REVISTA ISTORICĂ

Anul al XIII-lea, N-le 10-12. Octombre-Decembre 1927.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE

N. IORGA

cu concursul
mai multor specaliști

SUMARIUL:

N. Iorga: Cărți representative în viața omenirii (seria a II-a): I. Ratherius, II. Richerius, III. Liutprand.
V. Motogna: „Anonymus" în istoriografia ungurească mai nouă.
Sever Zotta: O colecție veche de spițe de neam (urmare).
Maria I. Glogoveanu: Contribuție la istoria Tismanei.
Remus Ilie: Un manuscris inedit.
„ „ O troiță din secolul al XVII-lea.
Alexe Ivici: Acte privitoare la Dimitrie Cichindeal.
T. G. Bulat: Din timpul ocupațiunii de la 1848.
Documente de *P. P. Panaitescu* și *Pr. Ioan Răuțescu.*
Dări de samă de *N. Iorga* și *Radu Vulpe.*
Cronică de *Jeaneta Dancuș* și *N. Iorga.*

1927
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 35 Lei.

www.dacoromanica.ro

Anul al XIII-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1927.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ. DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Cărţi representative în viaţa omenirii

SERIA A II-a [1]

I.

Ratherius.

Scriitorul de care e vorba aici n'a fost cetit, în întregime, probabil de nimeni de mulţi ani, poate de secole. El nu poartă un nume mare, n'a fost amestecat în evenimente de samă ale timpului său, n'a atins subiecte care chiamă atenţie şi n'are deosebite însuşiri de stil. Totuşi, prin el, quasi-anonimul Ratherius, se poate vedea ce era în secolul al X-lea un episcop străin importat de împrejurări în Italia-de-Nord. Prin tratatele lui de mult timp uitate, *Exhortatio ad preces, Invectiva, De Praeloquio, De proprio lapsu, Agonisticon* — titlu de luptă, căci el a fost un luptător —, *Meditationes, De contemptu canonum, De clericis sibi rebellibus* — alte amintiri ale gîlcevei veşnice în care a trăit —, *Dialogus confessionalis* — cîteva mărturisiri pierdute în vorbăria savantă a timpului,—ajungem a cunoaşte, prin vălul fraseologiei învăţate, un suflet de om fixat într'o categorie socială bine determinată, şi acest suflet e representativ.

Cîteva cuvinte asupra biografiei aceluia care — s'o spunem de la început — înseamnă lupta episcopatului canonicilor, a monarhiei bisericeşti credincioase încă principiilor lepădării de sine, desinteresării, milei de oameni, contra „sovietismului" canonicilor întraţi în Biserică pentru folosirea bunurilor ei.

E un „Belgian" din părţile Liège-ului, şi s'a încercat a-l pune în legătură de familie cu conţii de Luxemburg. Născut — se spune — pe la 896, a trăit optzeci de ani. O viaţă pe care, în patima de a se înegri, o presintă ca ticăloasă: ar fi stricat două căsătorii. Călugăr. Petrece cîtva timp la Laon, cuibul modestei regalităţi franceze. A rîvnit scaunul din Arles şi a ajuns la Verona pe urma amicului său Hilduin, care-l trecuse munţii. Pretinde că numai o boală grea, prevederea că nu va trăi mult, i-a căpătat cîrja. Scri-

[1] Întăia a apărut în două ediţii.

www.dacoromanica.ro

sese o carte de gramatică în Franța. Unde n'a fost acest om pe care nu-l leagă, ca pe toți contemporanii lui, niciun pământ? Înșiră însuși Italia, Franța, Noricul, Burgundia, Saxonia, Provența, Septimania. Va muri în 974, acasă la el, bătrîn, învins, zdrobit. Și atunci își va aduce aminte ce dulce e țara: „Pământul nașterii, rugător, îți întinde mîna. În străinătate adesea se trăiește bine, dar se moare rău“ [1].

O adîncă umilință-l stăpînește. Vrea să fie un păstor de popoare ca în evanghelie. Nu-i trebuie nici arme, nici amici, nici blason — *armaria, priscorum exempla*. Doarme la pămînt adesea [2], ori ațipește pe scaun; nu se așează pe jețul demnității *(currule pontificale)*; stă singur la masă, ori cu săracii, cărora e acusat că li-a dat și fondurile pentru repararea bisericii St. Zenon; nu merge la Curte decît „foarte rar și nu de bună voie“ [3]. Se îmbracă prost și nu lasă a i se săruta piciorul; nu face deosebire între oameni; nu iea nimic pentru slujbe; îngroapă pe morți de milă. Nu-i trebuie niciuna din distracțiile obișnuite: jocuri de noroc, *trochi*, *alea*, vînătoare cu cîni și cu șoimi, care sînt în deprinderile altor clerici [4]. Toată grija-i e să clădească, și de aceia i se zice: „dulgherul“, *carpentarius*.

Și de-odată acest om se găsește într'o lume cu totul deosebită. Unde se uită, găsește setea vieții, patima stăpînirii, triumful desfrîului. Episcopul Manase, care-l gonește, își vinde episcopia. În cutare loc mai multe Scaune sînt în mîna aceluiași om. Episcopul de Ferrara iea bani pentru a sfinți pe copii.

Mănăstirile sînt într'un hal care-l scandalisează. Abații au soții și copii — trebuie să se ție la Ravenna un sinod contra acestei *mulierositas* —, ei practică negoțul demnității lor. Țin falșe sinoade. Poartă *mastruga* pentru *cappa*, coiful unguresc al barbarilor, *galeus ungaricus*, în loc de „pălărie preuțească“ *(sacerdotalis pileus)*, scaunul lor e acoperit cu „covor gotic“ *(scabellum tapete gothico tectum)*, caii lor au «frîie germane“, „șele saxone“. Mănîncă și beau din vase scumpe. Pe lîngă aceasta sînt de o crasă ignoranță: „am găsit foarte mulți cari nu știau nici simbolul care

[1] Nativa vobis supplex tendit manus patria. In aliena patria saepe quidem bene vivitur, sed male moritur.

[2] Frequentior decumbit humi.

[3] Rarissime, et, si forte, non sponte.

[4] Trochos non ludit, aleam fugit, de canibus non curat, de accipitribus nihil.

www.dacoromanica.ro

se crede a fi al apostolului [1]". Între dînșii atîția nu văd mai departe decît icoana la care se închină: sînt niște adevărați *antropomorfiți*: „li se pare", scrie el, „că Dumnezeu nu e chiar nimic dacă nu are cap, nu are ochi, nu are mîni, nu are picioare" [2]: un răsunet al iconoclastiei bizantine la acest atît de bun ortodox.

Și renovatorul predică întregii călugărimi de supt oblăduirea lui o adîncă și intimă prefacere, în forme și în spirit. Să-l ascultăm ca să avem icoana însăși a lucrurilor de îndreptat: „Chilia să vă fie lîngă biserică și în ea să n'aveți femei". Să nu cînte în strană fără veșminte, „numai cu *alba* obișnuită în casă". „Nimeni să nu cînte liturghia cu acele *calcaria* pe care vulgar le numim pinteni și cu cuțitele spînzurînd de brîu." Să nu se amestece nimeni înarmat în scene de stradă. „Nimeni să nu se distreze cu cîni ori cu păsări. Să nu beți în cîrciume. Să nu amanetați vasele sfinte și veșmintele preoțești negustorului sau cîrciumarului... Opriți cîntecele sau dănțurile muierilor în pridvorul bisericii, cîntecele diavolești pe care poporul obișnuiește a le cînta asupra morților la ceasuri de noapte și hohotele de rîs pe care le scot luînd în deșert numele lui Dumnezeu a tot puternicul." Să nu meargă la nuntă, să nu îngăduie sîngele amestecat și răpirile. „Să vie măcar Dumineca la liturghie porcarii și alți păstori." Să învețe pentru nevoile serbătorilor" calculul cel mic, adecă epactele, serbătorile fixe *(concurrentes regulares)*, pascalia *(terminum paschalem)* [3].

El e hotărît să lupte contra acestor păcate a căror duhoare îl înăbușă, chiar dacă, precum i s'a întîmplat, arhidiaconul l-ar părăsi în biserică. Și află cuvinte frumoase pentru a-și arăta datoria: „Cu ce obraz mănînci laptele tu care te temi ca împotriva hoțului

---

[1] Inveni plurimos nec ipsum sapere Symbolun quod fuisse traditur apostolorum.

[2] Modo videtur vobis quod nihil omnino sit Deus si caput non habet, oculos non habet, manus non habet, pedes non habet.

[3] „Cella vestra sit iuxta ecclesiam et in ea feminas non habeatis.... Alba qua in suos usus utitur. Nullus cum calcariis quos sperones rustico dicimus et cultellis extrinsecus dependentibus missam cantet.... Nullus canum aut avium iocis inserviat. Nolite in tabernis bibere.... Sacra vasa et vestimenta sacerdotolia nolite in pignore dare negotiatori aut tabernario... Cantus et choros mulierum in atrio ecclesiae prohibete. Carmina diabolica quae super mortuos nocturnis horis vulgus cantare solet et cachinnos quos exercent sub contestatione Dei omnipotentis.... Porcarios et alios pastores vel dominico die ad missam venire facite." Cf. „qui in tabernis bibunt" si „trigami", „quadrigami".

www.dacoromanica.ro

ori să strigi ori să trezești pe părintele familiei ori să atîți cînii? De ce te îmbraci în lîna oilor tu care te sperii atîta și de iedul amestecat între miei, necum să înfrunți pe leul furios ori pe urs[1]?". Și astfel el a lovit fără preget în aceia cari apărau cu onoarea, influența și îndrăzneala lor vechea rînduială materialistă a Bisericii: canonicii, cari trebuiau să-i fie sfat și gardă.

Cum sînt acești adversari neobosiți, cari la urmă vor cîștiga biruința, ni-i descrie el. Oamenii, canonici, subdiaconi, acoliți, *ostiarii,* toată tagma, cari „zi și noapte nu încetează să-i pregătească moartea[2]", cari-l acopăr de cele mai urîte cuvinte de batocură, de și li este stăpîn[3], au pămînt, vii, bani. Ei trec averea lor la gineri și la nurori[4]. Îi cunoști ce sînt numai după port aici, în Italia: „Peste toate neamurile renăscute prin botez sînt despreţuitori ai legii canonice și înjositori ai clericilor mai ales Italienii. Numai raderea bărbii și a creștetului cu oarecare deosebire a hainelor îi semnalează... Se poartă în biserica însăși cu multă neglijență[5]."

În lupta cu episcopii vecini și cu toată această călugărime îmbogățită și influentă, el nu se poate sprijini pe credincioși, de și ei, această *vulgaris caterva,* care stă supt dregătorii regali, conți, vice-conți, *scoldacii,* soldați, perceptori *(massarii[6]),* aleg pe șeful bisericesc, alături de cler *(electio cleri et plebis)*[7]. E adevărat că trimesul suveranului îi adună pe toți — *penè tota civitas* — la acele *placita* unde se desbat toate procesele, dar, atîțați, cetățenii strigă contra lui: „E vina episcopului. Cît se poate de rău" *(Culpa est episcopi. Nihil peius).* O parte sînt servi, și celor

[1] Lac quo fronte comedis gregis qui contra furem aut vocem dare aut patrem familias excitare aut canes instigare pavescis? Lanis quare indueris ovium qui in tantum formidas etiam hoedum agnis admixtum, nedum frementem contemnas leonem vel ursum?

[2] Die noctuque canonici et famuli de interitu meo tractare non cessant.

[3] Fullo, bauciator, periurus, os vulvae.

[4] Ut habeant quoque unde filiis uxores, filiabus acquirant maritos, vineas et campos.

[5] Prae caeteris gentibus baptismo renatis contemptores canonicae legis et vilipensores clericorum sunt magis Italici.... Solummodo barbirasio et verticis cum aliquantula vestium dissimilitudine.... In ecclesia cum negligentia agunt non parva.

[6] V. pp. 10, 12.

[7] Pp. 7, 7 Vo.

www.dacoromanica.ro

liberați li se cere să arăte o „charta libertatis“ [1]. În total e o adunătură de oameni îndrăzneți, fără valoare politică și morală: „Ce nu cutează vulgul din Verona [2]?, care vrea să-i dea și foc. Lumea trebuie oprită Dumineca de la *opus servile;* carăle nu pot întra în cetate. Sînt și Evrei, destul de bine tratați, dar Ratherius se îndreaptă împotriva acelor cari au relații cu dînșii. Să nu-i salute nimeni, cu atît mai puțin să li dea sărutarea de pace, să mănînce cu dînșii, căci ar fi să se ofenseze Hristos, „seniorul“ tuturora [3]. „Tăgăduiește pe Dumnezeu acel care iubește... pe tăgăduitorul de Dumnezeu, Evreul [4].“

Combătut de canonicii pe cari vrea în zădar să-i îndrepte, nesusținut de anarhia cetățenească, el, episcopul, va avea deci a face cu puterea regală, căreia-i va aduce aminte că *regnare est recte agere,* a domni e a lucra drept. Întăiu a acelui rege italian cu care se zice „rudă“ *(consanguineus),* Hugo. Ajutînd pe contele Milo și pe ducele Arnulf de Bavaria, regele pune să-l închidă pe acel care a vrut să rămîie „păstor al turmei lui Hristos“, nu „mercenar“ al Statului, cedîndu-i veniturile. E închis, astfel, la Pavia, în „turnulețul lui Walbert“ *(turricula Walberti),* într'o întreită locuință, *trimodum ergastulum,* și aceasta fără nicio judecată [5]. Se înfățișează deci ca un om „disprețuit, injurat, batjocurit, întemnițat, legat, gol, flămînd, însetat și plin din bielșug de tot felul de miserii“ [6], atunci cînd el a fost totdeauna credincios lui Hugo, „de cînd l-a văzut întăiu și pănă a încetat din viață, dorindu-i totdeauna fericirea Împăratului Teodosiu“. „Și pănă acum“, spune el mai tărziu, „la amintirea lui simt o grea durere [7].“ Rătăciri grele încep atunci pentru dînsul: la Como, în Franța, în Florența.

[1] Si servus fuit, ostendat chartam suae libertatis.

[2] Quid enim vulgus veronense non audet?

[3] Pentru acest termin, pe atunci nou, v. p. 165: „Patronus, sive, ut usitatius a multis dici ambitur, senior“. Cf., pentru altă expresie nouă, p. 172: „mercenarius, cliens sive commendatus“.

[4] Cum omnibus vero sit malus, Iudaeis est pessimus... Reprehendit eum qui eos saltem salutat aut salutantibus respondet, nedum eis osculum daret vel cum eis manducet... Reprehendit omnes qui libentius cum eis negotiantur quam cum christianis. Negat Deum qui negantem Deum amat Iudaeos.

[5] Sine audientia.

[6] Despectus, iniuriatus, villpensus, carceratus, ligatus, nudus, famelicus, sitibundus miseriarumque omnium copia refertissimus.

[7] Confiteor vero, ex quo eum primitus vidi usque dum hominem exuit, semper me Theodosii felicitatem imperatoris illi optasse et adhuc eius recordatione me graviter affici dolore.

www.dacoromanica.ro

Dacă Hugo e detronat, e „dreptatea lui Dumnezeu“ [1]; rechemat pentru a nu-și scoate din țară averile, el nu poate smulge puterea lui Berengariu pentru a o da fiului său Lotar (946). Și Berengariu va prigoni pe clericul străin. La urmă totuși arhiepiscopul Manase de Arles, apoi de Milan, va înlătura pe străinul nesuferit; și Lotar îi va porunci să plece dacă nu vrea ca „prin șiretenia lui Milo să fie sau măcelărit, sau ucis sau, prins, să fie dus cine știe unde“. Nu se putea o mai rea soartă. „Iar eu săracul zi și noapte eram așa de prăpădit și de plin de neliniște de-mi era silă de viața mea, și aș fi vrut să fiu în turnulețul lui Walbert ca odinioară decît să stau flămînd în Scaunul Veronei; aș fi vrut mai bine să fiu supt brazdă decît să stau la masă cu Milo [2].“

Coborîrea lui Otto de Germania „în biata Italie“, pe care Ratherius o compătimește numai pentru că i se ieau moaștele și pentru că se poartă rău cu Papii [4], deschide alte perspective. Episcopul vorbește de prietenia sa cu Bruno, fratele regelui germanic, de adîncul lui devotament pentru acest *dominus noster Hocto,* „regele nostru foarte glorios și foarte pios și foarte vestit în lumea toată“ *(gloriosissimus atque piissimus cunctoque celebratissimus orbe rex noster)*; acest rege devine deci un „Împărat August“, iar venirea peste munți are de scop „un triumf fericit“ [5]. Dar nici cu aceasta nu începe liniștea celui necontenit persecutat.

E adevărat că se înlătură din Scaunul episcopal un „nepoțel“ *(nepotulus)*, în vrîstă de optsprezece ani, al lui Manase, dar din nou Milo apare ca un *„invasor“*, un „tălhar“, care „nu intră pe ușă“ *(per ostium)*. Restituire a episcopului legitim, apoi iar gonire, de Milo. La 961 Otto revine, dar lasă ca represintanți în penin-

[1] Per Dei iustitiam regnandi honore privatus.

[2] Melius scilicet esse si recederem quam Milonis dolo aut exmembrarer, aut interficerer, aut. . . . comprehensus quo minime vellem abducerer.

[3] Ego vero miser eram diebus noctibusque ita confectus et anxius ut taederet me vitae meae et mallem in Walberti, ut quondam, turricula quam sedere in veronensi cathedra, esurire, sub ligone quam epulari cum Milone.

[4] Principibus indignissime abuteris apostolorum, super martyres ambulas, confessores gressibus calcas, virginum veneranda pedibus immundissimis teris sepulcra et canum more fenum aliis prohibentium latratu perinvido quos venerari detrectaveris praesentes, maledictis prosequeris abeuntes, imo (quod veracius) te fugentes, alios optantes.

[5] Cuncto praedicabilis saeculo, gloriosissimus, aequissimus atque piissimus Otto imperator Augustus Italiam intraverat, feliciter triumphaturus.

www.dacoromanica.ro

sulă pe regele Berengariu și fiul Adalbert. Ratherius, care fusese un timp în Germania, rămîne nedeslipit pe lîngă acela pe care-l intitulează „foarte glorios", superior tuturor celor cari au cîrmuit în acești trei sute de ani, cu toată împărțirea regatelor, Imperiul, împodobit, în deosebi, din bielșug, cu nobleță, putere, vitejie, dibăcie, virtute, prudență, înțelepciune, blîndeță, statornicie, tărie, îndurare, dreptate, bogăție, dărnicie și cu toate însușirile celelalte" [1].

Noi cereri de soldați, care supără pe Ratherius, somație de jurămînt, cu orășenii ; abusuri ale Bavaresilor, cari vin, aroganți, cu suita lor, darnici în lovituri ; un *missus* imperial îi împiedecă sinodul. Noul conte de Verona, Nanno, nu-l ajută contra canonicilor. Dar la 962 un sinod de restituire se ține la Pavia. Restituit la 965 de Iudita de Bavaria, episcopul va avea luptă cu Milo, împărțindu-se între ei locurile de apărare, „curtea de sus" *(curtis alta)*, Palatul *(palatium)*, arena, casa episcopală. Abia la 966 Otto va scoate Verona episcopală de supt autoritatea „Curții", acordîndu-i patronagiul, *mundiburdium* al lui.

Nu vor lipsi deci cele mai mari laude pentru acest prinț. „Din mila Domnului ni s'a dat Împărat foarte drept, foarte pios, foarte înțelept, adecă domnul Cesarul nostru prea-glorios, care, pe lîngă că întrece neprețuit pe toți cei ce sînt supt cer cu însușirile de mai sus și cu celelalte ale prerogativelor regale", a restituit Roma Papei Ioan [2]. Pe acest Suveran nu l-a atras în Italia altceva decît ca să aducă acest *regnum italicum*, „sfășiat de multe nedreptăți", „la dreptatea legii creștine" [3]. El are grija „monarhiei lumii" [4]. Și

[1] Imperatorem hodierni temporis gloriosissimum qui cum prae omnibus qui per hoc trecentorum annorum curriculum romanum gubernaverunt, divisione scillicet regnorum, imperium, nobilitate, potentia, strenuitate, industria, virtute, prudentia, sapientia, benignitate, constantia, fortitudine, clementia, aequitate, opulentia, largitate caeteroque commodorum ad hoc omnium singulariter affluat copia.

[2] Misericordia Conditoris imperatorem nobis concessit aequissimum, piissimum, sapientissimum, dominum scilicet nostrum Caesarem gloriosissimum, qui, cum prae omnibus qui sub caelo sunt iamdictis caeterisque regalium prerogativarum insigniis inestimabiliter polleat, sanctissimum papam, dominum utique Iohannem episcopum, secundum proprietatem sui vocabuli gratia Dei ad id opus electum, romuleae quidem urbi papam instituit.

[3] Illum non alia necessitate regnum ambisse italicum nisi ut distortum per multimoda iniustitiarum, huiusmodi scilicet et aliarum irrectitudinum volumine ad rectitudinem christianae legis potestate imperiali cogeret regnum.

[4] Ille cui de tota climatis nostri est cogitandum monarchia.

www.dacoromanica.ro

pentru Împărătească, „Augusta Adelaida", are aceleași sentimente. În numele ei vine contele Nanno cu această solie: „Vă sînt trimes din partea Împăratului *și* a doamnei mele pentru ca, dacă de-acum vre unul din ei ar îndrăzni a face aceasta, să i se resiste de toți după puteri [1]."

În suferințile lui, Ratherius s'a adresat și Papei. E un adversar al „judecăților seculare", care, înlăturînd conciliile, au năvălit totul [2]. După ce a scris episcopilor „în toată Italia", el cere „audiență" la Ioan al XI-lea pentru a se plînge de „usurpatorul Bisericii sale" [3]. Credința în Scaunul roman îi e deplină: „Nicăiri n'are valoare ceia ce s'a părut la Roma fără valoare și nu e nicăiri fără valoare ceia ce s'a părut cu valoare la Roma. Căci ce se știe vre undeva despre lucrurile bisericești care să nu se știe acolo, la Roma [4]?" Un Fotiu, un Constantin, „usurpatorul Scaunului roman", îl umplu de scîrbă [5].

Acela care se înfățișează pe sine ca „vagabondul", *gyrovagus*, gonit cu rușine de la un capăt al lumii la altul [6], are însă, în zilele cele mai rele, o mîngîiere: a învățăturii. Prețul acesteia, al vechii culturi romane, e pentru dînsul o dogmă, tot așa de sacră ca și ale religiei.

N'a făcut studii sistematice, nici cît le îngăduia timpul. „Puține", spune el, „le-am învățat de la profesori, mai multe le-am căpătat prin mine pe care alții abia le-au dobîndit cu cea mai mare muncă

---

[1] Missus vobis existo de parte imperatoris et dominae meae, ut, si amodo aliquis illorum hoc agere fuerit ausus, ab omnibus ei resistatur pro viribus.

[2] Concilia dehinc Ecclesiae nusquam, conventus synodici non alicubi, nil ecclesiastica lege aut approbatur aut improbatur ant excusatur, defenditur aut opponitur, sed omnia in potestate et iudicio seculari imperantur, perficiuntur et tolerantur, iuste aut iniuste (p. 298).

[3] Audientiam rogo, audientiam flagito invasoremque ecclesiae meae cum ipso pastorum omnium pastore.

[4] Nusquam ratum quod illic irritum, nusquam irritum quod illic ratum fuerit visum. Quid enim de ecclesiasticis dogmatibus alicubi scitur quod Romae ignoretur?

[5] Uti Photium, ita et imitatores illius; uti Constantinus, romanae sedis invasor, ita ipsius quilibet imitator.

[6] Ego sum, domine, ego quem Graecia Orienti, Hispania valet nuntiare Occidenti se vidisse aut pallere tristitia aut rubere prae verecundia, quem iam ubique videri atque ab omnibus gyrovagum pudet vocari (p. 11).

www.dacoromanica.ro

de la învățătorii de frunte[1]." Poate de-aceia, cu gîndul la o aspră învățătură stearpă, dă el această recomandație de aur pentru cine dorește a transmite altuia știința: *Magister es? Memento te disciplinam cum dilectione discipulis debere,* „Învățător ești? Adu-ți aminte că datorești ucenicilor învățătură cu iubire[2]". E adevărat că admite călcarea gramaticei de Părinții cărora li se datoresc Scripturile[3]. El crede că „lui Dumnezeu i-a plăcut mai mult învățătura simplă a pescarilor decît sofismele filosofilor, pentru salvarea națiilor pretutindeni convertite[4]". Grecia e „mincinoasă", poeții „sporovăiesc" *(mendax Graecia, poetica garrulitas).* Episcopul „trebuie să nu se ocupe de cele profane, ci de studiile divine și sacre[5]." Dar același om regretă că în vremea lui a ajuns lumea la atîta lipsă de scriitori, încît pe un bun stilist îl recunoaște mai curînd vulgul decît autorii rău-nărăviți[6]. La ordinații el recomandă să se primească numai cei „cu oarecare învățătură" *(litteris aliquantulum eruditi),* nu cei cari sînt „aspri în literatură[7]". În suferințile lui două lucruri le deploră: lipsa de cărți, lipsa de conversație: *desunt libri et confabulantes socii.* Și nimic nu-i e mai intim în suflet decît patima cetirii: *legendi amor.*

Refugiul lui însuși e „la cărți, la biblioteci, la judecățile celor vechi[8]". Acolo află pe „comic", pe Salustiu, pe Boețiu, pe Virgil, cu Eneida; pomenește și pe Cicerone, pe Marcu-Aureliu, pe Petroniu, pe Pliniu și pe Seneca, pe satirici, „Ponticele" lui Ovidiu chiar, pe Horațiu, pe Marțial, pe Casiodor, pe creștinul Fulgențiu, ca și cutare cronograf, „foarte sacru, foarte vechiu și foarte veridic".

---

[1] Pauca a magistris, plura per se magis didicit quae a doctoribus praecipuis alii maximo vix perceperunt labore.

[2] Pentru doctorii cari vreau să li se zică „magistri", dar nu predau, pp. 177-178.

[3] Sanctarum auctores Scripturarum ferulas contemnere novimus grammaticorum.

[4] Doctrinam simplicem piscatorum quam sophismata philosophorum Deo magis placuisse in salvatione conversarum ubique cernimus nationum.

[5] Non in profanis, sed in divinis et sacris studiis debet occupari.

[6] Nunc vero, proh pudor, nostris utique temporibus tanta orbem inopia invasit scriptorum ut, siqui vel nostris, vel illorum quos protuli temporibus aliqua meritorum affulsit praerogativa, magis hoc vulgus quam quilibet extulerit laudibus litteratus.

[7] Nullus qui de litteris durum habet sensum.

[8] Ad libros, ad armaria, ad priscorum iudicia.

www.dacoromanica.ro

Din această lectură i-a rămas admirația pentru orice e antic, plăcerea de a răscoli amintirile lumii vechi, în mitologie, în etimologie, în cuvintele rare ale cetirilor sale. Verona lui e „un oraș cîndva platonic, prețuit odinioară de o potrivă cu Atena sau cu altul pentru mulțimea învățaților“ [2]. Roma e „cetatea lui Romul“, *romulea urbs*. Îi place de „glasul tulian, de trîmbița ciceroniană“ *(tulliana vox, tuba ciceroniana)*. E vorba la el de Tarquinii și de Parnas. Se bucură cînd îi vin supt condeiu cuvinte grecești ca acea „chronographia“, ca „phrenesis“, „climax“, „syrma“, „parenthesis“.

Cele două aspecte ale lumii se oglindesc astfel în acest suflet vioiu, doritor de luptă și suferitor al înfrîngerilor: umilința creștină în viață, susținută înaintea tuturora, dar în spirit mîndria aceluia care, peste deosebirea, așa de adîncă, a religiei, convorbește cu cei mai mari ai vremilor antice, al căror glas, de fapt, n'a amuțit niciodată. De acolo și admirația lui fanatică pentru Imperiu și respectul instinctiv pentru cine poartă laurii Cesarilor.

II.

Richerius

Cronicarul luptelor pentru domnie ale ultimilor Carolingieni și al hegemoniei lui Otto I-iu asupra rudelor lui din Vestul neustrian e, ca și Ratherius, aliat cu familia regală din Italia, un nobil. Tatăl său, Modulf, a jucat un rol pe lîngă Ludovic Transmarinul, și fiul îl descrie cu laude mișcate: „bun de sfat, bogat în elocvență ca și în curaj, pentru care și regele ținea foarte mult la societatea lui și se consulta foarte des cu dînsul [1]“. Crescut de un astfel de tată, el se formează sufletește cu vestitul Gerbert, pentru care, ca și toată societatea de atunci, din mai mult decît o țară, păstrează un adînc respect: „Om de mare talent și de o elocvență admirabilă, de care întreagă Galia, zguduindu-se, a strălucit ca de o faclă aprinsă [2]“. Era el însuși medic, cînd la 991 se stabili în Chartres.

Continuă legăturile cu învățătorul său, asupra căruia revine: era,

[1] Consilio commodus, facundia simul et audacia plurimus, unde et rex admodum ei consuescebat et apud eum saepissime consultabat.

[2] Vir magni Ingenii ac miri eloquii, quo tota Gallia acsi lucerna ardente vibrabunda effulsit.

www.dacoromanica.ro

spune el, „un om condus de Dumnezeu însuși". Și face biografia acestui Aquitan, pe care ocrotirea unui puternic feodal, Borrel, îl duce la Hatho, alt stăpîn al vremii, pentru a trece din „Galia acuma cuprinsă de întunerec" — *Gallia iam calligans* — la ignoranța Romei decăzute. Era inițiat acum în științile abstracte, în *mathesis,* care-l duc la „musică și la astronomie, cu totul necunoscute atunci în Italia [1]", ca și, de altfel, în Galia [2]. Știe ce sînt simfoniile, cu ditonele și diezele lor, în acelaș timp cînd e expert în aritmetică, *quae est matheseos prima,* ca și în *abac,* în geometrie și în chestiile de sferă. Bine primit de Papă, trece apoi la Otto, de care și de a cărui familie va rămînea acum nedespărțit viitorul urmaș pe Scaunul Sf. Petru al protectorului său.

Dar știința învățatului cleric trebuie întregită în alte domenii, și astfel avem în aceste pagini [3] expunerea întregii pregătiri a genialului autodidact. Pentru logică află pe un arhidiacon din Reims, care fusese sol al regelui Lotar în Italia. La Reims deci va învăța acest Meridional vioiu dialectica, va străbate *Isagoge* a lui Porfiriu, tradusă de Victorin, poate retorul lui Augustin, categoriile lui Aristotele și „Emisiunile, Topicele traduse de Cicerone", se va iniția în silogisme, în „ipotetice", în arta sofisticei pentru ca să ajungă în sfîrșit la dulcea miere veșnică a poeților: Virgil, Stațiu, Terențiu, Horațiu, Lucian, dar și la iutea sevă satirică a lui Iuvenal și Persiu. Va fi astfel, minune a vremii, gata să înfrunte orice concurență, și a geniului universal de peste Rin, Otric, care trimete să-l visiteze.

Era imposibil ca elevul lui Gerbert să nu fie el însuși un om erudit în sensul vremii. A călătorit, ni spune însuși, ca să învețe logica și „studia liberalia" [4]. Aceasta se vede din paginile singurei sale opere, acea Istorie, continuare a lui Flodoard, pe care-l și copie, începută la 995, scriind trei ani la dînsa (de la 969 e original). De și declară că n'are decît ambiția de a fi logic și clar într'o expunere scurtă [5], el citează pe Sf. Ieronim și pe Sulpiciu, împrumută formule antice, ca *decus pro patria mori,* afecționează discursurile și face etimologii — slăbiciunea vremii — ca aceia care

[1] Ab ipsa divinitate directus.
[2] Multo ante Galliis ignota.
[3] III, c. 43.
[4] IV, 145 și urm.
[5] Probabiliter atque dilucide... Plurima succincte.

www.dacoromanica.ro

derivă Germania de la „a germina", *a germinando.* Ca tehnician, el va putea descrie o mașină de războiu [1]; ca medic, el se interesează de cutare coleg din Salern [2], deosebește elefantiasa *(elefantiasis pestis)*, boala de ficat *(epatis morbus)*, „thenasmul" *(thenasmus)*, colica regelui Lotar, „melancolia, cacoexia, care se zice în latinește rea stare a corpului" [3]. Știe de o potrivă „farmaceutica", „cirurgica" și „butanica". Așezat la Reims lîngă Hincmar, el și-a restrîns ambiția și-și găsește un cuib cald și sigur în vecinătatea marelui clerlc.

Cum i se presintă acestui om sîrguitor și modest viața vremii sale? Geografia politică a lui Richerius e puternic întipărită de amintiri antice. El vede Neustri, Belgi și „Belgici exteriores", o „Belgică", o „Celtică", un „prinț al Morinilor" acolo unde contemporanii de limbă romană ziceau Vermandois. „Germanii cari locuiesc malurile Rinului" [4] par luați din povestea de migrațiuni a lui Cesar. Conrad, regele germanic, e peste „Alemani" doar *(Alemanorum rex)*, și regele Henric e un „transrhenensis". În Franța de Sud are „prinți ai Goților" și „Vasconi", iar dincolo de Alpi Hugo e un „cisalpinus princeps".

În lumea de clerici care-i e mai aproape, istoricul judecă mai ales după cunoștinți și talent. Astfel, episcopul Seulf e „vestit prin știința sa cea multă [5]", Rudolf e „un om strașnic și împodobit din bielșug cu artele liberale" [6], Derold de Amiens e „foarte încercat în arta medicinei" și, în același timp, erudit în artele literelor" [7]; episcopul de Trier, Robert, era „socotit ca foarte distins în știința lucrurilor divine și umane și în talentul său de orator [8]". Aceasta ni dovedește și relativa înălțime culturală la care stătea clerul de ambele părți ale Rinului. Pentru micile certe și intrigi locale cronicarul arată mult mai puțin interes.

[1] II, 10.

[2] Salernitanus medicus; II, 59.

[3] Quod latine malam corporis habitudinem dicunt. V. și III, 109. E vorba și de „ypocundria" și de „machonosia".

[4] Germani qui Rheni litora incolunt.

[5] Multa rerum scientia inclitus.

[6] Vir strenuus ac litteris liberalibus non mediocriter instructus.

[7] In arte medicinae peritissimus... Litterarum artibus eruditus.

[8] Divinarum et humanarum rerum scientia et eloquentiae efficatia insignissimus habetur.

www.dacoromanica.ro

Totuşi el va povesti uciderea arhiepiscopului Foulques, legăturile episcopilor cu Heriveu, „om de curte şi curtean[1]", moartea lui Artold, al cărui loc e cerut de la regele Hugo, şi va descrie pe larg sinodul care se adună pentru aceasta, isprăvind prin a nu-l primi[2]. Mai pe larg însă el se va opri asupra marii figuri a lui Adalberon de Reims, fruntaşul Bisericii galicane şi factorul hotărîtor în deslegarea tuturor chestiunilor politice dintr'o epocă de crisă. El face în Galia lui ceia ce a încercat în zădar să facă, în Italia-de-Nord şi aiurea, Ratherius cel osîndit la „girovagie". A impus disciplina canonicilor, i-a adus să păstreze tăcerea, să urmeze învăţăturile Sfîntului Augustin, li-a fixat şi coloarea hainelor. El a învăţat şi a împodobit bisericile, pe care „dulgherul" din Verona se trudia aşa de greu să le ridice, a pus la locul lor icoanele încoronate ale evangheliştilor şi, interesant amănunt, a dat lăcaşurilor sale „ferești cuprinzînd felurite istorii" *(fenestras diversas continentes historias)*, ceia ce înseamnă cele dintăiu vitralii pomenite în vre-un izvor literar. Biruitor asupra duşmăniei, mergînd pînă la un atac formal, din partea regelui Ludovic, „Mitropolitul", *metropolitanus,* se stinge în glorie la 990, şi pe urma lui se deschide o întreagă competiţie, fiul însuşi al regelui Lotar, Arnulf, presintîndu-se pentru moştenire[3].

Feudalitatea care se ridică, *magnaţii,* nu-l impresionează, cum, vădit, nu-i este simpatică. Îl supără veşnica lor agitaţie, ameninţările lor de „a pleca de la rege"[4], aroganţa cîte unuia ca Hagano, care, „luînd pălăria din capul regelui, şi-o punea făţiş pe cap"[5], brutalitatea lui, care aduce uciderea lui Foulques, dar Dumnezeu pedepseşte pe ucigaşul împovărat de anatema clerului, şi el piere de dropică, mîncat de viermi — şi ni putem închipui că medicul care e în scriitorul nostru nu va pierde prilejul unei descrieri amănunţite. Cutare altul e calificat de „tălhar", *latro princeps.* Nici pentru Hugo de Franţa, care era să fie prins în drumul la Roma, nu arată Richerius un deosebit respect[6].

Cînd anarhia se produce în tinereţa regelui Carol-cel-Simplu,

[1] Vir spectabilis et palatinus episcoporum consensu.
[2] III, 15 şi urm. V. şi 18: „litterarum scientia clarus".
[3] V. III, 23, 95 şi urm., 151 şi urm.; IV, 2 şi urm., 24, 25, 31-2.
[4] Sese a regis consilio penitus discessuros.
[5] Pilleum etiam a capite regis sepissime sumptum palam sibi imponeret.
[6] V. III, 88 şi urm.

www.dacoromanica.ro

scriitorul o condamnă. Acei „regnorum principes" prea se întind în voie, luînd fiecare ce poate, fără a căuta binele țerii și aruncînd pe toți în discordie. Îi place de Odo, de și — spune Francesul, care se simte, cum vom vedea mai departe, Frances—acest fiu al lui Robert e și nepotul lui Witikind, care era un „străin german", *advena germanus*. Îi place fiindcă, „ostaș strașnic" [1], e în stare *să apere* — luptînd cu „piratii normanzi", ceia ce se arată pe larg — și *să judece*.

Cum Carol nu poate îndeplini aceste două mari funcțiuni regale: apărarea și judecata, el e tratat aspru. I se pune vina patimei neînfrînate *(libido)*, a incapacității de a lucra *(negligentia)*, a tristei lui abdicări față de favoritul Hagano. De fapt, Robert, fratele lui Odo, e acela care-i dă domnia, *ducîndu-l pe la orașe și făcîndu-l a fi primit în ele (receptus)*.

Dar acesta n'are dreptul de a înlocui pe regele său. Cînd deci o face la 922, el e un *tirannus*, un „usurpator" *(regni pervasor)*. Rodulf *(Raoul)*, fiul lui Ricard Burgundul, scapă de aceiași învinuire pentru că se presintă lui Carol ca *silit* să primească, la Soissons, coroana pe care „nu are cum s'o părăsească": „Suscepti regiminis apicem amittere non valebat".

Noua serie de Carolingieni vine însă prin alegere. Așa Ludovic Transmarinul, așa Lotar, adus pe tron la doisprezece ani, de influența de peste Rin, „cu favoarea lui Bruno, unchiul său și cu aprobarea șefilor de provincie, a principilor deosebitelor neamuri [2]." Ultimul din seria carolingiană, Ludovic, e ales, la Compiègne, de tată ca și de ducele Franciei Hugo, și i se întărește de la început situația prin căsătoria cu fiica ducelui Gotiei, bătrîna Adelaidă, care e și încoronată, ca să ajungă însă răpede la un divorț. Ludovic e rechemat din Sud pentru a-l smulge unor influențe care-l făcuseră să-și lase „haina neamului său" *(habitum patriae gentis)*. Iar Adelaida se mărită cu cineva din țara și rasa ei: Gulielm de Arles [3]. Cît despre Lotar, înmormîntarea lui în purpură cu mărgăritare de aur, patul fiind dus de *primates* cu coroana înainte, e un triumf al regalității legitime care apune. La 987 și Ludovic dispăru [4].

[1] Vir militaris ac strenuus.

[2] Favente Brunone, eius avunculo, principibusque diversarum gentium laudantibus.

[3] III, 91, 93-4, 95.

[4] III, 10; IV, 5.

www.dacoromanica.ro

Soarta coroanei atîrnă acum de Adalberon. O cere *de la el, în conciliu,* Carol, fratele lui Lotar. „Mitropolitul" vrea însă pe ducele Franciei, pe Hugo Capet. Şi iată-l pe acesta rege, *nu atît al Franciei,* pe care o personifică Adalberon însuşi, cît al tuturor semiţiilor de pe vechiul teritoriu galic, pe care Biserica singură-l păstrează ca o unitate; deci: „al Galilor, Bretonilor, Dahilor (Normanzii), Aquitanilor, Goţilor, Spaniolilor, Vasconilor, de la rîul Meuse pănă la Ocean" [1]. Fiul, Robert, i se asociază, de Crăciun, pentru apărarea ţerii. El va trebui să lupte însă pentru căpătarea capitalei bisericeşti, Reims, şi a castelului regilor, Laon.

Atîta n'ajunge numai unui om din evul mediu. Ideia de unitate-l urmăreşte: Imperiul e viu, nu numai în amintirile, dar şi în dorinţile lui. De fapt, el îl vede şi în aceşti Carolingieni de la Apus, în plină decadenţă, dacă nu şi în urmaşii lor, creaţi de „Mitropolit" şi de „prinţii ginţilor."

Roma Papilor e ţinută în samă ca element de unitate. „Mitropolitul" merge să-i facă omagiu. Papa Ştefan dă ordine privitoare la soarta coroanei francese. Chiar cînd „prefectul" roman prinde pe episcopul cetăţii sale, în care nu vede de aproape ceia ce cred a vedea cei cari sînt mult mai departe, şi încă se presintă la Sfîntul Scaun, de puternicul „principe" care e Herbert de Vermandois, procesul dintre Carol-cel-Simplu şi Radulf [2].

Germania *altor* regi e pentru el *altă* ţară, şi mai ales sălaşul *altui* neam, de pus alături cu „Sarmaţii" slavi, cu „Anglii" şi alte popoare transmarine. El presintă pe *„tinerii Germanilor şi ai Galilor, înduşmăniţi prin limbă", cari, „cum li e obiceiul, se jignesc foarte pătimaş cu cuvinte rele"* [3].

Dar aici se aşează regele Henric, pentru că e „de neam regal", carolingian [4]. Carolingienii din Neustria îl pun: scriitorul păstrează cu statornicie ideia unităţii necesare a Apusului creştin. La Otto I-iu se spune limpede că „tatăl său a fost făcut rege, de răul Slavilor, numai pentru Saxonia", şi anume „pentru că acel căruia i

[1] Gallis, Britannis, Dahis, Aquitanis, Gothis, Hispanis, Wasconibus, a Mosa fluvio usque Oceanum"; IV, 9, 11, 12-3, 87-8.

[2] V. mai ales II, 27; III, 25 şi urm.

[3] Germanorum Gallorumque iuvenes, linguarum idiomate offensi, ut eorum mos est, cum multa animositate maledictis sese lacessere coeperunt.

[4] Regio genere inclitum ac inde oriundum.

www.dacoromanica.ro

se datora suprema putere, Carol, gănguria încă în leagăn[1]". Dacă, pe urmă, supt Otto, Austrasia își arogă primul loc în „conclav" față de tînărul Ludovic — „în partea de sus, mai ridicată, regele Otto, iar în partea de jos, mai modest, sta regele"[2], — Gulielm Normandul n'o poate răbda; el strigă: „Ridică-te puțin, o rege", și, atunci, „Otto, rușinat, se ridică și lasă locul regelui"[3]. Ceva mai tărziu, după ce ducele de Normandia va fi omorît de Hugo și de Arnulf (943), cei doi regi de ambele părți ale Rinului, plus al treilea, Burgundul Conrad, se pot întîlni în vechiul cuib carolingian, rămas Neustrienilor, Laon[4]. Cînd însă Otto și Ludovic, „cei doi regi", sînt la un loc, pentru Paști, dar în capitala lui Carol-cel-Mare, rămasă la Australieni, Aachen, și se „cinstesc reciproc", Otto dă mai mult, fiind cel mai puternic[5]. De la el vine la nevoie ajutorul[6]. La dînsul vin soli străini ca ai Grecilor.

Cînd situația lui Otto se înalță, Richerius îl recunoaște ca „rege al Germaniei și Italiei"[7], apoi ca „Otto Augustul", ca „Împăratul", precum Adelaida e „împărăteasa *semper augusta*". El apare și ca patronul științelor, în judecata cu Otric despre sfera lui Gerbert, presidînd pe învățați, *omnes sapientes,* și pe *scolastici,* cărora li și vorbește, Richerius adăugind părerile sale despre împărțirea științelor, despre rațional și mortal, despre causa umbrei[8].

Otto al II-lea se înfățișează ca șef al „Germaniei cu o parte din Gali"[9]. E „un om de mare talent și de o virtute deplină, vestit prin știința literelor liberale", capabil de a lua parte activ la discuții. Dar, cînd Lotar îl va ataca, în fruntea a 20.000 de „Gali", el va fugi cu soția lui bizantină, însărcinată, Theophanò, mai-mai să fie prins. I se iea palatul, se întoarce spre Apus aquila carolingiană. „Căci Germanii"—*este*, terminul,—„o întorseseră spre Răsărit,

---

[1] Eius pater Saxonia solum propter Sclavorum improbitatem rex creatus sit, eo quod Karolus, cui rerum summa debebatur, adhuc in cunis vagiebat; II, 18.

[2] Ludovicus rex in conclavi cum Ottone rege (II, 30). A parte cervicalis Otto editiore, rex vero in parte extrema humilior residebat *(ibid.*, 62).

[3] Surge paululum, rex... Otto, pudore affectus, surgit ac regi cedit *(ibid.*, 30).

[4] II, 54.

[5] Ambo reges Aquisgrani pascha celebrant atque hoc ab Ottone amplius; a quo etiam Ludovicus regiis donis liberalissime honoratus (II, 64).

[6] II, 86. Cf. 87: Nimio animi fervore Ottonis auxilium praevenire meditabatur.

[7] III, 44.

[8] *Ibid.*, 56-7.

[9] Regnum Germaniae cum Galliarum aliqua parte; III, 68.

www.dacoromanica.ro

spunînd cu meşteşug că poate, cu călărimea lui oricînd să învingă pe Gali“ [1].

Revanşa „germană“ urmează. Al doilea Otto pradă, cu 30.000 de ai lui, pănă la Reims şi Soissons, cruţînd sfintele lăcaşuri, dar neputînd opri arderea mănăstirii Sfintei Batilde la Chelles. El urmează drumul Parisului şi nu întîmpină întăiu decît sfidări de „luptă singulară“, de duel, ca aceia, biruitoare, a unui Yver. La urmă însă e presintat retrăgîndu-se în fugă, cu pierderea bagajelor, şi, dacă Lotar încheie pacea, e de frica „ducelui [2].“

Căpătînd, la întîlnirea cu duşmanul său, „Belgica“, Otto trece în Italia, unde, la Roma, solii acestui „duce“ îl vor găsi. Hugo va veni însuşi acolo, vorbind prin interpret, iar Otto „latialiter“, latineşte. „Ducele“ va purta sabia regelui [3]. Dar în curînd Împăratul va dispărea, şi istoricul-medic nu uită să-i constate hemoroidele, să-i examineze reţetele de aloe [4].

Chestia „belgică“ ocupă şi minoritatea lui Otto al III-lea, dar Hezilo nu-l primeşte acolo, „ca să nu însemne că vrea să-l accepte ca suveran [5].“ Pe vremea acestui copil, ridicat de la vîrsta de opt ani, „Germania n'are rege [6]“, de fapt, şi Lotar poate asedia Verdunul [7].

Richerius se opreşte în momentul cînd Imperiul ottonian era să se prăbuşească subit. Nevoia lui de unitate creştină supt coroana imperială ar fi rămas dureros nesatisfăcută. Gerbert, în Scrisorile sale, avea aceiaşi îndreptare.

III.

Liutprand

Nu pentru întăia oară se vorbeşte de curioasa şi multipla personalitate care a fost Liutprand, episcop de Verona. Dar colţurile

[1] Nam Germani eam in favonium converterant, subtiliter significantes Gallos sus equitatu quandoque posse devici *(ibid.*, 72).

[2] III, 78.

[3] *Ibid.*, 85.

[4] *Ibid.*, 96.

[5] Acsi eum in regnum recipere vellet; *ibid.*, 121.

[6] Germania nullo regis imperio tenebatur; *ibid.*, 99.

[7] *Ibid.*, 100 şi urm.

www.dacoromanica.ro

sufletului acestuia de Italian din veacul al X-lea pot încă să dea lucruri nouă la o mai de aproape cercetare.

Liuzo, Liudo sau, în forma solemnă a numelui său, Liutprand, e un Lombard din Pavia, fiul uni om priceput și influent, care a fost întrebuințat și în solia la Constantinopol. Murind la 927, văduva iea pe un alt nobil italian care îndeplinește și el în același loc asemenea funcțiuni.

Liutprand începe pe la 930, pe lîngă regele Hugo, care-l iea pentru glas, între cîntăreții capelei sale [1]. Era diacon, cînd se alipi la Berengariu învingător (945). Peste patru ani îndeplinește la rîndul său o misiune la Constantinopol. Despărțit de regele său italian, el apare lîngă germanicul Otto la Frankfurt. Numit de acesta episcop la Ferrara, e în 964 în ambasadă la Papa Ioan al XII-lea; va fi interpretul Împăratului la sinodul contra Papei. Îl vedem aducînd moaștele Sfîntului Hymerius. Iea parte, în 965, la o alegere de Papă, în 967 la sinodul din Ravena, apoi la o încoronare imperială. La 969 e petitor fără izbîndă pentru o fată de Împărat bizantin, menită lui Otto al II-lea, și peste doi ani se duce iarăși la Constantinopol.

Istoric al celui d'intăiu Otto, el a descris unul din drumurile sale răsăritene și a lăsat o largă istorie a evenimentelor din Apus și din Răsărit, tot odată, în a sa *Antapodosis* pentru anii 893—931.

Sensul acestei scrieri îl explică el în aceste cuvinte: „atîtea săgeți ale minciunilor, atîta cheltuială de jafuri, atîtea planuri ale nemilostivirii s'au exercitat asupra mea, a casei mele, a rudelor și a familiei mele, cîte nu le poate spune limba nici scrie condeiul. Cartea aceasta fie-li deci *antapodosis*, adecă răsplătire, prin aceia că voiu desvălui muritorilor de față și celor viitori ἀσεβεῖαν, adecă impietatea lor [2]." E, cum spune însuși, o carte de exil și de petrecere dureroasă în temniță supt „un tiran de care plînge toată Italia [3]".

[1] Ea siquidem tempestate tantus eram quod regis Hugonis gratiam mihi vocis dulcedine adquirebam. Is enim euphoniam adeo diligebat in qua me coequalium meorum nemo vincere poterat (ed. Migne, p. 857)

[2] Tanta enim mendatiorum iacula, tanta rapinarum dispendia, tanta impietatis molimina in me et domum meam, cognationem et familiam gratis exercuere, quanta nec lingua proferre nec calamus praevalet scribere. Sit igitur eis praesens pagina Antapodosis, hoc est retributio, dum pro calamitatibus meis τὴν ἀσεβεῖαν, id est impietatem eorum praesentibus futurisque mortalibus demandavero.

[3] Ἐν τῇ ἐχμαλοσίᾳ, in praesens exsulatus..., cuius tyrannide tota nunc luget Italia.

www.dacoromanica.ro

Înainte de a întra în cercetarea motivelor acestei pasiuni răsbunătoare contra inimicilor italieni și a presinta laturea măgulitoare a temperamentului lui Liutprand, cînd trebuie să facă la Constantinopol lauda coroanei rivale a Apusului, ceva despre cunoștințile și gesturile acestui exemplar deosebit al erudiției latino-grecești în veacul al X-lea.

Ce n'a cetit acest doct în două limbi: pe „comicul roman", pe Virgil, pe „Tuliu cel elocvent" *(facetus Tullius),* dacă nu și pe acei „achademici, peripathetici, stoici" pe cari-i place să-i menționeze, pe Horațiu, pe Lucian, ca și pe Vegețiu și Iordanes; de unde-i vine greu să citeze ieftena literatură sacră fără forme „erudite", ca „psalmographus" pentru David și „Hyeremias" pentru profetul plîngerilor lui Israel! E tare în „sophistyca responsio", e meșter în versuri ușoare și se pricepe a cita și „pallida mors" a lui Horațiu și „quousque tandem" ciceronianul. Zice calului *sonipes,* ca poeții, și readuce acțiunile povestirii sale la Afrodita și la Marte. Distinge în materie de retorică genurile: „copios, scurt, sec și înflorit" [1]. „Euphrasia", vorba frumoasă, îi e grija de căpetenie. Îl vedem citînd și epitete homerice: γλαυκῶπις, λευκώλενος [2].

Acel care scrie „hyronicus" nu scapă niciun prilej de a-și arăta cunoștința de grecește, care, de altfel, pare a-i veni numai din practică. Va striga: „pater agie" și va amesteca întregi cuvinte grecești în stilul său, vrînd să arăte une ori că numai vocabulariul elenic îi poate da termenii potriviți pentru nuanțele cugetării sale.

Făgăduise o teribilă execuție a dușmanilor cari-l calomniaseră pe dînsul și familia lui. Pedeapsa nu e, pe departe, așa de grozavă. Galeria, promisă, de „regi fără vitejie" și de „prinți efeminați" [3] nu e chiar așa de bogată. Totuși vor trece în paginile lui toți stăpînitorii Italiei [4]. Avem pe Arnulf, „regele prea-puternic al

[1] Quadrifaria dicendi genera, copioso scilicet, brevi, sicco et florido.—Cînd e vorba de a spune că a murit Arnulf, stilul înflorit sună așa: „Postquam vitalis calor, Arnulfi regis membra deserens, reddidit corpus exanime. Sau aiurea: Iam septimam descendens Phaebus occupaverat horam. Ori: Necdum Piscis signum deserens Arietem occupabat. Ori: Mars fugientem saepissime perhimit.

[2] P. 848.

[3] Enervi reges, principes effeminati.

[4] Earum quae sub Arcturo sunt gentium rex fortissimus.

www.dacoromanica.ro

neamurilor care sînt supt steaua Nordului". Dar lui i se datorește chemarea Ungurilor, și bogatul vocabulariu de epitete al episcopului n'ajunge pentru a-i califica pe aceștia: „neam lacom, cutezător, obraznic, păgîn, capabil de toate crimele, doritor numai de omor și de jafuri[1]". Europa întreagă sufere de pe urma „păcatului acestui omuleț"[2]. Cei doi d'intăiu regi după dispariția Carolingienilor se luptă între ei ca să ajungă la o împărțire. Guido va lua „Romanam Franciam" — acea Franță romană care apare aici întăiu la un străin —, iar Berengariu Italia. La Roma s'ar fi uns chiar Guido ca stăpîn al „Francilor romani" pe cari a uitat să-i întrebe[3]. Francesii își aleg însă pe Odo. Încep astfel lungile lupte între cei doi regi italieni, pe care Liutprand nu le cunoaște decît din tradiții de familie. Dar Germanul Arnulf biruie: el intră în Roma, „regina tuturor cetăților, marea Romă", și cele ce urmează mișcă de indignare: Papa Formosus, răsturnat, mutilat, ucis, pentru ca icoanele sfinților să se închine în calea celui măcelărit. Rămîne ca Berengariu să fie înlăturat, orbit. Dar pedeapsa lui Dumnezeu vine: Arnulf e otrăvit de soția lui Wido și, după plecarea lui din Italia, gonit de Wido, el va muri de groaznica boală pediculară.

Nici soția regelui învingător nu va fi cruțată pentru păcatele ei. Cartea „răsplătirii" arată cum a fost osîndită la văduvie. Fiul ei Lambert, frumos, elegant, e însă aspru, și lumea aleargă deci la Berengariu. Vioiul, precocele tînăr va peri la vînat, și acuma Italianul se trezește în scriitor. „De nu-l răpia moartea înainte de vreme, era în stare acesta ca, după puterea Romanilor, să-și supuie bărbătește lumea întreagă". Nebiruită amintire a stăpînirii celei mai întinse și mai binefăcătoare! După trecere de patru veacuri ea încălzia încă inima aprinsului Lombard.

Acum de peste munte descalecă în Italia lui Berengariu doi concurenți noi la această regalitate săracă și nesigură, de-asupra căreia plutește Coroana Cesarilor: Ludovic Orbul din Provența și, din Burgundia, Rudolf, purtînd numele regelui frances. Cel d'intăiu va fi orbit; celalt nu va găsi destul sprijin. Ucigașii vor isprăvi cu Berengariu. Murind Rudolf Burgundul, — sora lui trăiește, marchisă de Toscana —, văduva lui, Berta, iea pe Hugo, fiul altei Berte și

[1] Gentem cupidam, audacem, omnipotentem, Dei ignaram, scelerum omnium insciam, caedis et rapinarum avidam.

[2] Unius homuntii deiectio sit totius Europae contricio.

[3] Absque Francorum consilio totius Franciae unctionem imperii.

www.dacoromanica.ro

al lui Adalbert [1], iar fata lui, Adelegida, — viitoarea Împărătească a lui Otto I-iu [2]—, e menită a fi soția lui Lotar, fiul acestul nou stăpînitor italic. Lauda curge acuma bogat pentru aceia care e „și foarte frumoasă trupește și plăcută prin cinstea ei“ [3].

Dar Hugo însuși nu e acela pe care Italia era în drept să-l aștepte. Soțul Bertei are trei țiitoare: Pizzola, Rosa și Stefania, în care vede pe Venus, pe Iuno și pe Semele. El va cuteza să trimeată la Constantinopol ca logodnică a unui prinț bizantin pe fata lui cu Pizzola, Berta, devenită acolo buna ortodoxă Eudochia. Soț al Maroziei, el vine la Roma, unde e Papă fiul acestei femei puternice, dar stricate, și va fi gonit odată cu dînsul [4]. E gata să meargă în Burgundia, lăsînd în Italia pe fiul lui, cu Alda, Lotar. Bieți regi pe cari „unii nu-i țineau nici drept conți [5]“! La urmă ambii se refugiază în Provența lor, în mijlocul rîsetelor Italienilor, și Hugo moare acolo la 966 [6].

Contra lui Hugo, contra lui Lotar, care va dispărea în luptă, se ridică acum noul Berengariu, și ocările plouă asupra lui. „Berengariu de Ivrea, acela de a cărui imensă tiranie plînge acum toată Italia și al cărui desfrîu e cunoscut (?) de toate neamurile... Berengariu acela care acum, în Italia, nu domnește, ci tiranisează.“ Și ura trece peste soț pentru a lovi pe soția lui Berengariu, Willa, fiica lui Boso, fratele din altă mamă al lui Hugo, „aceia care pentru tirania ei fără margeni e numită a doua „Iezabel“ și pentru nesațul jafurilor, cu dreptate: Lania [7]“. I se atribuie și o legătură necinstită cu un capelan, dascălul fetelor ei, și condeiul pătimaș al episcopului caută toate insultele vocabulariului său savant pentru a-l descrie pe acest barbar păros, pitic, cu fața de funingine: „statura brevem, colore fuligineum, rusticum, setigerum, indocilem, agrestem, barbarum, durum, villosum, canditum, petulcum, in-

[1] P. 854.

[2] Venerabilis eius coniux regnique consors; p. 936.

[3] Cum forma honestissimam, tum morum probitate gratiosam.

[4] Pp. 852-4.

[5] Illos vocabulo reges, actu autem neque pro comitibus habebant; p. 891.

[6] *Ibid.*

[7] Iste Berengarius ille cuius immensitate tyrannidis tota nunc luget Italia cuiusque lenocinio a quibuscunque gentibus perhimitur... Berengarius hic qui nunc in Italia non regnat, sed tyrannnizat. Willa, quae, ob immensitatem tyrannidis, secunda Iezabel et ob rapinarum insacietatem Lania proprio appellatur vocabulo.

www.dacoromanica.ro

sanum, rebellem"; și aceleași ocări, dar acum în greceşte se îndreaptă contra lui Adalbert, fiul lui Berengariu și al Willei [1].

Cu atît mai strălucit va fi triumful lui Otto, dar Liutprand n'a dus pănă acolo, în această d'intăiu lucrare, povestirea lui. El a urmărit însă pe regii germanici: Conrad, cuminte și viteaz, care trece rivalului coroana de pietre scumpe [2]; prudentul Henric, care, începînd prin a refusa coroana regală, a primit-o cu smerenie, „foarte faimos rege", care, cu Saxonii lui, datori a luptà de la douăzeci și unul de ani, a bătut pe Slavi și pe Danesi [3]. Cît despre Otto, ce cuvinte se pot găsi ca să-l laude: „acela cu a cărui putere se guvernează părțile de Miazănoapte și de Apus, se pacifică prin înțelepciune, se bucură prin religie, se înspăimîntă prin severitatea dreptei judecăți [4]". Și această iubire se îndreaptă asupra fraților, Henric, mort de curînd, Bruno, dat Bisericii, Liutolf, fiul Otgithei, „pentru a cărui perire recentă (957) ni umplem sinul de lacrimi la orice amintire [5]".

O scriere anume e închinată „marelui Împărat": *Liber de rebus gestis magnis Imperatores.*

De fapt e numai expunerea procesului dintre regele germanic, despre a cărui căsătorie cu Adelaida și drepturile ce-l derivă dintr'însa abia e vorba, și acel tinerel și prostuț — *puerilis ineptia* — Papă Ioan, îndemnătorul invasiei de dincolo de munți și apoi principalul ei dușman. Ioan e acel care întroduce pe regele transalpin în Italia tiranisată de Berengariu; se adaugă rugăciunile lui Waldpert, episcopul de Milan, pe care-l supără atotputernicul Manase, adversarul lui Ratherius. Sfinții Petru și Pavel ajută în chip minunat pe năvălitor, cu atît mai mult, cu cît Adalbert, moștenitorul lui Berengariu, a mers pînă la a cere un ajutor saracin.

Dar Ioan isprăvește prin a se înțelege cu părechea de stăpîni-

[1] Et, quia sonorius est, graece illud dicamus: Ἀδελβέρτω κόμις, κουρτής, μακροσπάθης, γουνδόπιστις; p. 824.

[2] Tam sapientiae vigore quam fortitudinis robore... Coronam non auro, quo paene cuiuscunque ordinis principes pollent; p. 819.

[3] Regiae dignitatis culmen et prius humiliter declinavit ac paulo post non ambitiose successit...

[4] Istum, inquam, cuius mundi partes aquilonares et occiduae potentia reguntur, sapientia pacificantur, religione laetantur, iustique iudicii severitate tenentur, p. 864.

[5] Cuius ob recentem iacturam, quociens memoriam agimus, lacrimis sinum replemus; p. 865.

www.dacoromanica.ro

tori italieni. Pare că o conștiință italiană-i unește pe toți, acea conștiință de care Liutprand, ca și Ratherius și Gerbert-Silvestru, străinii, a rămas cu totul străin. Romanii, *romanus populus,* cari vor sări să ucidă pe Otto, cuceritorul sfintei lor cetăți, acești orășeni fricoși, de cari-și rîde Liutprand *(fortes viri),* participă însă și ei la această mișcare de resistență pe care o trezește vederea armatei *(multitudo exercitus).* Îi va fi supărat și însuși aspectul Împăratului, care nu știe decît „saxona" lui [1].

Atunci potopul tuturor acusațiilor de imoralitate, întemeiate, de sigur, măcar în parte, se revarsă asupra Papei. E un adulter, care face din Lateranul său o „peșteră de prostituate" (*prostibulum meretricum),* într'atîta încît femei nu mai cutează să întreprindă pelerinagiul la Roma, plină de biserici neglijate, cu acoperemintele în ruină. Se ține cu văduva unui Raineriu, cu văduva Ana, cu nepoata ei, cu Ștefana, concubina tatălui, cu propria sa mătușă. Lista păcatelor lui e lungă: „s'a zis că a luat parte fățiș la vînători, că a orbit pe Benedict, tatăl său sufletesc, de a murit în curînd, că a făcut eunuc și a ucis pe Ioan cardinalul sub-diacon, că a dat foc, că s'a încins cu sabia și a purtat coif și platoșă, că de dragostea dracului a băut vin, că la jocul de zar a cerut ajutorul lui Iupiter, Venerei și celorlalți demoni, că n'a slujit în zori de ziuă și la oarele canonice și nu și-a făcut cruce [2]. În scrisoarea de mustrări ce i se adresează se critică această înfățișare armată a șefului Bisericii apusene [3]: niciun „histrion", se spune, n'ar face așa. De altfel, el are ca intim pe un „Bulgar crescut ungurește",— ce se poate mai rău [4]. Într'un cuvînt, un monstru, care rechiamă pe Adalbert și la somațiile lui Otto și ale clericilor lui răspunde printr'o scrisoare de sfidare al cării text se dă așa: „Ioan episcopul, servul servilor lui Dumnezeu, tuturor episcopilor. Am auzit

[1] Romani eius loquelam propriam. hoc est saxonicam, intelligere nequibant.

[2] Venationem dixerunt publice exercuisse, Benedictum, spiritalem suum patrem, lumine privasse et mox mortuum esse, Iohannem cardinalem subdiaconum virilibus amputatis occidisse, incendia fecisse, ense accinctum, galea et lorica indutum... Diaboli in amorem vinum bibisse... In ludo aleae Iovis, Veneris ceterorumque demonum adiutorium poposcisse... Matutinas et canonicas horas non enim celebrans, nec signo crucis se munisse; p. 901.

[3] Ense accinctus, clipeo et gallea et lorica indutus; pp. 904-5.

[4] Saleccus natione Bulgarius, educatione Ungarius, Papae familiarissimus, p. 901. Regele Taxis al Ungurilor în Italia („Taxis, Hungariorum rex"), pp. 893-4.

www.dacoromanica.ro

că vreți să faceți un alt Papă. Dacă faceți aceasta, vă excomunic în numele lui Dumnezeu atot puternicul ca să n'aveți voie a ordina pe nimeni și a sluji liturghia [1]". Urmașul impus de Germani, Leon, va fi gonit de „femeile cu care Ioan care-și zicea Papă își făcea petrecerile voluptății lui" [2], și a trebuit ca acel care desonorează Scaunul apostolic să fie omorît de un soț înșelat. Benedict, care se așează în loc, va trebui să facă amendă onorabilă în fața lui Leon, care, astfel, rămîne.

În cursul acestor amintiri de familie, continuate prin memoriile lui proprii, clericul italian nu vorbește decît rare ori de alte persoane decît regii. Odată se pomenește marchisul de Toscana, Adalbert, „om foarte puternic [3]". Dar episcopul de Verona, Ratherius, nu va rămînea în afară. El va fi lăudat ca un tovarăș în ale învățăturii care unește cu pietatea și „deprinderea în cele șapte arte liberale [4]". El aduce în Verona însă, împreună cu Milo, pe Arnulf de Bavaria, și, acesta fiind învins, Ratherius va fi exilat la Pavia: se laudă, recomandînd-o cetitorilor, cartea pe care acesta a scris-o în suferința lui [5]. Dincolo de Italia scriitorul vede doar victoria asupra lui Abdurahman a lui Radomir, „prea-creștinul rege al Galiciei [6]".

În față însă e altă lume: a Bizanțului. Și ea va fi judecată într'un fel înainte de Otto și în alt fel după ce acesta va lua coroana imperială a Apusului, care în Răsărit nu i se va recunoaște, nu i se va putea recunoaște niciodată.

În *Antapodosis,* tot respectul pentru această veche societate de legitimitate romană și de înaltă cultură grecească. „Grecii" aceștia,

[1] Iohannes episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis. Nos audivimus dicere quia vos vultis alium Papam facere; si hoc facitis, excommunico vos ad Deum omnipotentem ut non habeatis licentiam nullum ordinare et missam celebrare; p. 905.

[2] Mulieres quibuscum Iohannes qui dictus est Papa voluptatis suae ludibrium exercebat; p. 907.

[3] Tuscorum praepotentissimus marchio.

[4] P. 850.

[5] In quo faceta satis urbanitate de exilii sui erumna librum componere cepit. Quem siquis legerit, nonnullas ibi hac sub occasione res expetitas invenict, quae legentium intellectibus non minus placere poterunt quam prodesse; p. 856. Pentru Manise de Arles, căruia i se dau Verona, Trento, Mantova și care vrea Marca Trentinului, p. 859.

[6] P. 877.

www.dacoromanica.ro

Aheii, „Argivii“ *(Argorum imperator)*, se află supt autoritatea cuiva căruia i se cuvine titlul imperial [1]. Începătorul dinastiei, Vasile, era un Macedonean umil, care se tocmise la un egumen, de sărac ce era. Împăratul Mihail îl face cubicularíu, și în scurt timp oploșitul ajunge un *alter imperator*. Adevăratul Suveran a ajuns un nebun, și astfel lui Vasile i se cuvine a-l înlocui. Actualul e „un om prea-sfînt și temător de Dumnezeu“ [2]. Împăratul Roman (Lecapen) Armeanul e înfățișat ca „vrednic, omenos, înțelept și pios [3]. Și se arată povestea lui. Pe vremea lui Leon, care începe ca un marinar sărac, și a fiilor lui, Alexandru (de fapt: frate), și Constantin, viitorul Împărat era numai „drungar“ al flotei. Alexandru moare. Domesticul Foca era atunci în luptă cu Bulgarul Simion, acel „catîr“ *(emiargos)*, care învățase „retorica“ lui Demostene și „silogismii“ lui Aristotele“: se înseamnă călugăria lui, ambiția care l-a prins, cei doi fii: Baian „lupul“ și Petru. Foca e învins și fuge; ajuns la Constantinopol, îl orbește rivalul. Acesta, care și el se afla în fruntea unei oștiri, era gata a trece la Arabii din Creta. Dar, luînd ostateci, revine în Capitală, unde ajunge amantul Zoii, mama lui Constantin, „veneria dulcedine“, și face a fi recunoscut ca „părintele Împăratului“, *pater vasilleos*. De aici el cere caligele de purpură, apoi, după un an, coroana însăși, pe care o iea, la 920, asociind pe fiul său Cristofor. Zoe-i dă pe Ștefan și Constantin, cari poartă și ei veșmîntul împărătesc, pe cînd celalt Constantin, al lui Leon, e ginerele lui Roman, prin fiica acestuia, Elena. Se înfățișează alaiul tinerilor Împărați la Sf. Sofia, la Vlaherne, la Sf. Apostoli. Cristofor moare, dar adevăratul moștenitor nu iese la iveală, și vremea lui se trece „cînd cu rugăciuni, cînd cu lecturi“, iar întreținerea și-o cîștigă ca zugrav de icoane. Roman se întărește și prin căsătoria fetei lui Cristofor, Irina, cu Petru, fiul lui Simion Bulgarul [4].

La acest Împărat de usurpație e trimis de regele Hugo tatăl scriitorului nostru, ca unul care era un om cinstit și meșter la vorbă [5]. Înfățișarea mîndrului stăpînitor oriental uimește pe sol: haina e sim-

[1] P. 829.

[3] Imperator, ut vir sanctissimus, Deum timens; *ibid.*

[3] Memoria satis et laude dignus . . ., liberalis, humanus, prudens ac pius; p. 843.

[4] *Ibid.*, pp. 848-50.

[5] Cum propter morum probitatem, tum propter linguae urbanitatem; p. 863

www.dacoromanica.ro

plă — *grecorum more teristro opertus* —, aspectul monstruos. Se presintă cei doi duli nevăzuți pînă atunci în Occident [1]. La întors, ambasadorul se pierde în cincisprezece zile, „lăsîndu-mă copil mic“ [2]. Țara eunucilor nu încîntă, de altfel, nici pe fiu [3].

Relațiile cu Bizanțul vor continuà : va fi vorba de *chelandii* cerute marinei bizantine contra Saracinilor cuibăriți la Fraixinet [4], de peţirea fetei lui Hugo, Berta, pentru Porfirogenetul Constantin [5]. Vitregul lui Liutprand și Sigebert de Parma vor îndeplini solia, și Berta va deveni principesa bizantină Eudochia. Din Bizanț vin deci știri despre prăzile Rușilor normanzi, despre apariția ca pirat a lui Inger (Igor) în fața cetății imperiale [6].

Și iată acum revolta contra lui Roman. Palatul din Constantinopole, „care întrece, nu numai în frumuseță, ci și în putere, pe toate cîte le-am văzut, fiind și păzit de foarte mulți soldați“ [7], pregătește conspirația fiilor contra tatălui. Bătrînul Armean ajunge într'o insulă. Și acum Constantin cel ascuns privirilor se vădește, „cu părul despletit pe umeri“, „plecat asupra cărților“ [8]. El va trimete la mănăstire pe omonimul său și pe fratele acestuia Ștefan. Constantin, ajuns astfel stăpîn, va cere lui Berengariu ca soție pentru fiul lui pe sora lui Lotar [9]. Cu acest prilej, trecînd pe Pad la Veneția, Liutprand merge să învețe grecește, și în cetatea pe ape el află pe eunucul Solomon venit din Spania și „Saxonia“ cu trimesul regal, episcopul de Maiența. Aceasta duce însă la Ottoni.

Solia pe care Liutprand a îndeplinit-o supt Porfirogenet la Constantinopol pentru Berengariu, pe cînd un Liutefred avea, în același timp, o misiune din partea lui Otto, e descrisă amănunțit, cu o atitudine respectuoasă față de Bizanț. A văzut la audiență arborele aurit cu păsări de metal, leii ce bat din coadă păzind

[1] Quales in eadem non sunt aliquando . . . visi ; p. 843.
[2] Me parvulo derelicto ; pp. 843-4.
[3] Pp. 861-2. Contra canoanelor grecești, pp. 863-4.
[4] P. 881.
[5] *Ibid.*, pp. 882-3.
[6] *Ibid.*, pp. 883-4.
[7] Constantinopolitanum palatium non pulcritudine solum, verum etiam fortitudine omnibus quas unquam perspexerimus munitionibus praestat, quod etiam i gi militum stipatione non minime observatur ; p. 886.
[8] Crines solutus per umellos . . , , libris incumbentem ; p. 886.
[9] P. 894.

www.dacoromanica.ro

jețul împărătesc care se suie și se coboară. E adus la Împăratul pe umerii a doi eunuci. De și asigură că nu i-a fost frică și că nici admirație nu i s'a smuls de mecanica miraculoasă a Bizantinilor, el arată cum, prin asemenea *argalia,* ἐργάλια, jețul s'a ridicat și, la a treia închinăciune a lui, Constantin apăru în alt loc, îmbrăcat în alte haine. Tăcerea cea mai absolută se cere de etichetă: prin logofăt întreabă Împăratul despre Berengariu. Solul, care n'avea cadouri, e silit să presinte ce luase pentru el: „nouă platoșe, șapte scuturi, două cupe aurite, săbii, lănci, frigări, patru robi „carzimasia [1]" de la negustori din Verdun cari-i duceau în Italia". Ospățul în casa de la Hipodrom, peste trei zile, se face ca în vechea Romă: musafirii, culcați, mănîncă din vase de aur; merele se duc pe căruți. Teatrul e represintat de doi „pehlivani" cari se suie pe un par. La Florii solul vede cum se aruncă galbeni de aur, apoi majordomului, *rector domus,* patru *scaramange;* mai primesc daruri domesticul ἀπαλώνας, „delongariul" marinei, 24 de *magistri patricii.* La plecare partea lui Liutprand e un paliu mare și o livră de galbeni [2].

O viață de om va trece până ce prin solia lui Liutprand la Nichifor Phokas, alt usurpator al coroanei constantinopolitane, în dauna fiilor Porfirogenetului Constantin (963-9), prin el se va căpăta o visiune, cea mai largă și mai amănunțită, a Curții constantinopolitane.

Data aceasta, omul Ottonilor, întâiul și al doilea, e un detractor pasionat, mergînd până la vulgaritate, al lucrurilor bizantine, în orice domeniu. Scriind, într'un raport oficial, care *cerea această atitudine,* către „Ottoni, împărați augusți, neînvinși, ai Romanilor" [3], către „prea-glorioasa Adelaida, împărăteasa augustă" [4], el scoate la iveală toate neajunsurile lumii străine în care a fost strămutat. „N'a trecut, în o sută douăzeci de zile, una singură care să nu ni cășuneze gemete și plînset [5]."

Condițiile materiale își au și ele partea în această critică. E așezat într'o clădire depărtată, rece; vinul grecesc e amestecat cu

[1] Poate cazilbași, Persani.

[2] Pp. 895-7.

[3] Ottones, Romanorum invictissimi imperatores augusti.

[4] Gloriosissima Adelheidis, imperatrix augusta.

[5] Nec in centum viginti diebus una saltem praeteriit quae non gemitus nobis praeberet et luctus.

www.dacoromanica.ro

„ghips" și rășină; apa trebuie s'o cumperi; patul nu cuprinde, ca, în Apus, unde toate sînt mai bune, „saltea, fîn, paie" [1], ci marmură, și de marmură e și căpătăiul; de la Curte se trimete doar odată un ied gras cu usturoiu, ceapă, praz și slănină [2]; la ușă cerșesc săraci „de graiu latin" *(latinae linguae pauperes)* [3], darurile amicilor sînt oprite [4]. Se va întoarce la Naupact, „cînd pe măgar, cînd pe jos, cînd călare, cînd fără hrană, cînd însetat, suspinînd și plîngînd [5]". Episcopi neprimitori îi întind, pe „o mescioară goală, pesmeți" [6]; în cîrciume — *caupones, capones* — e și mai rău.

Audiențele care se succedă nu-l încîntă. La toate are ceva de cîrtit. Abia după zece zile e dus într'o „casă de marmură, urîtă, fără apă, goală [7]". Scrisorile se dau prin interpret. La ospățul în care Nichifor apare cu cei doi prinți ca al căror tutor se înfățișează, i se dă abia locul al cinsprezecelea, și nu e admis nimeni din suită. Se servesc doar feluri fripte în uleiu și pești. Cînd, obosit de sforțări zădarnice, el scrie fratelui lui Nichifor, Leon, logofătul τοῦ δρόμου, să-i dea voie, fiind bolnav, a pleca pe un vas venețian, e chemat după patru zile înaintea unei comisii de patru, mari vorbitori în limba lor „atică" — *attico pollentes eloquio* —, între cari și doi *magistri*. După discuții neplăcute, la masa ce urmează, își vede trecînd înainte un Bulgar abia inițiat la civilisație, un „catehumen", tuns „ungurește" *(ungarico more)*, încins cu aramă, și, cum trimesul Ottonilor vrea să plece, indignat i se explică articolul de etichetă care cere ca un „patriciu" ca acesta să treacă înaintea unui episcop ca dînsul [8]. E purtat prin grădinile zoologice, de modă răsăriteană, ale palatului, prin *broglii (brolia)*, cum se zice la el acasă, și în aceste grădini, *perivolia* pentru Bizantini, el vede onagri, măgari sălbateci, de cari-și rîde, puindu-i alături cu bieții asini blînzi din reședința lui italiană [9].

În negociațiile isprăvite prost, întăia greutate pe care o întîm-

[1] Culcitra, foenum, stramen; p. 916.
[2] P. 918.
[3] P. 928.
[4] *Ibid.*
[5] Asinando, ambulando, equitando, ieiunando, sitiendo, suspirando, flendo, pp. 932-3.
[6] Mensula nuda, paximacium, p. 935.
[7] Domus marmorea, invisa, inaquosa, patula.
[8] Pp. 917-8.
[9] P. 924.

www.dacoromanica.ro

pînă e aceia, care se poate ascunde, dar nu desființa, a titlului: niciodată Roma orientală nu și-a recunoscut o soră barbară în Occident[1]. Logofătul întîmpină pe ambasador cu o negație inițială, absolută. „Ni zicea, în năcaz, nu Împărat, adecă βασιλεὺς, în limba lui, ci ῥῆξ, în limba noastră. Și, cînd i-am spus că e tot una, de și în cuvinte deosebite, el mi-a răspuns că se vede că am venit nu pe pace, ci pe gîlceavă[2]." Însuși titlul imperial „scandalisează". Anul trecut, soli ai lui Otto, spune Nichifor, i-au făgăduit că n'o vor mai face. „Ce scandal însă mai mare decît că-și zice Împărat și usurpă *teme* ale Imperiului nostru[3]"? „Voi", i se spune de la început, „nu sînteți Romani, ci Lombarzi[4]" —, „Longibardia" fiind la Constantinopol denumirea oficială pentru partea pierdută din Italia. Și se enumeră neamurile barbare care și-au stabilit în părțile apusene sălașurile de usurpație: Longobarzi, Saxoni, Franci, Lotaringieni *(sic)*, Bavaresi, Suevi. „Roman" a ajuns la ei doar să fie cuvînt de batjocură, însemnînd timid și mincinos.

Ce se poate răspunde la aceasta decît ce face Liutprand: că viitoarele lupte vor dovedi ce sînt cu adevărat ai săi? Ce au, de altfel, — continuă, cu alt prilej, ironia bizantină, din gura Împăratului însuși—, ce au în materie bisericească acești Occidentali? Începînd cu întrebări asupra numărului sinoadelor, i se pune aceia: care e sinodul *saxon?* Și, data aceasta, răspunsul e de o indignată abundență: În Apus au fost *ucise* eresiile, căci acolo „credința nu e aspră, ci veche[5]", și, mai departe, el afirmă că „știe bine de un sinod care s'a ținut în Saxonia, anume acela în care s'a discutat și s'a admis că e mai cuviincios a se lupta cu săbiile decît cu condeiele și mai curînd a suferi moartea decît a fugi în fața dușmanilor", „ceia ce", adauge el, va încerca însăși armata lui[6], a Împăratului. În

[1] V. Iorga, *L'Orient et l'Occident au moyen-âge.*

[2] Ipse enim nos non imperatorem, id est βασιλέα, sua lingua, sed ob indignationem ῥῆγα, id est regem, nostra vocabat. Cui cum dicerem quod significaretur idem, quamvis quod significet diversum, me, ait, non pacis, sed contentionis causa venisse.

[3] Nunquam illum in aliquo nostrum scandalizare imperium. Vis maius scandalum quam quod se imperatorem vocat, imperii themata sibi usurpat?; p. 919.

[4] Vos non Romani, sed Longibardi estis; p. 913.

[5] Hic fides non rudis, sed vetus est; p. 919.

[6] Sed hanc synodum factam esse in Saxonia certe scio in qua tractatum est et firmatum decentius ensibus pugnare quam calamis et prius mortem obire quam hostibus terga dare. Quod vel tuus exercitus experietur; p. 919.

www.dacoromanica.ro

acest Răsărit Roman a putut face din fiul său Teofilact eunucul un patriarh, și Liutprand va cere un sinod la care să fie de față patriarhul de Constantinopol, Polieuct [1]. Acolo, în Apus, spune războinicul Nichifor, nobilii nu știu nici călări, nici merge pe jos; nu e nici flotă. „Tăria corăbiilor o am numai eu [2]!" Cu soția și copilul Otto nu poate lua un orășel, o *civitatula*. Când, la sosirea unui trimes al Papei, se vorbește de un Împărat în Apus, diplomația bizantină se mînie, și Liutprand e chemat pentru a-i lămuri tot ce a schimbat actul de părăsire al lui Constantin-cel-Mare [3].

Scopul nenorocitei misiuni care n'a produs decît caricatura, din acest condeiu ascuțit de satiric, a vieții constantinopolitane e căsătoria bizantină dorită pentru tînărul Otto și care se va face, dar în alte împrejurări și nu, pentru mireasă, în persoana dorită. In loc de o primire decentă ori de un refus politicos, i se aruncă în față lui Liutprand tot ceia ce Roma lui Nichifor Phokas considera ca o încălcare vinovată, ca o neiertată provocație, *domini tui impietas, inimica invasio*. A luat Roma, a înlăturat pe Berengariu și pe Adalbert — al cărui emisar se găsia la pragurile împărătești —, a orbit, a gonit în pribegie pe clienții Bizanțului, a încercat să iea chiar și „cetățile Împărăției noastre, prin omor sau prin foc" [4]. Numai cînd această încercare a dat greș, s'a trimes solia. Firește că răspunsul n'a zăbovît. Roma a fost de fapt *liberată*, înlăturîndu-se tot felul de „afemeiați și de muieri stricate" *(effeminati, meretrices)*. Și, mai la urmă, Nichifor și înaintașii lui, „cari se chiamă în titlu numai, și nu în realitatea însăși, Împărați ai Romanilor" [5], ce-au făcut pentru Italia și Roma? Au dormit! N'au gonit în exil pe Papă? N'au primit insultele lui Adalbert? N'au fost prădate bisericile? În schimb, ce n'au făcut ei, Răsăritenii, a făcut Otto, și cu dreptate [6], venind „tocmai din fundul pămîntului" [7]. Întru aceasta a urmat decretele lui Iustinian, Valentinian și Teodosiu. Și, după alt drept, cei doi regi italieni erau doar vasalii lui,

[1] Pp. 934-5.

[2] Navigantium fortitudo mihi soli inest.

[3] *Ibid.*, p. 928. Cf. și p. 935: Non est a Graecis romanus vilis tenendus locus.

[4] Imperii nostri civitates..., homicidio aut incendio.

[5] Qui nomine solo, non autem re ipsa, imperatores Romanorum vocantur.

[6] Neglexistis vos, non neglexit dominus meus.

[7] A finibus terrae.

www.dacoromanica.ro

milites, cari, după ce au primit de la dînsul — la întâia venire— sceptrul, *sceptrum aureum,* de față fiind și oamenii trimeși de Bizanț, au trădat. Cum Nichifor, sprijinit pe spusele trimesului lui Adalbert, care oferise duelul ca mijloc de judecată, tăgăduia această afirmație, Împăratul continuă: Dacă voiau nuntă, de ce i-au atacat provinciile italiene? Și răspunsul privitor la acea Italie meridională urmează, *începînd cu neașteptata afirmație de drept care se sprijină pe sînge și pe limbă: „Pămîntul despre care spui că e al Împărăției tale, neamul locuitorilor și graiul îl arată a se ține de Statul italian" : „Terram quam imperii tui esse narras, gens incola et lingua italici regni esse declarat".* Odată, Longobarzii au luat-o „în silă" *(potestative).* A trebuit apoi ca Ludovic Carolingianul s'o libereze de la Saracini: încă un titlu de stăpînire. Landulf de Benevent ține tot „cu puterea", tot *potestative,* de șapte ani Capua, pe care Împăratul Roman o luase cu bani de la „regele" Hugo cu prilejul căsătoriei Bertei [1]. Dar acestea nu conving pe trufașul Împărat.

Pentru onoarea unei căsătorii împărătești la barbari, la *gentes,* trebuie Roma și Ravena, „cu tot ce se cuprinde de la ele pănă la noi [2]". Lui Petru Bulgarul nu i s'a dat o porfirogenetă. Dacă nu se cere o mireasă bizantină, pacea se poate acorda pentru o Romă liberă, dar restituindu-se Capua și Beneventul. Doar Otto n'are folos în bani de la Roma... Și răspunsul lui Liutprand e acesta: de ce nu urmează Împăratul Orientului exemplul lui Constantin, care a lăsat Roma Bisericii?

Discuția jignitoare e apoi reluată, pe aceleași base, la orice ocasie. Împăratul își cere „servii din Italia-de-Sud [3]". Se pretinde ca seniorii de Benevent și de Capua să nu fie ajutați și, cînd i se spune că sînt vasalii lui Otto, răspunsul e că se vor lua măsuri ca un astfel de ajutor să devie imposibil [4]. Dacă nu se satisfac pretențiile acestea, împotrivitorul va fi „sfărmat ca un vas de lut" [5]. De la Constantinopol pleacă ordin de a se sluji grecește în arhi-

[1] Se mai vorbește de fata lui Roman și a Teofanei. Arvună ar fi Apulia. Și se vor putea face și altele (p. 913).

[2] Cum his omnibus continentiis quae ab his sunt usque ad nos; p. 916.

[3] El nu poate călca ἐντόλινα; p 920.

[4] Răspuns: „in modum bufonis", p. 923.

[5] *Ibid.,* p. 928.

www.dacoromanica.ro

diaconatul de Otranto [1]. Ar fi o greșeală să se creadă că erau numai intențiile regelui pribeag al Italiei, de și solul acestuia, Grimizo, e retrimis cu o adevărată flotă, chemată să colaboreze cu cei 24.000 (!) de catafracți, de *loricati,* cu cari se laudă acesta. Comandantul eunuc, nu prea bucuros de sarcina ce i s'a dat, are la dispoșiție douăzeci și patru de chelandii, două vase rusești, *Rusiorum naves,* două „galice" de modă apuseană [2].

Privirile batjocoritoare ale celui care admiră „frumusețea" stăpînilor săi, Ottonii [3], se îndreaptă însă mai ales asupra lui Nichifor Phokas, pe care-l vedem, de-a lungul raportului, în deosebite înfățișări. Indată ce-l zărește Liutprand, la Στέφανα, i se pare așa de urît, negru, mic, gros, cu capul mare și ochii mărunți, pletos, cu barba tăpșită, scurtă, „semi-căruntă", cu gîtul scurt, cu membrele greoaie, burtos, cu picioarele scurte, cu talpa lată — adevărat tip de Hittit asiatic—, „de să-ți fie frică să-l întîlnești în mijlocul nopții", și, pe lîngă aceasta, îmbrăcat prost cu cîte-o haină păroasă veche, cu încălțăminte „de Sicionia", totul potrivit cu „flecăria" lui, cu șiretenia și aplecarea lui, uliseană, către minciuni [4].

Nici marea ceremonie a defilării, προέλευσις, nu impune celui hotărît să găsească aici toate rele. Vede numai negustori cu picioarele goale, nobili în haine vechi sau de purtat în casă. În veșmintele lui pompoase, Nichifor, întovărășit de cei doi prinți, pe cari-i păzește, apare și mai urît în mijlocul gloatei care, vorbind cu laudă de triumful lui asupra Saracinilor — *pallida Saracenorum mors*—, îi strigă urările de sănătate: „Mulți ani stăpînului", μέδοντι πολλὰ ἔτη. Altă dată îl surprinde mergînd călare la „Izvoare", la Πηγαί: părea prea mic pe aprigul lui cal fără frîu [5]. Îl vedem la

[1] *Ibid.*, p. 934.

[2] *Ibid.*, p. 921.

[3] Quanto hoc formosiores!

[4] Hominem satis monstruosum, pygmaeum, capite pinguem atque oculorum parvitate talpinum, barba curta, lata, spissa et semicana foedatum, cervice digitali turpatum, prolixitate et densitate comarum satis hyopum, colore Aethiopem, cui per mediam nolis occurrere noctem, ventre extensum, natibus siccum, coxis ad mensuram ipsam brevem longissimum, cruribus parvum, calcaneis pedibusque aequalem, villino, sed nimis veternoso, vel diuturnitate ipsa foetido et pallido ornamento indutum, sicioniis calceamentis calceatum, lingua procacem, ingenio vulpem, periurio seu mendacio Ulyxem.

[5] Impatienti enim atque effreni insidens equo, satis parvus satis magno; p. 919.

www.dacoromanica.ro

masă, unde se ceteşte din Sf. Ioan Hrisostomul; lîngă el tatăl în vrîstă de „o sută cincizeci de ani". Iată-l în sfîrşit gata să plece contra păgînilor, a Arabilor, cari sînt pentru învăţatul nostru cleric nişte „Asirieni" de-ai Bibliei; anul trecut, numai starea de lucruri din Apus îl împiedecă de a merge să-i pedepsească. Cu toată foametea, din care speră a cîştiga, făcîndu-se aprovisionatorul armatei, el înaintează cu soldaţii lui pînă la Selimbria [1]. Nu-l opreşte nici presenţa Ungurilor la Salonic, nici prădăciunile bandelor saracine. Veneţienii, Amalfitanii, negustorii purpurei oprite, colaborează la expediţie [2].

Aici se opreşte povestirea, odată cu experienţa bizantină a episcopului de Cremona. Otto, „leul" din Apus, ar fi fost bucuros să însemne izbînzi ca acelea către care pleca, pe calul lui cel mare. Asiaticul acesta aşa de mic, care începea de fapt, prin loviturile lui contra păgînilor, era cruciatelor.

„Anonymus" în istoriografia ungurească mai nouă

Izvorul cel mai vechiu şi mai bogat în amănunte privitoare la venirea Ungurilor e, cum se ştie, cronica lui *Anonymus Belae regis notarius.*

Istoriografia ungurească din jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea a primit, fără reserve, datele acestui enigmatic cronicar, cu excepţia lui Pray, care le-a supus unei critice severe şi sceptice.

Cînd învăţaţi străini, mai ales Saşi şi Germani, au început să se ocupe de problema istorică a venirii Ungurilor şi de etnografia Ungariei şi Ardealului din acele vremi, toţi au urmat vederile lui Pray, inaugurînd o direcţie ipercritică faţă de cronica lui Anonymus. Gebhardi, Sulzer, Eder, Thunmann, Schlözer şi, în special, Rösler au arătat cu mare lux de dovezi că spusele lui Anonymus nu merită nicio credinţă. Tot ce scrie el, în afară de datele păstrate şi în alte cronici ungureşti: de Buda, de Viena,

[1] Pp. 920-1, 923. Alte insulte pentru Nichifor, în faţa căruia se aşează cei doi Ottoni, „leul şi puiul", *leo et catulus*, pp. 925-6.

[2] *Ibid.*, pp. 926-8, 930-1.

www.dacoromanica.ro

a lui Kézai, etc., şi la istoricii bizantini, e iscodit pe de-a 'ntregul. Cronicarul sfătos transpune întîmplările din vremea sa în vremea cuceririi ungureşti şi inventează o mulţime de mituri etiologice pentru explicarea numirilor toponimice.

De altfel Rösler avea tot interesul să distrugă pe Anonymus, care e în flagrantă contradicţie cu faimoasa lui teorie despre formarea poporului românesc.

Această teorie a fost îmbrăţişată cu toată căldura de către istoricii unguri şi cu ea critica nimicitoare asupra lui Anonymus, din motive lesne de înţeles.

Cînd apoi savanţi, ca Marquard şi Kaindl, au venit în ajutorul lui Rösler, cu tot aparatul criticei istorice moderne, soarta lui Anonymus a fost pecetluită în ochii lumii învăţate de pretutindeni şi, astfel, şi de la noi, fără ca istoricii noştri, firește, să abandoneze continuitatea Romînilor în Dacia Traiană. Atît numai că Anonymus a fost scos din şirul dovezilor hotărîtoare în această problemă fundamentală a istoriografiei noastre.

Şi iată că în timpul din urmă s'a pornit un curent de reabilitare a mult discutatului şi oropsitului cronicar, într'un loc unde mai puţin ne-am aştepta : în istoriografia ungurească.

Istoricii unguri mai noi şi, cu deosebire, filologii află că datele lui Anonymus privitoare la etnografia Ungariei şi Ardealului din veacul al IX-lea au un temeiu istoric, cu o singură excepţie — cetitorul a gîcit-o, de sigur, — a amintirii Romînilor, pe cari nu-i admit, în ruptul capului, să fie aici la venirea Ungurilor, de şi logica cea mai elementară condamnă o atare contradicţie.

Cu toate acestea, argumentele pe care represintanţii acestui curent le aduc pentru veracitatea lui Anonymus merită tot interesul[1]. Ca iniţiator poate fi socotit cel mai învăţat slavist în viaţă, al Ungurilor, Ioan Melich, autorul mai multor lucrări fundamentale despre influenţa slavă la Maghiari[2].

Acum de curînd a început să publice o lucrare de sintesă, din care au apărut trei fascicule, „A honfoglalási Magyarország" (Ungaria pe timpul venirii Ungurilor).

---

[1] Nu şi crezarea. Păstrez în totul vechea mea părere. — *N. I.*

[2] *Szláv jövevény szavaink, Bolgárok és Magyarok* (în *Magyar Nyelv*).

www.dacoromanica.ro

În fascicula I-iu discută mai multe chestiuni vrednice de atenţia istoricilor şi filologilor noştri.

La pagina 15 spune următoarele:

„Datele arheologice şi istorice dovedesc mai presus de orice îndoială că în Ţinutul Sirmiului, între Dunăre şi Tisa, dincoace de Tisa (pentru Melich dincolo de Tisa) între Tisa şi Mureş, şi în părţile ardelene, în veacul al IX-lea, şi cel mai târziu în veacul al X-lea, a locuit o populaţie care vorbia o limbă bulgaro-turcească".

Slavistul ungur invoacă mai întâiu dovezile istorice cunoscute [1].

1. Tesaurul de la St.-Miclăuşul Mare (numit şi comoara lui Attila), după Hampel, Strzygowski şi Thomsen este de proveniență bulgărească.

2. *Annales Fuldenses* şi *Annales Einhardi* scriu cu mai multe prilejuri, la anii 825-829, că Francii şi Bulgarii au avut mai multe lupte la hotarele ţerilor lor, la Drava şi în Panonia.

3. În Bulgaria s'a descoperit un monument funerar, din a cărui inscripţie aflăm că l-a ridicat Hanul bulgar Omurtag în cinstea viteazului său tarcan Onegavon, care, cu prilejul unei expediţii, s'a înecat în Tisa (813-824).

4. Arnulf trimete soli la „regele" bulgar Laodamur, rugîndu-l să nu dea sare duşmanilor săi: Moravilor. Sarea de care e vorba nu poate proveni decît din Ardeal.

Toate acestea adeveresc spusele lui Anonymus, care scrie că la venirea Ungurilor, între Dunăre şi Tisa, stăpînia ducele Salanus, urmaşul lui Kean, domn peste Bulgari şi Slavi. Această părere e mărturisită şi de istoricii unguri mai noi. Valentin Hóman, autorul mai multor lucrări de valoare, în recenta sa scriere, „Venirea şi aşezarea Ungurilor" [2], la p. 36 zice: „Stăpînirea bulgară s'a întins, în veacul al IX-lea, peste tot şesul Tisei, între Dunăre şi Tisa, până la cotitura Dunării şi în Ardealul cu minele de sare. În cetăţile de pământ stăteau diregătorii Ţarului bulgar (la Anonymus: dux) sau mai bine zis căpeteniile seminţiilor supuse, cari însă, din pricina depărtărilor, întrerupte

[1] Au fost formulate de Xenopol *(Teoria lui Rösler)* şi D. Onciul *(Teoria lui Rösler şi originile principatelor)* cu puţine excepţii.

[2] *A magyarok honfoglalása és elhelvezkedése*, Budapesta, 1923.

www.dacoromanica.ro

de mari întinderi de pămînt nelocuit, stăpîniau mult-puţin neatîrnate de puterea centrală, în raza cetăţilor lor, asupra unor seminţii bulgare şi slave".

Cum vedem, relaţiunile lui Anonymus găsesc deplină crezare la aceşti autori, afară de numele ducilor.

Din cele expuse putem constata că ei n'au adus dovezi istorice noi, iar puterea convingătoare a celor vechi a fost contestată.

Importanţa lucrării citate a lui Melich stă în faptul că produce argumente noi filologice.

Vom înşira cîteva explicări de numiri toponimice, despre care Melich crede că adeveresc, în mod neîndoielnic, existenţa unei populaţii bulgare, în aceste părţi, la venirea Ungurilor. Vom alege pe acelea din Ţinuturile locuite azi de Romîni sau din apropiere, ca unele ce au legătură cu trecutul nostru.

Anonymus spune că numele rîului Laborc (Laborţ) provine de la *Loborcy*, care s'a înecat în apa lui. După Melich, această numire derivă din *Alp-Bars*. *Alp* = viteaz, *Bars* = leopard. Bulgarnl *Alpbars* se preface în slavoneşte în Lobors, care în ungureşte ni dă *Laborc*.

Numele rîului *Karasso* (Căraş) e din bulgaro-turcescul: *Karasu*, Kara = negru, su = apă.

Existenţa Bulgarilor în Ardeal o dovedeşte cu unele nume de persoane, păstrate în vechile cronici ungureşti.

În cronica din Viena şi cronica din Dubnic cetim că: *Giula* a avut două fiice: *Caroldu* şi *Saroltu*. Pe Saroltu a luat-o în căsătorie ducele Geysa. Era apoi un duce cu numele *Belind*, care ţinea în căsătorie pe fiica lui *Culan*. Acesta din urmă purta războiu împotriva fratelui său *Kean*. Am văzut că şi Anonymus vorbeşte de un *Kean*, marele duce bulgar, iar al treilea e pomenit în timpul Sfîntului Ştefan.

Melich crede că Culan e bulgaro-turcescul Kulan = cal sălbatec. Dă ca sigure etimologiile Kagan —* Kachan —* Kahan — Kaan — Kean; soltan — Zoltan (în cronică: Erdélyi Zoltán); Saroltu — Sarolt e pus în legătură cu turcescul *sary* = galben; Karoldu — Karold cu Kara = negru; iar *aldy* = sălbatec, şi un soiu de *mustella*.

În temeiul acestor şi încă al cîtorva explicări etimologice [1]—

[1] Absolut naive. — *N. I.*

www.dacoromanica.ro

noi am reprodus numai pe cele mai „convingătoare“ — Melich se crede îndreptăţit să tragă următoarea conclusie (p. 51):

„Cu numirile tratate în cele două capitole precedente am voit să dovedesc că în Ardeal, la sfîrşitul veacului al IX-lea şi în jumătatea veacului al X-lea, a locuit o populaţie cu cultură bulgaro-turcească... Aceste nume arată că aici a existat o cultură bulgaro-turcească, a cării influenţă s'a prelungit şi după aşezarea ungurească“.

Nu e de competenţa subsemnatului să judece dacă aceste etimologii şi conclusiile pe care le trage din ele, sînt, ori nu, deplin întemeiate. Atîta însă observăm că din cîteva nume de persoane nu se poate conclude la existenţa unei civilisaţii turanice în Ardeal, ci numai la stăpînirea mai mult nominală a Bulgarilor în aceste părţi [1]. Dar şi aceasta e de ajuns pentru apărarea mult hulitului Anonymus.

Melich însă nu se opreşte aici. El susţine că numirile româneşti de rîuri: *Mureş, Someş, Criş, Timiş* s'au născut din cele ungureşti: *Maros, Szamós, Körös* şi *Temes*, iar acestea au ajuns în ungurească peste gotică, hunică, gepidică prin mijlocirea unui idiom bulgaro-turcesc [2].

Încă în 1915, scrisese autorul în „Magyar Nyelv“, XI, acestea: „Acum, cînd cunosc mai bine desvoltarea fonetică a numelui rîului *Barcza*, am convingerea că vechiul ungaresc Bursza nu poate „să fie împrumutat din femininul obiectivului bulgar braza, „iute“, ba peste tot nu poate fi de origine slavă. Bănuiesc că Olt, Strigy, Szames, Ompoly, Barcza, Temes, Maros, Körös, Zsil sînt din limba din care e şi numele rîului Abrud şi al oraşului Abrud-bánya. Iar acesta, după părerea mea, în limba ungurească e de origine dacică şi din ungureşte a străbătut în româneşte. Numele de rîuri amintite mai sus toate sînt rămăşiţe dacice în ungureşte [3], şi toate pînă la unul au ajuns din ungureşte în româneşte şi în săseasca ardeleană. Astăzi n'am atîtea cunoştinţi de limba dacică, încît să-mi pot dovedi definitiv această presupunere, dar observ şi acum că această presupunere e resultatul studiilor mele îndelungate şi amănunţite. Deo-

[1] ? *N. I.*
[2] E o boală generală. — *N. I.*
[3] !! — *N. I.*

www.dacoromanica.ro

camdată cetitorul să se îndestulească cu aceia că vechiul unguresc Bursza-Borsza, etc., din care a resultat actualul Barcza în ungureşte a venit din limba dacică, şi în româneşte şi săseşte a străbătut din ungureşte“ [1].

D. Philippide, ridiculisînd această părere, întreabă: «Va să zică au trăit Dacii singuri în Transilvania pînă în secolul X şi apoi s'au maghiarisat?».

Dar să arătăm mai întăiu firul expunerii lui.

Atît numirile româneşti cît şi ungureşti ale rîurilor: *Criş* (Körös), *Timiş* (Temes), *Someş* (Szamos) şi *Mureş* (Maros) se termină în *ş* (în ortografia unguréscă *s*). Trecerea acestui *s* final, al numirilor daco-romane în *ş* nu se poate explica după Melich decît prin mijlocirea unei limbi turceşti şi a celei ungureşti, şi nici de cum prin mijlocirea limbii slave ori a celei româneşti.

Melich începe cu *Someş-Szamos*.

Într'o inscripţie aflată la Căşeiu (239 d. Chr.) citim: *„Samum cum regione“*. Torma credea că e vorba de numirea latinească a Someşului, iar Domaszewszki că *Samum* era numele unei localităţi din apropierea acestui rîu. În orice caz *Szamus* derivă din anticul *Samus*, cu prefacerea lui *s* final *ş*.

Numele Crişului la Iordanes e *Grisia*, iar la Ravenat: *Gresia*, care este latinisarea dacicului * Gris = Cris. În ungureşte şi româneşte *s* final s'a prefăcut în *ş*.

Maros (Mureş) provine din *Maris*, avînd la sfîrşit *ş* în loc de *s*.

Acelaşi fenomen fonetic îl observăm şi la Temes (Timiş) din *Tibis =* Timis.

Trecînd la explicarea acestor etimologii, Melich face următoarea constatare:

„Lucrul întăiu pe care-l putem constata mai presus de orice îndoială e că aceste numiri n'au putut veni din limba slavonă (în ungureşte şi româneşte).

Căci, dacă *Samus*, Gris-Gris-Kris, Maris, Tibhis-Timis ar fi ajuns mai întăiu în limba slavă veche, am fi avut următoarele forme:

Grĭs-Krĭs, din acesta Grz-Krz iar din Grĭs-Krĭs, s'ar fi născut Grĭ-Krĭ.

[1] Reprodus de A. Philippide, *Originea Romînilor*, p. 460, în traducerea d-lui N. Drăganu.

www.dacoromanica.ro

Sămus ar fi dat *Somz-*Somos, iar Sămus: *Sam, *Samo. Tot asemenea şi Tibis, Maris în limba slavă ar fi pierdut pe s final (Tibz, Mar*-Mor*).

„Al doilea lucru, pe care asemenea îl putem stabili în chip neîndoielnic, e că numirile maghiare nu pot proveni nici din limba romînă." Melich caută a dovedi pe larg că s final se pierde pretutindeni în limba romînă, la cuvintele de origine latină.

Citează şi pe d-l Puşcariu, care în „Zur Rekonstruktion des Urrumänischen", zice: „Nici în Dacia, nici în Peninsula Balcanică n'a rămas un singur nume de rîu din epoca romană, afară, doar, de unul, Criş, a cărui formă actuală românească corespunde legilor fonetice ale limbii româneşti". Melich însă grăbeşte să arate că şi această singură probabilitate încă e exclusă.

Răspunde apoi la întrebarea: cum a ajuns acest *s* final al numirilor daco-romane în limba maghiară şi apoi în cea românească, prefăcut în *ş*.

Maris, Samus, Tibis (Timis) şi *Cris* au trecut din limba dacă, mai întâiu în limba latină, care, natural, a păstrat pe *s* final. De la Romani aceste numiri au ajuns la Goţi şi Gepizi [1], a căror limbă asemenea păstrează pe *s* final (vezi în gotică: apostolus, angelus, Petrus = apaustaulus, aggilus, Paitrus). „Din limbile germane orientale aceste numiri de rîuri au trecut în limba hunică, de aici în avară şi apoi în bulgaro-turcească [2]."

Căci, după Melich, aceste idiome turanice au în tesaurul lor lexic cuvinte terminate în *s*.

Ungurii apoi le-au primit din limba bulgaro-turcească pe care o vorbia o parte a populaţiei din Ardeal la venirea lor.

Aici însă s'a izbit de-o dificultate. Aceste numiri au pătruns în limba maghiară cu *s* reprefăcut în *ş*, fenomen fonetic care trebuia explicat.

Melich nu găseşte decît o explicare nu tocmai convingătoare, întemeiată pe analogii, mai bine zis pe atracţie fonetică.

În limba ungurească aflăm numiri de rîuri ca: Aranyos, Gyékényes, Hidas, Kapos, Lápos, Sebes, după a căror analogie *s*

[1] !! — *N. I.*
[2] Gata... — *N. I.*

www.dacoromanica.ro

de la sfîrşitul cuvintelor *Szamosz*, Marosz, s'au prefăcut în ş = Szamos, Maros (citeşte: Samos, Maros).

Aici anticipăm o primă obiecţiune: Numirile citate sînt ale unor rîuleţe şi pîraie, formate din adiective care au un înţeles în limba ungurească (Aranyos = Auriul). Cum ar fi putut acestea influenţă foneticeşte astfel de prefaceri la numirile principalelor rîuri din Ardeal, care au pătruns, de sigur, în limba ungurească înainte de a lua naştere cele dintăiu?

Melich îşi resumă resultatul cercetărilor sale astfel:

„Cele patru numiri tratate pînă aici — cum văzurăm — numai aşa am putut păstra pe *s* final, că din secolul I pînă la venirea Ungurilor au trecut prin astfel de limbi care aveau cuvinte terminate în *s*. Limba dacă, latină, limbile germane orientale: gotică şi gepidică au *s* final, asemenea şi dialectele turceşti, prin mijlocirea cărora au ajuns aceste numiri în limba maghiară. Şi prin aceasta am dovedit existenţa neîntreruptă în Ardeal a limbilor turceşti, hunică, avară, bulgaro-turcească, pînă la venirea Ungurilor. *S* de la sfîrşitul acestor numiri a trecut în *s* în sfera „limbii ungureşti, care şi azi le are aşa: cu ş final". Numirile româneşti: *Mureş*, *Someş*, *Criş* şi *Timiş* numai din ungureşte au putut fi împrumutate (cf. Dános = Daneş). Iată deci noua teorie construită de slavistul ungur, care vrea să iea locul celei vechi, admise şi de filologii noştri, că adecă numirile de rîuri din Ardeal ni-au venit din epoca romană prin intermediul limbii slavone.

Să tragem noi de aici conclusiile istorice, pe care Melich le consideră de sine înţelese?

Anonymus merită toată credinţa, cînd spune că, la venirea Ungurilor, în vechea Ungarie era o destul de numeroasă populaţie de viţă turcească (Bulgari turanici [1]). Pentru Ardeal aceasta se explică prin aflarea numelor de persoane păstrate în vechile cronice şi a celor toponime.

Dar buclucaşul cronicar mai scrie că la venirea Ungurilor în Ardeal erau şi Romîni. Aceasta nu poate fi adevărat, şi Melich crede că aduce şi dovada: sînt numirile *Somes*, *Mureş*, *Criş* şi *Timiş*, care au fost împrumutate pentru el în mod neîndoielnic, din limba ungurească. Nu e limpede că Romînii au venit aici după Unguri?

[1] Să zicem: Pecenegi, de şi rolul lor istoric e ceva mai nou, dar nici rolul Ungurilor *în Ardeal* nu e mai vechiu. — *N. I.*

www.dacoromanica.ro

Filologii noştri pot răspunde uşor la un asemenea eşafodaj. Pînă atunci îmi vor îngădui să fac cîteva observări:

Noi credem că punctul de mînecare al lui Melich e falş. El susţine că numirile ungureşti şi româneşti ale celor patru rîuri: Mureş-Maros, Someş-Számos, Criş-Körös şi Timiş-Temes derivă de-a dreptul din Maris,-Számus - *Kris-Tibis (*Timis). Aceasta e greşeala fundamentală a scriitorului ungur.

Vom încerca să dovedim aserţiunea noastră.

Din cele patru numiri, una singură o avem atestată în forma ei d'n epoca anteromană: Maris = Μάρις [1]. Nu cunoaştem numirile preromane ale Someşului, Crişului, Timişului. Dar să admitem că cele presupuse de Melich (şi alţii): Samus (în inscripţia de la Căşeiu), *Cris, Tibis (*Timis; trecerea lui *b* în *m* e tot influenţă turcească, după autorul nostru).

Dar oare coloniştii lui Traian au păstrat aceste numiri nemodificate; d. p. *Maris*, care e atestat la Herodot?

E o întrebare pe care Melich nu şi-a pus-o, de şi de la un filolog de talia lui am aşteptat-o. Să punem casul cel mal favorabil pentru d-sa: nu i-a venit în minte.

Care sînt consideraţiile care impun această întrebare, şi care e răspunsul nostru?

Numele *Mureşului* obvine, în vechime, la Strabo [2] ca *Marisios*, la Iordanes şi Ravenat: *Marisia*. Timişul e numit la *Ptolomeu* [3]: Tibiskos, în o inscripţie [4]. Tibissu, iar la Iordanes: *Tibisia*. Crişul se află la iordanes, cum văzurăm, supt forma de *Grisia*.

Să privim apoi alte numiri de rîuri din Dacia Traiană şi Peninsula Balcanică, ca să rămînem numai la teritoriul unde s'a format limba românească, d. p.: Ister, Danuvius, Alutus, Margus, Almus, Timacus, Oscius, etc.

Vedem că toate poartă terminaţiunile caracteristice latine: er, us, ius.

Nu dovedesc toate acestea oare că *Maris* din vremea lui

[1] Herodot, IV, 48. Citatele le luăm după Xenopol, *Teoria lui Rösler*. — [Dar ce precisiune pot avea sunetele în transcripţii aproximative de un străin? Ce-ar fi dacă am cunoaşte numele româneşti după hărţi austriece ori ruseşti? *Prin ce ar fi redat Greci şi Latini pe ş?* Ciudat meşteşug e şi filologia cînd n'o înfrînează bunul simţ! — *N. I.*]

[2] VII, 304.

[3] III, 8.

[4] Gruber, *Inscr.*, 448 [3].

www.dacoromanica.ro

Herodot, în graiul coloniştilor din Dacia, a primit terminaţiunea *-ius* (de sigur mai des decît *-us*, ori *cus)*; Marisius (fluvius, la Iordanes Marisia, sc. aqua), iar Crişul s'a numit: *Crisius-fluvius* (Crisia-aqua); Timişul: *Tibisius-flavius* (Tibisia aqua; Someşul: *Samisius-fluvius* (formă admisibilă în temeiul analogiei).

Din *Marisius, Samisius, Crisius* se explică, în chip firesc şi din terminaţiunea lui Mureş, Someş, Criş.

Τιμήσης, Μορήσης şi Κρίσος de la Constantin Porfirogenetul nu sînt oare reflexul numirilor latinisate cu terminaţiunea *ius* în stadiul în care se aflau în veacul al X-lea, cînd limba romînă suferise influenţa slavonă? Căci ni dăm sama că prefacerea lui *a* latin din *Sa*misius şi *Ma*risius în *o*, după starea de azi a ştiinţii fiologice, nu poate fi explicată decît prin mijlocirea limbii slavone?

Dar riscăm şi aici o ipotesă: Nu e oare cu putinţă ca acel *a* să fi avut în limba dacă altă valoare fonetică, mai aproape de *o*[1]?

Ce priveşte numirile ungureşti ale celor patru rîuri, ele pot fi derivate din cele româneşti în chipul cel mai firesc. Şi acum o ultimă dovadă, care vorbeşte împotriva lui Melich. În veacul al XIII-lea, cînd apar pentru întăia oară numele Someşului şi Mureşului, în hrisoavele latineşti, provenite din cancelaria regească, vin supt forma de Morisius[2] şi Somisius[3].

În legătură cu Anonymus mai observăm, în treacăt, că toate cronicele vechi ungureşti, de şi unele redactate independent unele de altele, amintesc pe Romîni la venirea Ungurilor într'un chip atît de asămănător, încît e evident că au ştirea din un izvor comun, despre care se crede c'au fost nişte anale regeşti mai vechi decît veacul al XIII-lea.

Privitor la aceste anale a apărut o carte nouă, de acelaşi Valentin Hóman, intitulat: „A Szt. László-Kori Gesta Hungarorum = Gesta Hungarorum din vremea S-tului Ladislau. Numai regretăm, judecînd după titlu şi autor, că atît de greu se poate ajunge la cărţi care pot fi utilisate pentru lămurirea trecutului nostru.

V. Motogna.

---

[1] Ce suggeram mai sus asupra redărilor aproximative. — *N. I.*

[2] Morisius fluvius, la Fejér, *Codex Diplomaticus*, III [1], p. 160, la anul 1214, III [1], p. 271, la anul 1219, şi VI [2], p. 51, la 1271.

[3] Somisius fluvius, Fejér IV [3], p. 538, la anul 1269.

www.dacoromanica.ro

O colecție veche de spițe de neam

(urmare) de **Sever Zotta.**

III. *Ieni Postelnicul, socrul lui Ioan-Vodă Movilă, descendența lui și chestiunea originii familiei Milescu.*

Lui *Ieni* (Iani) *Postelnic*[1], probabil cel înmormîntat la Suceviţa în Domnia unui Movilă[2], deci cel mai tîrziu în April 1634, Tufescu, într'o altă spiţă de neam, îi dă numai doi copii: o fiică [Teodora], căsătorită cu Ioan-Vodă Movilă şi un fiu, Postolachi Spătarul, ignorînd pe Sofiica, soţia lui Cîrstea Căminarul[3], strămoşul Cîrsteştilor din Bucovina (stînşi) şi al Cristeştilor din Basarabia.

Cine era Ieni Postelnicul? De sigur un boier grec din neam bun şi bogat. D. Iorga înclină a-l identifica cu „Ienachi pomenit în 1632 supt Alexandru Iliaş“[4], iar cercetările noastre nu diferă de presupunerea d-sale. Acesta ar fi însă Ienache Cantacuzino, Mare-Vistiernic în 1630[5] şi Mare-Postelnic în 1632[6]; poate pîrcălabul de Roman din 1624[7] supt grecofilul Radu Vodă Mihnea.

După ultima spiţă a Cantacuzinilor, el ar putea să fie identificat cu fratele lui Andronic — strămoşul tuturor Cantacuzinilor de azi — şi s'ar fi născut în 1570[8].

Ceia ce, însă, face interesul spiţei din Tufescu, este numele lui Posfolachi Spătarul. Acesta nu poate să fie identificat decît cu fratele vestitului Spătar Neculai Milescu[9], a căruia origine nu e pînă azi cunoscută documentelor noastre interne. În Rusia, unde emigrase N. Milescu după 1660, să i se fi zis Gavrilovici[10] (fiul lui Gavril), poate în urma scrisorii de reco-

[1] V. art. premergător, p. 48.

[2] Kozak, *Inschriften aus der Bukowina*, I, p. 175, soţia lui se chema *Irina (ibid.)*.

[3] *Arhiva genealogică*, II, p. 239.

[4] *Studii şi Doc.*, VI, p. 642.

[5] Rev. „*Arhiva*“ din Iaşi, XXXI, p. 175.

[6] *Ibid.*, p. 225.

[7] Antonovici, *Doc. bărlădene*, III, p. 50.

[8] I. C. Filitti, *Arhiva fam. Cantacuzino*, spiţe.

[9] Iorga, VII, p. CLXXIV; *Uricariul*, I, p. 402; Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, X, p. XXXVIII; P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu*, 1925 p. 40.

[10] Panaitescu, p. 40.

www.dacoromanica.ro

mandaţie a Patriarhului Dositeiu de Ierusalim [1], dar de decenii se trudesc zădarnic cercetătorii noştri să verifice existenţa acestui pretins Gavril Milescu sau din Mileşti. O atare familie boierească, sau mazilească, căci cu greu din această clasă putea să iasă personalitatea culturală complexă a lui N. Milescu, nu este cunoscută în Moldova înaintea Spătarului.

Neculce, în o „seamă de cuvinte" [2], ni-l descrie pe N. Milescu ca poliglot, orgolios, fastuos şi deosebit de intim cu Ştefăniţă Lupu-Vodă. Cum putea un tînăr boier de ţară (din jud. Vasluiu) să aibă astfel de cunoştinţi de limbă şi porniri şi o astfel de situaţie pe lîngă Vodă, fără să fie sau foarte bogat, sau cel puţin înrudit cu el, şi cum putea să fie tatăl lui pretinsul Gavril, absolut necunoscut documentelor noastre?

În grandomania lui, N. Milescu devine chiar îndrăzneţ şi trimite într'un băţ sfredelit un mesaj exilatului Constantin Basarab în Polonia, cerîndu-i „să se ridice cu oşti să scoată pre Ştefăniţă-Vodă din Domnie". E adevărat că Vodă-Basarab trimite băţul lui Ştefăniţă-Vodă, iar acesta înseamnă pe conspirator la nas, ca pe un pretendent, în loc să-i taie capul; dar totuşi în acelaşi an, Novembre 1659 năvăleşte Constantin Basarab asupra Moldovei.

Se pune aici întrebarea: Este naraţiunea lui Neculce exactă? Este de admis că Basarab a trimis băţul lui Ştefăniţă, şi bănuim că nu din două motive: 1) E greu de admis că primul ar fi răsplătit astfel serviciul lui Milescu: însemnarea la nas, aproape onorantă, ar fi fost o pedeapsă prea desproporţionată faţă de o trădare atît de gravă şi dovedită. Mai curînd este de presupus că grandomania lui Milescu, care-l va fi făcut poate să scape şi vorbe semeţe, va fi hotărît pe Ştefăniţă să-l neutralizeze, basîndu-se poate şi pe bănuiala unor raporturi suspecte ale lui Milescu cu Constantin Basarab.

Raporturile acestea, care pot să fi dus la trimiterea băţului, şi-ar găsi, dacă este exact că Constantin Basarab a fost ginerele lui Ioan-Vodă Movilă, o explicare perfectă prin înrudirea dintre soţia lui Constantin Basarab şi N. Milescu, care după spiţa aici discutată ar fi fost, ca fiu al lui Ieni Postelnic, frate cu Teodora lui Ioan Movilă şi unchiu al Nedelei lui Constantin Basarab.

[1] *Ibid.*, p. 66.
[2] *Let.*, II, pp. 190-.

www.dacoromanica.ro

Spiţa este deci, în cadrul evenimentelor istorice, foarte negativă.

Un alt eveniment istoric, conspiraţia, căreia i-a urmat decapitarea boierilor Gheuca, Bogdan şi Lupul, în Sîmbăta, 2 Octombre 1679 [1], se poate, în parte, lămuri şi prin înrudirea dintre participanţi. La conspiraţie ieau parte, pe lîngă fraţii Neculai şi Ioan Racoviţă, şi „Ioan Spătarul, ieciorul lui Postolachi Milescu Spătar", care fu şi el închis, iar apoi iertat. Postolachi era, dacă Ieni Postelnicul este identic cu Ienachi Cantacuzino, unchiu de văr primar al Nastasiei I. Racoviţă, fiica lui Toma Cantacuzino [2], deci I. Milescu văr de al doilea cu Nastasia I. Racoviţă, înrudire destul de apropiată spre a explica riscul politic.

Postolachi (Apostol) Milescu este uşor de verificat prin cercetări documentare. Cariera lui era, pe scurt, următoarea: Vornic de poartă în 1662 [3], Mare-Păharnic din 1666 [4] la 1668 [5], Mare-Spătar din 1672 [6] la 1677 [7], cînd îi pierdem urma.

În 1685 o carte domnească menţionează că Postolachi Spătarul a fost înmormîntat, dimpreună cu jupăneasa lui (Catrina), în mănăstirea Galata, pentru că-i dăruise un sat, Căpoteştii [8].

Din căsătoria cu Catrina, fiica lui Duca [9], Postolachi avu doi fii, pe Ştefan Milescu fost Mare Şătrar în 1696 [10], şi pe Ioan al doilea Logofăt [11], Spătarul de mai sus. Amîndoi să fi emigrat în Rusia [12], însă Ştefan cel puţin s'a întors, precum probează documentele.

---

[1] *Let.*, II, p. 19. Pe aceiaşi pagină a Letopiseţului (N. Costin) se dă şi data, 2 Nov., confirmată şi printr'un ms. inedit *(Rev. Arhivelor*, I, p. 68).

[2] *Arh. geneal.*, II, p. 249; *Sur. şi izv.*, VIII, p. 37 şi spiţa Racoviţă.—În 1716 Maria, văduva lui Ştefan Milescu, vinde Tătăraşii (Vasluiu) lui I. Paladi, „fiindu-ne d-lui şi rudă de pre giupăneasa d-sale" (Antonovici, *o. c.*, p. 213). I. Paladi era, însă, ginerele lui I. Racoviţă *(Sur. şi izv.*, VIII, spiţa).

[3] Rev. *Arhiva*, XXVIII, p. 116.

[4] *Ibid.*, p. 181.

[5] *Sur. şi izv.*, XV, p. 89.

[6] Rev. *Arhiva*, XXIX, p. 36.

[7] *Ibid.*, p. 43.

[8] *Sur. şi izv.*, X, p. 221.

[9] *Ibid.*, V, pp. 168-9.

[10] *Ibid.*, XV, p. 107.

[11] *Ibid.*, X, p. 221 — în *Sur. şi Izv.* V, p. 171 este evident a se ceti „tatăl„ în loc de „fratele".

[12] Panaitescu, *o. c.*, p. 41.

www.dacoromanica.ro

După arătările lui Neculce să fi emigrat „trei nepoți de frate ai lui N. Milescu“ [1], deci trei fii ai lui Postolachi, însă poate să confunde pe fiul lui Ștefan, pe Frangole, cu un al treilea fiu. Despre emigrarea acestuia mărturisește atît un document din 1718 [2], cît și o altă spiță a lui Tufescu, în care înseamnă ca fiu al lui Ștefan pe „Frangule sin Milescului, ce s'au dus la Moscova“.

În curioasa contrazicere cu cunoștințile noastre despre *descendența lui Postolachi Milescu*, Tufescu ni dă următoarea filiațiune : fiu: *Petrașco Vel Logofăt*, nepot : *Constandiniță*, strănepot : *Ilie „ce au început a să porecli Busne“*, căsătorit fiind cu fiica lui Petrașco Buzne Clucer [3]. Urmează cinci fii ai lui Ilie „Buzne“, dintre cari au fii numai Constantin al doilea Armaș și Anton Șătiar și copiii lor.

Spița pare fantasistă și este de sigur greșită în ce privește pe Petrașcu Mare-Logofăt, întru cît nu a existat un atare boier din neamul Milescu. Totuși ea are un element real, de oarecare importanță, filiațiunea Ieni Postelnicul—Constandiniță—Ilie. Într'adevăr în 7245 (1737), Iunie 18, Grigore Ghica Voevod face știre că s'au pîrît „Toader Cîrste [4] și Ilie sin Constantiniță, căreia se trag săminția din Eni, socrul lui Ion Movilă-Vodă, cu Nectare egumenul de la mănăstirea Solca pentru satul Radomireștii de la Ținutul Neamțului“ [5], sat pe care l-a dăruit Ioan Movilă lui Eni și care din greșeală a fost cuprins în împărțeala din 7108 (1599-1600) a Movileștilor, „fiind dăruit acest sat mai denainte de Ion Movilă socru-său lui Ene“. Ambii reclamanți, Toader Cîrste și Ilie, sînt „în vrîstă de bătrînețe“ [6], deci născuți cam la începutul jumătății a doua a secolului al XVII-lea, pe cînd trăia Postolachi, pretinsul străbunic al lui Ilie.

[1] *O. c.*, l. c.

[2] *Sur. și Izv.*, X, p. 83. — În 1704 un „Gheorghiță ficiorul lui Postolachi“ vinde o bucată de loc lui Ioan Vel Spătar *(Creșt. Col. Acad. Rom.*, 1909, p. 127). Să fie acesta al trei lea fiu al lui Postolachi ? Dar atît de tîrziu fără boierie ? Ar putea să fie și Gheorghiță Apostol, viitorul Vistiernic al lui N. Mavrocordat, însă acestuia Neculce îi zice Mitre (*o. c.*, p. 296).

[3] Un Petrașcu Buzne cumpără în 1709 o bucată de loc în „gura Teleajnei“, Vasluiu *(Suv. și Izv.*, XVI, p. 124).

[4] Fiul Căminarului *(Arh. geneal.*, II, p. 239).

[5] Acum Bacău.

[6] Rev. *Arhiva*, XXVI, pp. 65-8.

www.dacoromanica.ro

Fiind greu de admis exactitatea filiaţiunii arătate de Tufescu, exceptînd partea documentată, inclinăm mai curînd spre presupunerea, prea afirmativ pronunţată, a d-lui Ghibănescu [1] că Constantiniţă va fi fost un ginere al lui Cîrstea Căminarul şi ne îndoim serios de existenţa lui Petraşcu Vel Logofăt. În urma celor expuse, s'ar impune presupunerea că N. Milescu, a cărui cultură nu era întrecută decît de orgoliul lui, al căruia tată să fi fost originar din Pelopones [2] (unde era şi o ramură a Cantacuzinilor), care a studiat la cea mai înaltă şcoală din Constantinopol [3], care avea relaţii intime cu Ştefăniţă-Vodă şi cu Constantin Basarab, datorită în aparenţă logică înrudirii, care în fine a emigrat la Moscova, cu care Cantacuzinii aveau vechi legături (încă de la Mihail „Şaitanoglu", presupusul tată al lui Ieni, încoace) — [4] era un Cantacuzino, nepotul lui Mihail.

Cu toate acestea, o altă spiţă a aceluiaşi Tufescu, care pare să fi utilisat spiţe mai vechi necontrolate şi neacordate, ni zdruncină întreaga combinaţie. Ea începe cu un Petraşcu al treilea Logofăt, al cărui fiu este Postolachi Spătarul, iar nepot de fiu Ştefan Milescu Serdar. Acesta are ca fiu pe Frangule [5] şi ca fiică pe Zmăranda, soţia lui C. Bucium Postelnic. Evident că Tufescu nu ştia că N. Milescu era frate cu Postolachi Spătatarul şi că ambele spiţe se contrazic. La numele lui Petraşcu este însemnat că a avut danie de la Chiriţă Postelnicul (evident Paleolog, cumnatul Doamnei Elisaveta Movilă) [6] întregul sat Vulpeşti, întărită cu ispisoc din 7168, Apr. 21, şi jumătate de Golăeşti [7].

A căuta verificarea acestui Petraşcu al trei-lea Logofăt, ar fi o muncă ingrată, indiciul genealogiei fiind prea slab. Constatăm totuşi că iar gravitează spiţa în jurul Movileştilor, şi ne întrebăm dacă nu cumva Ieni Postelnicul a fost donatarul în chestie. Ca boier străin, de neam mare, ar fi avut nevoie de moşii.

Putem să adăugăm spiţei că Şt. Milescu era căsătorit cu

---

[1] *Ibid.*

[2] Panaitescu, *o. c.*, p. 67.

[3] *Ibid.*

[4] *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Iorga, p. 22.

[5] V. ms.

[6] *Arh. geneal.*, II, p. 230.

[7] Pe Botna, în foasta Basarabie, cealaltă fiind a mănăstirii Golia (studiul nostru în rev. *„Ion Neculce"*, 1925, p. 23).

www.dacoromanica.ro

Maria, fiica lui D. Nacul (Zmăcilă) Mare-Păharnic [1], de neam vechiu, vărul lui Ştefan-Vodă Petriceicu şi tatăl lui Stroe, numit Stroiţă, Spătarul, strămoşul Stroiceştilor de azi, precum şi tatăl fraţilor Grigore Medelnicer şi Savin Banul Zmăcilă (ctitorul bisericii Banu din Iaşi), emigraţi în Polonia cu Petriceicu şi în Rusia cu Cantemir [2], unde poate cumnatul lor, Ştefan Milescu, li pregătise relaţiile necesare.

Contrazicerea între ambele spiţe ne opreşte să dăm o soluţie chinuitoarei probleme a originii familiei Milescu. Totuşi credem că s'a strîns cercul cercetărilor în jurul unor puncte de plecare genealogice care lipsiau până acum. În orice cas, în ambele spiţe nu este menţionat misteriosul Gavril [3], de a cărui nemenţionare prin documentele timpului s'au lovit toate cercetările genealogice.

O altă contrazicere priveşte anul naşterii lui N. Milescu. El să fi murit la Moscova în 1708 în vrîstă de 72 de ani [4], deci s'ar fi născut în 1636, în care cas n'ar putea să fie fiul lui Ieni Postelnicul († c. 1634) de la Suceviţa, presupusul Cantacuzino.

Să vie atunci în continuaţie — de şi nu este a se da mare importanţă datelor privitoare la naşteri — un alt Ieni Postelnic, poate acel Ioanachi Postelnic al lui Vasile Lupu, Grec, de care ni aminteşte Bandinus că ar fi restaurat biserica catolică din Iaşi [5]? Acesta pare să fi fost Ienachi Paladi, Postelnic în 1646 [6], şi se pune întrebarea dacă nu este a se identifica cu Ianachie fost Mare-Postelnic, restauratorul bisericii Sf. Sava din Iaşi, nepotul răposatului (1625) Skarlatos din Constantinopol [7], care pare să fi fost „gealepul", socrul lui Alexandru-Vodă Coconul [8] şi al lui N. Mavrocordat [9], tatăl Exaporitului. Nu fără rost s'ar afla afla în acest cas mormintele Păladeştilor la loc de cinste la Sf. Sava.

Sever Zotta.

Va urmă.

---

[1] Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 438.
[2] Cercetările noastre în ms. şi *Let.*, II.
[3] Un Gavril *Miclescu*, confundat une ori cu Milescu, apare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.
[4] Panaitescu, *o. c.*, p. 167.
[5] *Anal. Acad. Rom.*, XVI, p. 118.
[6] *Sur. şi izv.*, XVI, p. 118.
[7] Iorga, *Inscripţii din bis. Romăniei*, II, pp. 137-42.
[8] *Id., Studii şi documente*, IV, Pref., p. CLV.
[9] A. A. Sturdza, *L'Europe Orientale et le rôle historique des Maurocordato*, p. 30.

www.dacoromanica.ro

Contribuție la istoria Tismanei

La pagina 327 din „Sate și Mănăstiri" de N. Iorga cetim: „Tismana a primit o nouă prefacere, dar numai în amănunte, pe vremea lui Brîncoveanu. Glogovenii au făcut apoi în veacul al XVIII-lea o reparație care li-a dat dreptul — credeau ei — să-și zugrăvească chipurile de familie, uitînd pe vechii ctitori, și să-și îngroape morții în pronaos".

Cînd d. N. Iorga a scris aceste rînduri, nu se cunoștea actul de danie al Stancăi Glogoveanu, a cărui copie o alătur aici. Glogovenii au fost oameni evlavioși cari au zidit biserica Sf. Nicolae din Cerneți, biserica din comuna Glogova și la alte moșii ale lor. Au înzestrat mănăstirile Tismana, Surpatele, Topolnița, Dintr'un lemn și Sărindarul din București. Glogovenii au fost oameni modești și, dacă spuneau că au un drept în Tismana, îl aveau pe temeiul tradiției de familie.

Copie.

Carte de danie a Stancăi Glogoveanu pentru Comănești.

Stanca Glogoveanu, jupăneasa răposatului dumnealui consilier Mihai Glogoveanu, dinpreună cu fiul meu Ioniță, dăm cartea noastră sfintei și dumnezeeștii mănăstiri Tismana și părintelui Gavril egumenul dinpreună cu tot soborul, pentru că, fiind noi *ctitori vechi* la sfânta mănăstire, de la moșii și strămoșii noștri, așa și eu am binevoit din tot sufletul meu de am dat danie sfintei mănăstiri moșia mea Comănești-de-jos, ce este osebită de moșneni, și Petrești-de-sus, din tot hotarul, care moșii sînt date mie de zestre de la răposatul dumnealui părintele mieu Staicu consilier Bengescu. Pentru care moșii, fiindcă zapisele se află la păstrare până acum tot la frații mei Bengești, iar, cînd se vor aduce la mine, eu să aib a le trimete la sfânta mănăstire, ca să stăpânească acel hotar de moșie cu bună pace de către mine și de către tot neamul mieu, să fie părinților mănăstirii de hrană și nouă vecinică pomenire. Aceasta am scris și pentru întărire mai jos ne-am pus iscăliturile și pecețile ca să se crează. Leat 7251, Avgust 19 (1743).

(ss) Stanca Glogoveanca.
(ss) Ioniță Glogoveanu.

www.dacoromanica.ro

Note culese din arhiva familiei Glogoveanu.

În 1621, Maria Stolnicului Sîrbu Mehedinţeanu a făcut danie mănăstirii Tismana moşiile Erghevița şi Vrabița.

În 1670 Lupul Glogoveanu a rezidit parte din mănăstirea Tismana cu soţia sa Mărinca, născută Brăiloiu. În 1752 Sanda Glogoveanu, soţia lui Nicolae Glogoveanu, căpitan de Cerneţi, prin testamentul său din 1-iu Octombre, a lăsat moşia sa Ulmeni mănăstirii Sărindar din Bucureşti.

În 1670 Lupul Glogoveanu Mehedinţeanul a făcut daruri mănăstirii Topolniţa şi era ctitor la Tismana şi la Topolniţa.

Lupu al II-lea a fost monah supt numele de Lionte în anul 1696.

Nicolae Glogoveanu în 1870 a făcut daruri la mănăstirile Dintr'un lemn şi Surpatele, unde fiica sa Elena era monahă supt numele de maica Luchiana.

Maria I. Glogoveanu.

Un manuscris inedit

Importanţa manuscriselor miscelanee o arăta C. C. Giurescu în numerele 10-12, anul XII al acestei reviste, aşa că în rîndurile ce urmează mă limitez la simpla descriere a manuscrisului ce posed.

Legat în scoarţe de carton, îmbrăcat în piele, cuprinde 118 pagini, de format 15×20 cm.

Caligraful, vre-un călugăr, întrebuinţează cerneală neagră şi roşie, aceasta din urmă servind numai la titluri, la iniţiale, precum şi la unele motive decorative aşezate de-asupra titlurilor.

Scrisul e îngrijit, curat şi foarte visibil. Motivele decorative ni spun că monahul caligraf e un om cu gust artistic. Admirabil e lucrat un motiv brîncovenesc, represintînd o ghirlandă de viţă de vie cu rod, care susţine globul pămîntului, în care stă înfiptă crucea (p. 51). De asemenea îngrijit lucraţi sînt arborii celor „şapte păcate de moarte" (paginile 53, 58, 63, 68, 72, 77, 81).

Manuscrisul va fi fost terminat în anul 1828, pe vremea ocupaţiei ruseşti poate, an care e însemnat cu cifre arabe în cerneală roşie, pe motivul decorativ de la pag. 85.

www.dacoromanica.ro

În tot manuscrisul nicio altă însemnare care să ni spună mai mult.

Cuprinde:

1. Vedenia lui chir Daniil (pp. 1-28). Incipit: „Cel prea mic întru monahi“.... Finit: „Și mergînd la bisearică, să citia atuncea Psaltirea“.

2. Viața și mucenia ce i s'au întîmplat Mucenicului Anastasie, de la tatăl lui chir Daniil, în cetatea Telvinului (pp. 29-36). Incipit: «Patria Mucenicului Anastasie și a lui Daniil iaste Telvinul“...

Finit: „De la anul 1763, de cînd s'au întîmplat vedenia aceasta în Țarigrad“.

3. Vedenia lui chir Cozma Monahul înfricoșată și de folos. (pp. 36-50).

Incipit: «Într'al treisprezecilea an al împărăției lui Roman, carele cîrmuia cu blagocestivie Împărăția Rîmului“.

Finit: „spre chivernisirea și hrana lor“... (sfîrșitul lipsește).

4. Cuvînt de învățătură pentru ceale șapte păcate de moarte (pp. 51-83).

Incipit: «Zice Apostolul Petru către Hs.: «Doamne, erta-voi de șapte ori»...

Finit: „cu care poate omul a dobîndi tot binele, și trupește și sufletește“ (p. 84 e nescrisă).

5. Cuvînt la pilda evangheliei care zice: „Zis-au Domnul pilda aceasta: doi oameni au întrat în biserică să se roage unul fariseu și altul vameș“. Și pentru: osîndire (pp. 85-109).

Incipit: «Pre cea mai aleasă»...

Finit: „mai vîrtos de para focului Gheennii să ardea, amin“.

6. Pentru că cela ce va vrea și va dori să se îndulcească de prea-dulcea mîngîiarea lui Dumnezeu, aceluia întîiu i să cade să se osebească de lume și să părăsească toate gîlcevile, și grijile, și deșertăciunile lumii aceștia (p. 109-116).

Incipit: «Zis-au Domnul: nimeni nu va putea sluji la doi domni deodată“.

Finit: „și vei fi sănătos ca nicicînd ai fi fost bolind“ (pp. 117-118 sînt nescrise).

Remus Ilie.

www.dacoromanica.ro

O troiță din secolul al XVII-lea

În grădina internatului Gimnasiului de băieți din Curtea-de-Argeș[1] se află o fostă troiță din piatră, îngrijit săpată, căreia îi lipsește piciorul, dar care e fixată totuși în soclu.

Inscripția e ștearsă aproape în întregime; se cetește însă ceia ce ne interesează mai mult:

„Cu blagoslovenia Mitropolitului chir Teodosie rădicată"..

Nu poate fi vorba decît de Mitropolitul „Teodosie de Veștem, ales la 20 Maiu 1668, scos în primăvara lui 1672" și apoi reales la „26 April 1679 și mort la 27 Ianuarie 1708[2]".

Remus Ilie.

Acte privitoare la Dimitrie Cichindeal

D. Alexe Ivici publică în „Sbornicul de istorie, limbă și literatură al poporului sîrbesc" (ed. Academiei Sîrbești) aceste patru acte privitoare la Dimitrie Țichindeal[3].

Ele se referă la urmărirea fabulistului, suspendat pentru idei periculoase de la catedra lui, care publicase Fabulele și încă o carte. Petru Maior, căruia i se imputa că nu și-a făcut datoria de censor, lămurește că el a tăiat în manuscript pasagiile încriminate, care fără știința lui au apărut apoi în tipar și că abia în ajun a văzut manuscriptul celeilalte cărți[4], care a dispărut.

Scrisoare a lui Uroș Nestorovici către Consiliul Ungaric.

Hodierno cursore a districtuali directore temessiensi Luca Kengyelatz fidedignum super eo percepi nuncium qualiter Demetrius Czikingyali, scholarum nationis vallachicae praeparatorlarum aradiensium, vl benigno gratiosorum intimatorum sub 10. maji 1814, No. 12423, et sub 16. augusti 1814, No. 20936, propter inquietum genium ab officio dimittendus catecheta, qui nunc, donec idoneum individuum per metropolitam carloviczensem mihi indicandum et mutua cointelligentia benignae denominationi proponendum, repertum fuerit, officium catechetae modo provisorio supplet, librum quendam sub titulo Fabulae Esopi

[1] Pe Bulevardul Carol I-iu, proprietatea d-lui Hanciu.

[2] N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, II, p. 330.

[3] Pp. 72-5.

[4] V. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, II, pp. 427-8.

www.dacoromanica.ro

ex originali illyrico per denatum Dositheum Obradovich conscripto in dialectum valachicum verterit ac in pluribus locis, loco cuilibet fabulae subjunctarum antelati auctoris Obradovics doctrinarum, hinc inde suas proprias, perversis principiis spirantes doctrinas, immo, prout in citatis per districtualem directorem temessiensem ejusdem libri paginis 429, dein 478, 479, 480 et 481 aliisque pluribus expressum esse dicitur, seditiosis quibusdam provocationibus repletas addiderit, taliterque adulteratum fabularum obradovicsianarum librum nunc 1814, mense augusto, typis vulgaverit ac effective distraxerit.

Textum libri et mentem versoris Demetrii Czikingyali sparsim per doctrinas fabulis subjunctas patefactam Thomas Vidak, comitatus torontaliensis assessor, dum penitius persolvisset, eidem Comitatui sub 13. decembris 1814 rem detexit, qui, de expositionis realitate penitius informatus et edoctus, congrua disposuit ut tam in gremio sui, quam et reliquorum comitatuum ubi natio valachica degit adulteratae et perniciosae fabulae hae quo fieri potest ocyus confiscentur, ulteriores ordines ab altiori loco petiturus.

Cum itaque complexus libri hujus mihi usque hodiernum diem ignotus talia continere dicatur quae severiorem versori huic poenam justo dictaverint, quaeve ipsum versorem, alioquin inquietum et post emanatam altissimam de amotione ejus resolutionem adhuc inquietiorem, nimis periculosum, immo in instruenda praeparanda juventute plus quam lethalem esse palam demonstrent, idcirco Celsitudinem Vestram Caesareo-Regiam et excelsum Consilium L. H. in omni humilitate exorare sustineo quatenus libri hujus caeteroquin penes typographiam budensem praeexistentis recensurationem et praesertim demisse citatarum paginarum spiritus fiendam interpretationem benigno-gratiose ordinare ac pro re nata ocyorem ejusdem libri jam parte majore distracti confiscationem in comitatibus torontaliensi, temessiensi, krassoviensi, aradiensi, békesslensi, bihariensi, csanadiensi, immo et gubernio transylvanico disponere ac denique comitatui aradiensi demandare dignaretur ut illi etiam libri quos idem ab officio dimittendus catecheta ne fors adhuc non distractos penes se haberet, eidem adimantur.

Ne vero pestis idmodi iuventutem praeparandam perversis principiis intoxicet, eo a fortiori, quod jam clementer ab offi-

www.dacoromanica.ro

cio dimittendus sit, Celsitudinem Vestram Caesareo-Regiam et excelsum Consilium L. H. humillime exoro quatenus eundem Demetrium Czikingyall, interimalem catechetam, actutum ab officio dimittendum benigno gratiose adinvenire ac una metropolitae carloviczensi demandare dignetur ut Arsenium Schakabent, episcopi verschecziensis protodiaconum, qui alioquin cathedram hanc instantionetenus sollicitat et qui etiam benignae denominationi cum reliquis recurrentibus mox proponetur, Vetero-Aradinum ad scholas praeparandorum pro supplenda modo provisorio catechetae cathedra illico exmittere vellent, quo ulteriora nefors per exasperatum amovendum Czikyngyall instituto scholarum infligibilia vulnera praecaveri et in eundem pro gradu demeriti severius animadverti posset.

2. Raportul Censorului Gheorghe Petrovici către baronul Iosif Pongrácz, membru al Consiliului:

In obsequium gratiosae commissionis mihi in eo datae, ut versionem isthic consignatarum paginarum, utpote 429, 478, 479, 480 et 481 libri sub titulo: Fabulae cum adnexis doctrinis moralibus, authore Dositheo Obradovics lingva illyrica concinnatae et anno 1783. Lipsiae in lucem editae, nunc vero opera Demetrii Czikingyall, in scholis praeparatoriis aradiensibus ordinarii catechetae, in linguam valachicam traductae, typis Regiae Universitatis Hungaricae pestiensis anno proxime evoluto 1814. expensis memorati catechetae procusi de verbo ad verbum procurarem et mox Illustritati Vestrae exhiberem, eandem versionem per gremialem revisorem valachicum Major ita prout in mandatis accepi factam Illustritati Vestrae hic humillime exhibeo:

„Quantum paginam 429 attinet, illud demisse referendum habeo, contextum videlicet paginae ejusdem in ipso originali manuscripto occasione revisionis, praeter ea quae de bojeronibus Moldaviae et Valachiae in eadem dicuntur, per me penitus deletum adeoque et typum haudquaquam admissum esse. Idem etiam de reliquis ordine supranotatis omnibus paginis humillime insinuandum habeo, quod earum quoque contextum ad typum prorsus non admiserim, prout hoc ipsum ex combinatione quaestionati libri cum suo originali manuscripto, in archivo antelatae typographiae existente, luce meridiana clarius patet. Quo-

www.dacoromanica.ro

modo autem haec quoque ac talia quae per me ad typum admissa non sunt tamen typis prodita habentur, mihi prorsus non constat.

Porro alter liber valachicus, qui una cum praefatis fabulis excelso Consilio Regio, qua aeque crysi obnoxius, exhibitus habetur, pariter per me neutiquam revisus est. In manifestam hujus rei probam adduco hoc quod heri primum, post pridem procuratam jam libri ejusdem impressionem, originale manuscriptum ejus mihi pro subcriptione et approbatione oblatum sit. Quapropter, ut tam iniqua mei quasi opus hoc revidentis delatio, mea hoc in merito innocentia adeoque tota rei veritas Illustritati Vestrae et excelso Consilio Regio eo magis pateat, idem libri ejusdem originale manuscriptum, per neminem mortalium nec revisum nec subscriptum, mihi, ut praemissum est, heri primo huc in finem oblatum, gratioso Illustritatis Vestrae obtutui hic demisse exhibeo.

3. Ordin al Consiliului unguresc.

Comperit Regium hoc Consilium L. librum sub titulo Fabulae cum adnexis doctrinis moralibus, authore Dositheo Obradovics, lingua illyrica concinnatum et anno 1788. Lipsiae in lucem editum, anno vero 1814. opera Demetrii Czikingyall, vetero-aradiensis scholae praeparatoriae cathechetae, in lingvam valachicam versum typisque vulgari procuratum, seditiosa et statui publico admodum periculosa principia pluribus suis paginis continere.

Quo proinde ex hoc inter plebem circulante libro in publicum dimanare facile queuntes ingratae praeventatur, p. D. V. hisce committendum duxit Consilium hoc L. R. ut cuncta in gremio Comitatus reperibilia ejusdem libri exemplaria providis factis dispositionibus illico detegi ac mox sequestrari faciat, super compertis autem procusatoque effectu adaequatum relationem isthuc praestet.

4. Ordin al Consiliului unguresc.

Advolutus hic liber authore Dositheo Obradovich conscriptus et per praeatactam Dominationem Vestram fine inspectionis de dato 22. juny a. p. isthuc submissus, eidem cum eo hisce remittitur: quod instituta ejus censura adinventum habeatur

www.dacoromanica.ro

librum hunc velut anno 1793. Viennae typis procusum longe alium esse quam qui authore Dositheo Ohradovich sub titulo: Fabulae cum adnexis doctrinis moralibus editus, propter periculosa principia de dato 17. jan. a. p. No. 2982 intercipiendus abhinc praecipiebatur.

Din timpul ocupațiunii de la 1848

Tălmăcirea înaltelor Impărăteşti fermane în privința ridicării din prințipat a oştilor amîndurora Puterilor şi cel întăritor modificațiilor Regulamentului în privința clăcii.

Lauda celor mai mari ai neamului Mesiei, alesule dintre cei mai d'întăiu ai cetei lui Isus, Voevod al Valahii, Barbule Ştirbei, vecinicească-ți-se treapta. Îndată ce va ajunge această împărătească a mea poruncă, fie-ți cunoscut, că, pentru întemeierea şi statornicirea fericirii locuitorilor din Prințipatele Valahii şi Moldovii, care se coprind în moştenescul ținut al Împărății Mele, s'a fost dat în anul 1249 înalt ferman, împodobit cu al meu împărătesc autograf, în urmarea căruia împărăteasca mea voință fiind a se da mai multă dezvoltare fericirii propietarilor şi clăcaşilor, s'a găsit cu cale a se face, după trebuințele ce vremea ar dovedi, oarecare modificații asupra întocmirilor coprinse în Regulamentul Organic, ce s'a alcătuit şi s'a întărit pentru administrația din năuntru a Vlahii, la articolele 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145 şi 146, privitoare la îndatoririle reciproce între clăcaşi şi proprietari.

Asemănat dar cu art. al treilea al senetului încheiat între Împărăția Mea şi Împărăția Rusii, la 8 ale lui Gemaziul-Ahir, anul 1265 al Egirei, adică la 19 Aprilie 1849, anul de la Hristos, sau la 1-iu Maiu dupe stilul cel nou, luîndu-se în cercetare de către amăndoă Puterile proectul ce s'a supus la fericitul Meu Scaun, coprinzător de zisele noă articole, dezbătute şi alcătuite de către Comitetul de revizie ce a fost întocmit în Bucureşti, s'a găsit cu cale şi s'a hotărît într'o unire de către amîndoă Puterile ca de acum înainte aceste întocmiri, îndeplinitoare dispozițiilor Regulamentului Organic, să se păzească şi să se pue în lucrare. Iar sus zisele articole ale Regulamentului, care

www.dacoromanica.ro

s'au preschimbat prin această îndeplinire, să rămîie cu totul desfiinţate şi niciodată să nu fie erlat cuiva a face vr'o urmare împotrivă.

Pentru care, după a Mea Împărătească voinţă şi poruncă s'a dat într'adins de la al Meu înalt Divan aceasta ordonanţă şi s'a trimis împodobită cu Împărătescul meu autograf. Aşa dar, credinciosule al împărăţiei Mele, Barbule Ştirbei Voevod, după înţelepciunea şi credinţa cu care te deosibeşti, vei pune toată silinţa şi rîvna de a se adăoga şi a se întrupa în Regulamentul Organic zisele articole, coprinse în alăturata pe lîngă acest Înalt al Mieu poruncitor autentic ecsamplar, ce ţi se trimite tradus în limba turcească, iscălit de actualul mieu Vizir

Drept acea, publicînd în cunoştinţa tuturor Împărăteştile Mele milostive faceri de bine, ce într'acest chip necontenit se revarsă asupra locuitorilor acelii Ţări, vei îngriji pentru a lor deplină punere în lucrare din partea fiecăruia, streduindu te cu tot mijlocul să nu se întîmple nicio urmare împrivitoare, şi vei fi cu toată luarea aminte a se păzi pe deplin liniştea şi mulţumirea locuitorilor acei ţări, ce sînt încredinţaţi la iubitoarea de dreptate Împărătească a Mea Măriie, şi a se pune în lucrare treb le obladuirii cu toată seriozitatea şi ceruta eczactitate.

Acestea fie-ţi în ştiinţă ca să aibi a urma întocmai, supuindu-te la sacru acesta al Mieu semn.

Aceasta este Împărătească Mea voinţă. Dat la sfîrşitul lui Gemazel-Evel, 1267 (21 Martie).

II.

Lauda celor mai marî ai neamului Mesiei dintre cei mai d'intăiu ai cetei lui Isus, Voevod ai Valahiei, Barbule Ştirbei, vecinicească ţi se treapta.

Îndată ce va ajunge această înaltă a Mea poruncă, fie-ţi cunoscut că, hotărîndu-se a se retrage din Prinţipatele Valahii şi Moldavii, în curgătoarea luna lul Aprilie, oştirile ce s'au fost trimis din partea Împărăţiei Mele şi Împăraţii Ruseşti, de vreme ce acum liniştea obştească se află statornicită şi cu ajutorul lui Dumnezeu se întemeiază din ce în ce mai mult, Împărătească Mea Măriie nădăjdueşte că nimeni din locuitorii acestor ţări, mic sau mare, cu întreagă judecată, avînd în vedere ecspe-

www.dacoromanica.ro

rienţa celor trecute, va face vre un fel de mişcare împotriva bunei orînduieli şi a liniştei obşteşti; că fiecare, preţuind cea de acum pacinică petrecere, se va îndeletnici în lucrul său cu cinste şi cu bună purtare, şi că într'acest chip vor feri patria lor de a cădea în noă turburări şi calamităţi, cum şi pe cei cinstiţi şi liniştiţi îi vor apăra de primejdie şi nenorociri.

Aşa dar, credinciosule al Împărăţiei Mele Barbule Ştirbei Voevod, ca unul ce după dispoziţiile Regulamentului Organic eşti cu desăvîrşire însărcinat a păzi cu scumpătate şi a aduce la îndeplinire legiuirile şi întocmirile ţării, a le sprijini şi a le împuternici, şi fiindcă, după misia ce-ţi este încredinţată, eşti mai cu seamă răspunzător pentru necontenita linişte a ţării şi pentru îndeplinirea legilor fără părtinire către toţi de obşte, de aceia eşti împuternicit a priveghea cu toată băgarea de seamă, zioa şi noaptea, ca, de se vor afla vre unii urmînd împotriva Regulamentului Organic şi a pravilelor în fiinţă ale ţării, sau îndrăznind a turbura liniştea obştească sau nesupuindu-se către cea de acum legată oblăduire ce-ţi este încredinţată, orînduieşte ori popreşte, în asemănare cu legiuirile şi cu dreptatea, unii ca aceia, judecându-se fără întârziere, să se pedepsească.

În sfîrşit nu mai puţin vei îngriji şi vei stărui a cîrmui ţara cu bună orînduială, fără abatere din calea dreptăţii, şi, ca unul ce eşti orînduit şi ţi s'a dat din partea Împărăteştii Mele Măriri toată puterea ca să popreşti şi să nimiceşti îndată pricinile ce turbură buna petrecere a locuitorilor, adică (ceia ce socotim că nu se va întîmpla) vătămarea ce s'ar putea aduce din partea unor rătăciţi şi corupţi oameni, care ar cugeta a se folosi ei în parte prin dărăpănarea ţării, Împărătească Mea Mărire nu este la îndoială că, după zelul şi credinţa cu care te deosibeşti, vei aplica şi vei îndeplini această a Mea voe ce ţi se încredinţează numai şi numai spre îmbunătăţirea liniştii şi siguranţiei ţării.

Drept aceia, spre a se cunoaşte Împărătească Mea hotărîre, s'a slobozit şi ţi se trimite această înaltă şi puternică poruncă, ca să grăbeşti a aduce la îndeplinire a ei coprindere.

Aceasta este a Noastră Împărătească voinţă.

Dată la jumătatea lui Gemazel Achir, anul 1267 (6 April).

www.dacoromanica.ro

III.

Noi, Barbu Dimitrie Ştirbei, cu mila lui Dumnezeu Domn stăpînitor a toată Ţara-Românească.

Către Sfatul administrativ.

Îndreptăm Sfatului copie dupe comunicaţiea ce ne îndreptează comandirul de căpetenie al Împărăteştii armii otomane, Ecselenţiea Sa Mohamet Halim-Paşa, cu prilejul retragerii oştilor din ţară.

Sfatul administrativ, luînd cunoştinţă de această comunicaţie, va grăbi a-i da ceruta publicitate.

(Iscălitura Măriei Sale.)

Secretarul statului, I. Manu.

No. 770, anul 1851, Aprilie 25.

IV.

Înălţate Doamne!

Linişteа de care se bucură Prinţipatele Valahii şi Moldaviei, dînd prilej de a se uşura greutăţile cu care erau împovărate aceste ţări din vremea trecutelor evenimente, oştirile ruseşti de ocupaţie au început mişcarea lor de evacuaţie, asemenea şi oştirile împărăteşti ce sînt supt a mea comandă vor îndeplini marşul lor spre a se înşirui pe malul cel drept al Dunării. Măsurile adoptate pentru statornicirea liniştii şi a fericirii obşteşti în aceste provinţii chezăşuesc îndestul cursul legal al administraţii ce este încredinţată Înălţimei Voastre; şi, dacă, supoşînd, ceia ce nu mai poate fi de crezut după nenorocita cercare a trecutului, că nişte oameni cu rea cugetare ar cerca a preînoi tristele turburări, ale cărora urme încă nu s'au şters, oştirile Maiestăţii Sale Imperiale Augustului nostru Suveran fiind totdeauna gata a ocupa iarăşi posiţiile ce acum lasă, înfrînarea vericăriia asemenea cercări va fi grabnică şi straşnică.

Aşa dar, cu încredinţarea cea mai bine întemeiată că aceste ţări vor avea un îndelung viitor de linişte şi fericire, vin acum, în momentul plecării Mele, a mărturisi Înălţimii Voastre zelul cu care M'aţi întâmpinat, înlesnind împărăteştilor oştiri misia ce le-a fost încredinţată pentru restatornicirea liniştii şi săvîrşind lucrarea ce Guvernul a început, prin felurite jertve.

Priimirea ce ţara a făcut trupelor Augustului nostru Suveran nu lasă nicio îndoială că şi locuitorii de orice treaptă ai a-

www.dacoromanica.ro

ceştii provinţii sînt pătrunşi de datoriile recunoştinţii ce le impune mărinimiea şi îngrijirea ce li s'au arătat.

Binevoiţi, Înălţate Doamne, a primi încredinţarea înaltei mele consideraţii.

(Iscălit) General-locotenent al Gvardii,
Comandant al corpului de ocupaţie:
Mohamet Halim.

Bucureşti 5 Regep 1267 (24 April.).

T. G. Bulat.

Tipărituri în foi volante, în colecţia mea.

DOCUMENTE

Pact polono-moldovenesc (1616).

Inţelegere făcută în tîrgusorul numit Braha, de ceastă parte a Nistrului, lîngă satul Hawrilowie în ziua de 12 Septembre 1616 prin comisiunea numită de M. S. stăpînul nostru la cererea şi insistenţa solului noului Voevod al Moldovei Radu Mihnea, trimis către Zolkiewski, Palatin de Chiev şi Mare Hatman al Coroanei.

In urma înştiinţării şi recomandaţiei acestuia către M. S. despre dorinţa şi inclinaţia Voevodului, regele a binevoit să numească pe ziua de astăzi comisiunea compusă din nobilii regatului: Stanislav de Brzezie, Palatin al Podoliei şi staroste de Ploskinow, Wojciech Humiecki de Rycht, castelanul Cameniţei, Andrei Gorski, castelan de Zalesc; Halicki, Nicolae Boratynski, staroste de Boratyn, Lipinski, Petru Ozga, din Ossa, staroste de Trembowla, Luca Zolkiewski din Zolkiew şi Nicolae Kopyczynski din Halicz; pe de altă parte boierii Moldovei: Prea Sfinţia Sa Anastasie Crîncovici, Mitropolitul Sucevei, Marele Vornic Nicoară al Ţerii-de-sus [1], Marele Vameş Condre şi al doilea logofăt Tăutul (?), trimişi şi împuterniciţi de Voevod.

Voevodul, conform vechilor tratate, obiceiuri şi datoriei păstrate de antecesorii lui regelui şi regatului, va fi dator să depună jurămînt de credinţă şi supunere regelui, după cum au

[1] Nicoară Prăjescul.

www.dacoromanica.ro

făcut odinioară Petru, Alexandru, Ieremia şi Simion-Vodă, precum şi Tomşa. Această obligaţie o va îndeplini în faţa solului M. S., după modul stabilit de domnii comisari, şi, atunci cînd M. S. va binevoi, să trimeată solii pentru aceasta.

După despărţirea acestei comisiuni, peste douăzeci de săptămîni, Voevodul va fi dator să trimită regelui solii lui cu asigurare de credinţă, supunere şi dorinţa sa de a îndeplini acest jurămînt.

Voevodul va fi dator să sporească şi să întreţină prietenia bună şi statornică dintre rege şi Sultan şi dintre amîndouă Statele, de asemenea şi cu Hanul Tatarilor, şi să înlăture după putinţă nemulţămirile şi vrăjmăşia lor. Dacă vre-o primejdie s'ar ivi din partea lor, e dator să previe despre aceasta la timp pe rege şi pe funcţionarii lui militari.

De asemenea să nu lase pe Tatari a trece prin ţara lui, după pilda antecesorilor lui, Petru, Alexandru, Ieremia şi Simion, arătînd prin aceasta credinţă şi prietenie.

De asemenea Voevodul va fi dator să împiedece incursiunile, jafurile, hoţiile, care au avut loc de la venirea în Domnie a lui Radu-Vodă, şi aceasta prin colonisare de oameni de ordine pe maluri pe lîngă hotare, de amîndouă părţile. Cu acest lucru se va ocupa comisiunea alcătuită de rege după şase săptămîni în localităţile stabilite de comisiune, după înţelegerea comisarilor, numiţi de rege şi Voevod pentru împărţirea dreptăţii. Aceştia vor hotărî modul de judecată în aşa fel ca să nu mai urmeze relele obiceiuri de mai înainte, ci, prin cele mai aspre mijloace, excesele să fie pedepsite, şi să se facă dreptate, aşa încît răufăcătorii să fie pedepsiţi, iar pagubele despăgubite. Ca să se ajungă mai lesne la aceasta, cetăţenii Palatinatului, Podoliei, Pocuţiei şi din alte părţi vor depune jalbe, în care să arate nedreptăţile şi pagubele ce au suferit, precum şi indicarea făptuitorilor, şi acestea să le trimeată pîrcălabilor de Hotin, Soroca şi Cernăuţi, iar aceştia vor trimite comisiunii în ziua hotărîtă pe toţi acei arătaţi în registru.

Plîngerile în privinţa pagubelor făcute Moldovenilor trebuie să fie trimise la cetăţile Cameniţa, Laticzow şi oficiul de staroste din Sniatyn, precum şi la cetatea Winnice.

După terminarea lucrărilor comisiunii, se va face dreptate

www.dacoromanica.ro

de instanţele în drept, nu după modul obişnuit în trecut, ci după acel stabilit de comun acord de domnii comisari.

Vor obţinea aceiaşi dreptate şi acei cari au fost acum în urmă jăfuiţi şi prădaţi de Tatari în Podolia şi Pocuţia, după ce vor fi arătaţi pe registru.

Se va acorda trecere sigură tuturor solilor şi agenţilor poloni spre Ţara Turcească şi cea Tătărească, de asemenea şi negustorilor poloni pe pămîntul Moldovei, cît şi negustorilor moldoveni în regat.

De asemenea comerţul şi însoţirea solilor, furnisarea de alimente vor fi asigurate după vechile obiceiuri.

Religia catolică va fi liberă, şi episcopul din Bacău va păstra veniturile şi jurisdicţia lui.

Pentru prisonierii luaţi în lupta pierdută, în acest război particular, care a fost făcut împotriva voinţii regelui şi aspru interzis de M.-S. şi de asemenea fără ştirea republicei, Voevodul va trebui să stăruie cu bună credinţă ca să fie lăsaţi liberi toţi, arătînd prin aceasta bunele sale intenţii faţă de poporul polon. Aceasta priveşte atît pe cei din ţara lui, cît şi pe cei de la păgîni, pe toţi acei pe cari va putea să-i obţie.

Voevodul trebuie să împuternicească din partea sa această comisiune cu pecetea şi semnătura lui proprie şi până în două săptămîni să trimeată [împuternicirea] la Marele Hatman al Coroanei, sau la cel însărcinat de dînsul.

In ceia ce priveşte Hotinul, comisarii promit şi dau nădejde sigură că această cetate va fi restituită în scurt timp Voevodului, cu atît mai mult, cu cît Hatmanul nu va refusa mijlocirea sa către rege, din causa simpatiei sale pentru Voevod.

De oare ce această pace, cu voia lui Dumnezeu, se încheie pentru ca orice pricină de ruptură să fie înlăturată, domnii comisari vor cere Marelui Hatman să trimeată proclamaţii pentru aceasta în toată Ucraina, împreună cu proclamaţiile comisarilor, ameninţînd cu pedeapsă aspră, prevăzută prin lege, ca să nu cuteze nimeni să strîngă oaste sau cete, să adune oameni supt steag, să năvălească pe pămînturile Voevodului său să se războiască în felul şi în numele Cazacilor.

Pentru publicarea acestor proclamaţii Hatmanul se va adresa regelui, iar Hospodarul, din partea lui, va împiedeca năvălirile din ţara lui pe pămînturile Poloniei.

www.dacoromanica.ro

Trecerea peste Nistru se va face după obiceiu.

(ss) Stanislav Lankoronski, Palatinul Podoliei, Wojciech Humiecki din Rycht, castelanul Cameniţei, Andrei Gorski castelan, Petru Ozga, Nicolae Boriatynski, staroşti, Luca Zolkiewski, Nicolae Kopycinski.

Anastasie Crîmcovici, Mitropolitul Sucevii, Nicoară Marele Vornic, Condrea Marele Vameş, Mihail Tăutul (?) Logofăt.

(Traducere de **P. P. Panaitescu.**)

* * *

Acte şi documente muscelene.

Adecă noi bătrîn[ii] satului, şi mici şi mar[i], scris-am al nostru zapis să fi[e] de mar[e] credinţă şi de moşi[e], să fie la mîna părintelui pop[i] lu Stan şi a feciorilor lui cî[i] Dumnezeu i va lăs[a] lui, cum să s[e] ştie că i-am vîndut noi satul tot, această moşi[e] den Cărstiian a l[u] Dragului, în jos, păn[ă] din jos de măr şi de spre apă, păn[ă] în apa Curător[ii] şi de spre drum, pîn[ă] în cel bolovan mar[e], delniţa Ţearţii şi a l[u] Drăg[u]şu, derept aspri gat[a] ughi 12. Să-i fie lui de moş[ie] şi de strămoş[ie] lui şi fe[cio]r[i]lor lui şi nepoţilor şi strănepoţilor lui, de moşi[e] stătă[toa]re în veci; şi s[ă] n'aibe nimeni a s[ă] scula peaste acestu zapis al nostru, [căc]i el au vîndut bucate[e] lui făr[ă] preţ la nevoia satului de am dat acest ban. Şi mărturie au fost: j[u]pan Marco pos[telnicul] schileariul carele au fost, şi Dumitru schilear şi Barbul schilear şi Vladul pîrcălabul şi Coman En[ă]ş[escu] şi Radul Cioplu şi Ion al lui Dumitru şi Coman Conea şi Ion Ludri[ă] şi Negoiţă Ciopescul şi Stanciul Bolcescul şi Radul lu Păhuleaşi şi Radu lu Pop[a] şi Sogor şi Orzan Vlădoi şi alţi toţi şi mari şi mici, care au fost atuncea la cestă tocmeală. Iar cine să va scula peste zapisu nostru să fi[e] proclet de 318 o[te]ţi ij[e] vă Nichei, amin.

Eu, Mihai logofăt ot Brapud *(sic)*, pis, mţa Martie 14 dni, vleat 71 [1]....

L. S.

Am louat de la Gugea Mărul cu Piscul derept un taler, de la Mănea din piatră pînă în salce derept cos[tan]d[e] 10.

(Patru peceţi,) [2] apoi:

[1] Originalul rupt la margene. După litera ρ pare să fi mai fost şi altă literă, astfel că nu se poate precisa anul.

[2] De bună samă ale vameşilor Marcu, Barbu şi Dumitru şi a pîrcălabului Vlad.

www.dacoromanica.ro

Şi pentru credinţă ne-am pus deţetele *(sic)*, că pece[ţi] n'am avut.

(Urmează încă douăsprezece semnături prin punere de deget.)

* * *

Adecă eu Ispas sin Iane Aprodu dat-am zăpisul meu la mîna Radului i la mîna Mihalcii i Dragomir precum să s[ă] ştie că i-am vîndut o delniţă de moşie de la fîntînă derept bani gata tl. trei vechi. Şi am vîndut făr nicio silă, şi mi-au dat banii gata în mîna mea; aceşti bani toţi i-am luat şi i-am luat de le am vădut-[o] ohamnică lor şi copiilor lor. Şi, cînd am făcut acest zapis, au fost mulţi megiaşi mărturie, car[e] se vor iscăli mai jos.

Noem. 20 7240.

Eu Ispas vînzător. Eu diiac Năstase, mar[tor].
Eu Ion . . . martor. Eu Ion Ţicoiu.
Eu Ion brat Radu martor. Eu Gheorghe Sluj[toru], mar[tor].
Eu Ion Carapod martor. Eu Fera sin diac Stan.

Şi am scris eu log. Gheorghe ot Băliţeşti cu zisa lor.

* * *

Cu ajutorul lui Dumnezeu foiţa de zestre a ficii mele Anii, cum arată anume:

Doi boi de cîte un viţel.
Două vaci cu lapte.
O iapă cu mînz.
Patru capre.
Trei pogoane dă loc în Laz.
Patru ii.
O dulamă.
Două rochi.
Două delniţe de moşie în hotar.

Eu, popa Gheorghe, plat[nic].

Ghenarie 10, leat 7265.

(Din satul Drăghici.)

* * *

1760. Însemnare de toate ale mele, care las eu cu sufletul meu, la sfîrşitul vieţii mele:

La Niţu i la Coman Rădceştii, un zapis de tl. 27, bani 20, de la anul 1759. Dintr'aceşti bani, au dat tl. 8, bani 15.

www.dacoromanica.ro

La Drăgoiu un zapis de tl. 15, tot de atuncea, şi au dat tl. 3. La socoteală să se ţie în samă.

La Dobre Gărbaciu un zapis de tl. 22 pl... şi au dat tl. 10. 1759.

Un zapis al Rad[ului] Lachii de tl. 20, 1758, şi au dat şi dobînda până la Sfete Gheorghe.

La Badiu... tl. 6 şi 2 costande făr de zapis.

Vasil. tl. 1.

Radu Luţea bani 102.

Iarca Cojocaru tl. 2.

In vinul dela Bica, tl. 14 pl.

La Licsandru Rujii tl— pl— fin.

Ion Codirlă bani 90 vechi, trei lăscăi.

Coman Corneci bani 75.

Diaconeasa Stoicăi tl 1.

(Fără semnătură.)

* * *

Ion i Ion i Badea cu tovarăşii lor d[in] Găeşti ot Vlaşca au tras la judecată pe d[umnea]lui Stolnic Nicolae Ştirbeiu.

Zic că au pămînt cu vii de moştenire în Dealul Cornetului ot Muşcel şi pămîntul lor le calcă pînă în drumul Piteştilor pe lîngă Argeş, după coprinderea cărţii de hotărnicie ce arată, ot leat 7154, Mai 25, şi Stolnicul Nicolae nu-i îngăduieşte să-şi ţie pămîntul dupe acea hotărnicie.

Stolnic Nicolae au răspuns că, şi d[umnea]lui avînd vii în dealul Căteasca, îi este stăpînirea acelui pămînt pînă în drumul de supt deal. Numiţii moşneni tăgăduesc.

Hotărîm

cu oameni bătrîni din partea locului să se descopere drumul Piteştilor cel vechiu, fiindcă şi ei aşa s'au învoit dela judecată, şi, dupe acea dăscoperire a drumului, de să vor aşeza între dînşii, bine; iar, de nu, să vie să-şi caute judecata, aducînd şi carte de mărturie de la acei megiaşi, în ce chip s'au dăscoperit adevărul drumului cel vechiu al Piteştilor.

Apr. 22, lt. 1762.

...Stolnic. Ion Negre Med[elnicer]. Nicolae Sluger [1].

[1] Orlginalul din satul Leurdeni.

* * *

www.dacoromanica.ro

Adecă noi sătenii Dragoslăveni, mari şi mici, care mai jos ne vom iscăli pe anume, dat-am zapisul nostru precum să s[ă] ştie că, dînd co.... (textul rupt)... satului bani pe o moşie, anume moşia.... (iarăşi textul rupt) cu hotarul ei, pecum merge din Fundăţica şi merge în sus, pînă la hotarul unguresc şi alăturea cu moşia Danii pă direapta, iar pă dincolo să hotărăşte pă muche cu Padina Ursului, şi o am dat derept bani gata tl. 35, fiindcă aceşti bani s'au dat pentru treaba satului, şi să aibă a stăpîni cu bună pace moşia de spre tot satul şi de spre toată rudenia lor, iar, sculîndu-se vre unu din săteni, adică rudenia lor, pentru moşia aceasta, să fie închinat gloabă domnească tl. 50, şi banii ce s'au dat.

De aceasta am dat zapisul nostru la mîna numitului mai sus, ca să fie de adeverinţă. Şi, cînd s'au făcut acest zapis, au fost mulţi oameni mărturie care mai jos ne vom iscăli pă anume.

Lt. 1762.

Eu popa Stan vînzător
Eu Stanciu Tătaru, pîrcălab, vînzător
Eu Stoica Purţu vânzător
Eu Coman Popescu „
Eu Ion Popescu „
Eu Coman Purţu
Eu Necula Arsu
Eu Ion Rău
Eu Ion Balintu
Eu Alixandru Gîrtia.

Şi am scris eu Vlad Purţu cu zisa lor şi vînzător (din Dragoslavele).

* * *

Adică eu Ştefan Rumînescu din sud Muscel, dat-am zapisul meu la mîna popii Antonie dela Bălileşti precum să se ştie că, fiind eu dator la Stan Untaru d[in] Bălileşti tl. treizeci, afar de alţi bani ce i-am dat mai nainte, şi neavînd banii ca să-i dau, i-am dat 3 delniţe de moşie din hotaru Goleştilor, cu tocmeală bună, prin ştirea tuturor, cu preţu delniţa tl. 10, adică zece, însă delniţa după cum scrie şi la foaia Pit[arului] lane hotarnic. Şi, fiindcă Stan Untaru au fost să dea tl. 130 la Uţa Boiangiu dela Giurgiu, care bani făcîndu-i numitu neguţător danie la facerea bisericii din satu Bălileşti, care se află făcută, au adunat după unde au fost datorie de au plinit datoria aceasta, la mîna preotului popa Antonie ce este vechilul numitului neguţător, însă cu ce i s'au ertat. Şi aceste trei delniţe care le-au luat de la mine, preţuind iar tl. 30, le-au dat preotului

www.dacoromanica.ro

popii Antonie în suma ce scrie mai sus că au fost la neguţător, cu care să chivernisească la sfînta biserică cele ce vor trebui. Şi, fiindcă m'am plătit de Stan şi Stan s'au plătit de Uţa neguţătoru prin mîna numitului preot cu bani gata i dobitoace şi cu aceste trei delniţe, am dat amîndoi acest zapis la mîna părintelui popii Antonie şi la mîna cui va pune banii ca să zugrăvească sfînta biserică, ca să stăpînească aceste 3 delniţe, de către noi şi de către tot neamul nostru, cu bună pace, fiind moşie fără pricină. Care aceste trei delniţe sînt ale mele Ştefan Romînescu i cu Stroe, vără-meu, din două, rămase de la părinţi. Şi, nefiind Stroe faţă, am iscălit eu pentru dînsul, ca, de va fi pe urmă vre o pricină, să aibă Stroe a-şi căuta cu mine, iar numitu preot să stăpînească în pace. Şi, fiindcă s'au făcut această izbrănire între noi aici, înnaintea judecăţii d[mnea]lui Tudorache biv Vel Comis is[pravnic], şi eu am dat adeverinţă la mîna lui Ştefan Rumînescu, precum s'au plătit de mine cu aceste 3 delniţe şi am rugat pe d[umnea]lui ispravnicu de ne-au adeverit această scrisoare, Şi pentru credinţă ne-am pus fieştecare numele cu degetul.

Iulie 6, 1768.

Ştefan Rumînescu vînzător (semnătură proprie).
Eu Stan Untaru d[in] Bălileşti, vînzător la popa Antonie.
Eu Arsenie Rumînescu.
Eu popa Bratu d[in] Berevoeşti mar[tor].

Sud Muscel.

Această scrisoare au dat-o Ştefan Romînescu şi cu Stan Untaru la mîna părintelui popii Antonie proin protopop din Bălileşti pentru aceste trei delniţe de moşie, ca să le stăpînească cu pace, şi în locul delniţelor să pue preot popa Antonie bani la isprăvitul bisericii din Bălileşti ce este titor împreună şi Uţa, neguţătoru. Şi, fiind prin ştirea noastră, s'au adeverit.

Iulie 6, 1768.

Tudorache is[pravnic].

* * *

Adeverim cu această scrisoare a noastră la mîna cuscrului popii Antonie şi a fraţilor săi precum să ştie că, după porunca Preasfinţiei Sale părintelui Mitr[opolit], am mers de ne-am socotit pentru zestrile cumnatii noastre Creţii, ce au ţinut pe fra-

www.dacoromanica.ro

tele nostru Stan diiac[onu] şi ne-am socotit înnaintea Sfinţiei Sale părintelui eg[umen] şi înnaintea Sfinţiei Sale părintelui prot[opop] Mihail şi ne-am plătit de zestrile ce au fost. Şi, pentru tl. ce ne-au mai rămas cuscru dator, tl. 50, adică cincizeci, i-am dăruit la bis[erica] din Bălileşti pentru zugrăvit, să fie întru pomenire răposaţilor şi părinţilor şi la tot neamu în veci. Iar tl. 30 ni i-au dat de s'au plătit de noi. Şi i-am dat şi toate zapisele cele de datorie, şi de acum înnainte să avem pace unii de către alţii. I, pentru credinţă, ne-am iscălit, ca să se crează.

Fevr. 25, 1772.

Eu . . .

Eu Dumitru, eu Mihail egumenu, eu popa Mihai prot[opop] [1].

* * *

Adecă eu Stanca, fata lui Ion al Popii, dat-am zapisul meu la mîna nepotului mieu Micu Arsu precum să să ştie că, avînd eu o moşie, anume dată de zestre de la părinţii miei, afar din frate-mieu Ion Creţul, anume moşia Jăpii şi cu Poiana Ezurului, o am zălogit la nepotul Micu Arsu în patru ani [pă] tl. 6. Şi, trecînd aceşti patru ani şi nedînd banii, să fie moşia pierzătoare şi nici supărare să n'aibă de către nimeni, pentru că o am vândut dă voia mea. Şi, pentru mai adevărată credinţă, m'am iscălit mai jos ca să să crează.

Iunie 29, lt. 1772.

Eu Stanca, fata lui Ion al Popii, vînzătoare.

Eu Iane nepot mar[tor].

Şi am scris eu popa Simion cu zisa ei, şi martor.

* * *

Sud Muscel.

Dumn[nea]ei Maria Văleanca, din luminată porunca Măriei Sale Mihai Cos[tan]d[in] Şuţu Vvd., avînd judecată înnaintea dum[nea]lor veliţilor boiari cu Dumitru Sucit[u] i Ion Negrescu i Ion Cacaleţu, moşneni din dealul Cornetul dintr'acest judeţ, cerînd numiţii moşneani ca să-şi stăpînească viile ce au acolo în Cornet cu delniţele lor pînă în drumul Piteştilor cel după malul Argeşului, care judecîndu-să înaintea dum[nea]lor cu dum-

[1] Originalele actelor privitoare la Bălileşti sînt din colecţia preotului Victor Nicolescu, profesor în Cîmpulung.

www.dacoromanica.ro

[nea]lui Radul Golescul biv Vel Păh., vechilul dum[nea]ei, au arătat dum[nea]lui că dum[nea]ei Văleanca ceare a-şi stăpîni moşia ce are acolo, după hotărnicie, pînă în drumul cel vechiu al Podgoriei şi după judecata dum[nea]lor veliţilor boiari dovedind prin cărţile de cercetare i prin mărturii ce s'au văzut la dumnealui Păh[arnicu] cum că delniţele acele vechi merg numai pînă în drumul cel vechiu al Podgorii, pă unde s'au pus seamne. Dar cerură moşneanii ca de iznoavă să să rînduiască la faţa locului a să face cercetare prin mărturii ce au, cerîndu-ne de spre partea dum[nea]ei Vălencii pă noi ispravnicii şi de spre partea jeluitorilor pă Tudorcea Post. i pă Neculae Furduescu Post., primind amîndouă părţile cu anaforă către Înnălţimea Sa, arătînd dum[nea]lor veliţii şi trăgînd moşnenii de au eşit faţă la Divan înnaintea Măriei Sale cu dum[nea]lui Păh., întărind Măria Sa anaforaua aceia cu hotărîre, poruncindu-ne nouă ca să meargem la faţa locului să cercetăm semnele şi drumurile, chiar cele ce să coprind în vechea hotărnicie a veliţilor boiari cu lt. 7154, Mai 20, atît celelalte seamne, [cît] şi drumurile, cît ţine lungul drumului Piteştilor, cel [ce] dă supt Podgorie. Prin carte de blestem cu mărturii ce vor avea şi o parte şi alta, să le găsească şi, după acelea, să le facem alegere şi să le dăm şi stăpînire.

Şi, după luminată porunca Înnălţimii Sale, mergînd noi în faţa locului, unde fiind şi jăluitorii Dumitru Sucitul i Ion Negrescu cu Ion Cocaleţul şi dum[nea]lui Post. Sandul, vechilul dum[nea]ei Mariei Vălencii, care, aducîndu-şi martori amîndouă părţile şi cetindu-să toate cărţile ce au avut, am făcut cercetare, şi numiţii jăluitori avea trei mărturii, anume: Preda d[in] Bogaţi i Stan Godinache ot tam, din sud Dîmb[oviţa], i Bucur d[in] Budişteni, dintr'acest judeţ; pă care întrebîndu-i, Preda, fiind om dă 85 ani, arată că drumul Podgoriei l-au pomenit pă lîngă scursura coadei lacului Butăi, pă lîngă vălceaua văii Cîrcinovului, pă de spre deal, şi Stan Godinache, de vîrstă peste 100 ani, arată că au pomenit drumul Podgoriei şi pă unde umblă acum, şi mai de la vale şi mai de la deal, cum şi Bucur, om de ani 80, iar asemenea arată ca şi Stan Godinache; cărora martori zicîndu-le ca să le citim cartea de blestem, să mărturisească adevăr, ei n'au priimit blestem.

Aducînd şi vechilul dum[nea]ei martori pă Radu unchiaş Chir-

www.dacoromanica.ro

man d[in] Leurdeni i Dragomir vierul ot tam din judeţul acesta şi pă Pan[ă] Oroşanu, pe care şi văzîndu-i a fi vrednici de martori, i-am primit. Şi, acestora citindu-le cartea de blestem ce au făcut-o jăluitoarea pentru descoperirea adevărului acestei pricini, ei au primit-o, care, după ce au auzit-o cetindu-să şi Preda d[in] Bogaţi ce arătam mai sus, că au fost adus mărturie din partea jăluitorilor, atuncea şi el au mărturisit adevărul împreună cu numiţii martori ce i-au adus polcv. Şi încă, luînd unchiaş Radul cîrciumarul cartea de blestem în mînă cu Dragomir vierul i Pană Oroşanu, martorii dum[nea]ei Vălencii, şi cu Preda, mărturia jăluitorilor, au mers Radul cîrciumariul înnainte, arătînd pă unde au fost drumul cel vechiu dă supt dealul Podgoriei, şi am pus seamne din poala gardului ogrăzii viei dum[nea]lui Sărdariu Breazu, pînă în gardul numiţilor jăluitori, peste pivniţa lor, pe lîngă fund, pe unde s'au tăiat parmacul prin livada viilor lui Anghelache Post. şi pîn livada viilor Post[elnicului], ce o ţine acum Dinul Oroşanu şi pîn livada viei diaconului Gheorghe Cîmpulungeanu; care şi la aceştia s'au găsit împresurată moşia dum[nea]ei, şi pînă în hotarul moşiei Nucetului, în poalele viei Radului cîrciumariu ce iaste pă moşia dum[nea]ei Văleancii, pă unde dă rînd s'au pus şi pietre, dovedi şi drumul şi semnele ce le numeşte în luminata hotărnicia cea veche, după care hotărăşte Măria Sa Vodă a fi bună stăpînirea dum[nea]ei Vălencii. Care stăpînire a dum[nea]ei fiind dreaptă după alegerea ce am făcut, i-am dat această carte de hotărnicie, ca să aibă să-şi stăpînească moşia cu bună pace de către Dumitru Sucitu i Ion Negrescu i Ion Cacaleţu şi de către ceia ce s'au mai găsit cu împresurare, precum mai sus arătăm şi seamnile, pă unde s'au pus şi pietre. Aceasta scriem.

... Alecache... Post. 1784, Iulie 1.

[Pe V-o:] Ion Cacaleţu ot Cacaleţi i Badea Croitoru d[in] Găeşti i Ion Negrescu ot Cacaleţi, Dumitru Suciu d[in] Şerbăneşti i Vasile d[in] Găeşti, aceştia cîte 5 moşneni fiind cu vii pă pămîntul lor, şi au ogrăzile viilor pînă în hotarăle jupînesii Marii Vălencii, au cerut şi ei copie după cea adevărată carte de hotărnicie ce au luat-o dum[nea]ei Maria Văleanca, ca să aibă şi ei la mînile lor, ca, după vreme, să nu-i mai strîmteze numita jupînească. Şi li s'au dat şi lor această copie, ca să o aibă.

Radu biv vt. Log., condicarul judeţului.

* * *

www.dacoromanica.ro

Eu cel mai jos iscălit dau adevărat şi credincios zapis sfintei biserici din satul Runceasa cum să să ştie că, lăsîndu-mă inima, de bună voia mea, am dăruit o livade de coasă ce să află în partea locului, ce am şi eu de moştenire, care livadă se numeşte D'asupra malului, şi semnile sînt acestea: din scursura din anini merge curmeziş în muchia malului şi să loveşte cu livada popii Sfecului şi apucă drept în vale şi merge pe vale în jos, pînă în drumu carului, şi apucă drumu la vale pînă în vîlcel şi apucă vîlcelu în sus, pînă în aninul din hotar.

In care, de a fi temeinică dăruirea mea, am dat acest credincios zapis, de a stăpîni sfînta biserică în veci, atît livada de coasă, cît şi orice să află pe dînsa, ca să stăpînească orice preot va sluji la această biserică şi să ne pomenească pe noi şi pe tot neamul nostru. Cum am zis, să stăpînească această livadă orice preot va sluji la această biserică cu hramul Sfintei Innălţări a Domnului Is. Hristos cu pace de către mine şi de către tot neamu meu, şi să ne pomenească pe tot neamul nostru. Şi acest zapis l-am iscălit însumi cu mîna mea, spre întămeerea aceasta. 1808, Dechemvrie 9.

Eu Ion Tarbă cu soţia mea Bucura şi cu fica Ioana am dăruit.
Eu popa Marin martor.
Eu Radu Purcelea ot Valeni martor.
Eu Radu Tarbă sin Ion Tarbă martor.
Eu Mihai Corbu, martor.
Şi am scris eu Popa Costandin

* * *

Foiţă de cele ce am cheltuit la moartea taicăi, cît şi a maicăi, cum în jos arată: 1815, Oct. 3.

tl.	parale	
18		— la moartea taicăi, cît şi la maica.
14		— la un sărindar.
—	30	pă capete.
—	30	la parastas un priot la slujbă.
15		— am dat rămăşiţa birului taică-mi.
5		— am dat la un ţîrcomnic.
30		— la dum[nea]ei Crucereasa ot Cîmpulung.
32		— la Stoica P... doc.
114	60	

Şi am plătit un zapis dă tl. 5 la log. Dinu ot Rucăr.
(Fără semnătură.)

* * *

www.dacoromanica.ro

Lui Ioniță sin popa Nițul ot satul Drăghici, ce este așăzat la cumpania Chiproveților sud Argeș..., carele, după coprinderea luminatului hrisov ce are această cumpanie, are a scuti drepte bucatele lui dă dijmărit, vinăriciu, căminărit, fumărit, cotărit, poclon, ceohodărit, pogorîtu buților, să fie apărat dă cai dă olac i dă alte potvezi i angarii i dă vama vinului și a rachiului ce va fi al lui. Cîte o prăvălie sau pivniță ce va avea să fie apărată dă toate dările; călfile ce va avea la prăvălie, holtei neînsurați, să fie apărați dă rîndul dăjdiilor Vistieriei. Marfa lui să fie nesupărată, cînd merge la bîrciuri, de avaeturi[le] obicinuite. Drept aceia, spre a fi cunoscut, i s'au dat această adeverință a Vistieriei.

1819, Sept. 10.

(Pecetea Vistieriei. Se disting într'însa foarte bine cuvintele: Barbu Văcărescu Vel Vistier. În interior se observă o pasăre cu o balanță în cioc.)

* * *

Să se știe foaia de cheltuială cu pricina lui Simion Crețu, ce am cheltuit cînd ne-am judecat, cum se va arăta mai jos pe anume:

1834, Sept. 8.

tl.	pl.	
7	—	s'au dat la patru ocă caș de la Rucăr, de la Maria lui Gh. Vorovenci, [ce s'a dus] la oraș.
4	—	s'a dat pe două rînduri de jelbi.
1	20	s'au dat cînd am prins pește de am dus la oraș plocon.
6	—	s'au cheltuit în șease zile, cînd am șezut rîndu dintăiu.
5	—	iar în cinci zile, [cînd] am șezut la oraș.
4	—	al treilea rînd, cînd ne-au luat dorobanțu.
4	—	s'au dat pe 2 ocă caș de la Ion Giupu, iar [dus] la oraș.
1	—	s'a dat p'o jalbă.
4	—	am cheltuit cînd ne-au chemat de am luat cărțile de judecată.
9	—	simbria mea cît am tot umblat.
5	—	am cheltuit la urmă, de ne-au mai cercetat după jelburi.

www.dacoromanica.ro

4 — pă trei ocà caş ce am dat cu cărţile la Bucureşti.
10 20 am dat lui Ion Judeţu, cînd l-am făcut vechil de s'au dus la Bucureşti.
2 — lui Ion Judeţul pă un cal..., cînd s'au dus la Bucureşti.
1 — s'au dat cînd s'au dus la oraş de au trecut o adeverinţă la condică.
1 20 am cheltuit cînd am fost de m'am iscălit la anafurale, cînd le-au trimes la Bucureşti.
Ion sin popa Stan am cheltuit.

* * *

Prea-Înnălţate şi mult milostive Doamne,

Cu lacrămi ferbinţi şi cu al doilea jalbă ce am dat Înnălţimii Tale la trecuta lună a lui Mai 12 pentru d[umnea]lui 3-lea logofăt Nicolae Rucăreanu, pentru arînda munţilor noştri, [am arătat] că din leatu 1834, Mai, ne-au înşelat de i-am dat arînda munţilor ce o losesem şi noi, de la ceilalţi părtaşi ai noştri, pă ani 7 ce eram a o stăpîni de acum, de la Sfîntul Gheorghe trecut, înnainte. Şi, cînd au fost a ne număra banii după tocmeală, din tl. 4.060 ce ne dăduse arvună, au tras şi d[umnea]lui lei 592, zicînd că au cumpărat părţile de la unii din cetaşii noştri. Şi, mergînd cu banii să-i împărţim pă la moşneni, toţi au sărit cu o glăsuire, strigînd asupra noastră că ei nu primesc pe Rucăreanu a mai fi cu niciun fel de numire între noi, fiind cunoscut de înşelător şi asupritor, spre cotropirea strămoşeştilor noastre moşii, că sînt 13 ani de cînd ne mănîncă munţii cu înşelăciune, nedîndu-ni mai nimic. Că, pe cinci ani ce-au avut el arînda, unde era a ne număra lei mii 15, ne-au numărat numai lei trei mii, iar ceilanţi douăsprezece mii nu-l putem pricepe de unde ni-i opreşte.

Şi, judecîndu-ne la judecătoria locului, după... ce am dat a-şi da răspunsu pentru acei tl. douăsprezece mii, vedem că judecătoria au făcut tăcere, prin anaforaua ce s'au dat.

Luminate Doamne, poate va fi ştiut şi Măriei Tale şiritlicurile Rucăreanului. De aceia ne rugm Măriei Tale să fie luminată poruncă la o dreaptă judecată, unde ne este judecata înaintată, [spre] a să îndatora numitu Rucăreanu a nu să mai amesteca la munţi întru nimic.

www.dacoromanica.ro

Că, la cea de săvîrşit hotărîre, fiindcă banii ce primisem de la numitu, nevrînd să-i primească, i-am pus depozito la cinstita judecătorie încă de doi ani şi noi am luat alţi bani cu dobînda grea de am dat moşnenilor. Şi sint doi ani de cînd umblăm în judecată pentru această pricină şi nu va să iasă în judecată pentru această pricină, şi ne tot poartă cu vorba de ne-am stins cu cheltuielile.

Al doilea, la înfăţişarea ce vom avea, să între cinstitul Divan în cercetare şi pentru acei tl. douăsprezece mii ce nu ni i-au răspuns, ca să ni-i răspunză, şi arvuna ce ne dedese, care e depozito, să şi-o primească. Cît şi, or cu ce meşteşuguri va fi înşelat vre unu din noi, cu orice fel de numire, să-şi primească dreptu şi banii ce va fi dat, şi să lipsească cu totul dintre noi, şi să ne aflăm dreptatea în zilele Măriei Tale, precum ne-am aflat-o şi în zilele răposatului întru fericire Domnul Ipsilante, şi să nu ne laşi robi în mînile unui acest fel de asupritor, a mai fi între noi şi a ne cotropi cu şiritlicurile. Şi ce va fi mila Măriei Tale asupra noastră.

Robii Măriei Tale

Popa Coman Arsul, Micu Arsul, Ion Judeţu, Ion Catrinu, Nicolae Căţoiu şi cu toţi sătenii ot Dragoslavele, sud Muscel.

(Pe V-o:)

Noi Alexandru Dimitrie Ghica Vvd., cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ţara-Românească:

Departamentul Dreptăţii va face cuviincioasă punere la cale.

1836, Iunie 12.

(Pecetea ţerii cu roşu.)

Preot **Ioan Răuţescu**, Dragoslavele-Muscel.

DĂRI DE SAMĂ

Henri Focillon, *La peinture au XIX-e siècle, le retour à l'antique, le romantisme*, Paris, 1927.

E cartea unui cunoscător adînc al subiectului său, care e, în acelaşi timp, şi un mare scriitor, adesea de o uimitoare originalitate.

Introducerea e o caracterisare a întregului fel de a fi al veacului al XIX-lea. E astfel o frumoasă pagină de interes istoric (se relevă cu dreptate înţelegerea deosebită a trecutului, prefacerea în-

www.dacoromanica.ro

țelegerii antichității clasice prin introducerea, „vărsarea" Asiei, concepția uriașă, monstruoasă a evului mediu, care probabil nu s'a simțit trăind *așa*. În același timp o vreme care trece cu închipuirea dincolo de ceia ce știe și de ceia ce poate. Istoricii sînt „enciclopediști epici" ai acestei îndrăznețe vremi de totală înoire în cunoștinți și în interpretare. Paginile 4-5 sînt de o lectură revelatoare pentru istoricul însuși. Și știința e prinsă de această grandioasă convulsie. Locul cel mare al artei, p. 5 și urm. Scurte caracterisări elastice ca a lui Ruskin la pagina 7. Arta „mijlocie", „neutră" pentru burghesie, p. 8. Observația că sculptura se inspiră de pictură, că *e*, din anume puncte de vedere, pictură. Și aceia despre „estetica" și „pedagogia" noii arte germane, p. 13. Frumoasă formula: „C'est le privilège de certaines époques et de certains peuples d'enfanter des hommes et des oeuvres visibles de tous les points de la terre et qui dominent les siècles"; *ibid.*

Partea întîiu tratează despre „idealism și revoluție". Relevarea părții de predică teoretică în revenirea la clasicitate, p. 178. Cele d'intîiu realisări sînt însă dela jumătatea secolului al XVIII-lea. „Renașterea arheologică" și Revoluția ajută. Luminoasă comparația între călătoria italiană a lui de Brosses (1739) și a abatelui Barthélemy (1755). Intrecerea de Germani (Winckelmann, cu „strîmtoarea lui genială"). În Franța tradiția, obișnuința se vădește și prin operele nouă ale imitației antice, p. 22. Cercetarea, cu totul nouă, a teoreticienilor contimporani, a noilor organisări pentru arte. Triumful revoluției aduce însă părăsirea „ascetismului" davidian, p. 26.

David e înfățișat în capitolul II. Se fixează puternic distincția între copist și creator. Revoluția trezește, prin pasiunea politicianismului, pe acesta din urmă. „C'était de l'anachronisme que le célèbre Léonidas quand on avait Napoléon, les maréchaux, l'armée, la France" (pp. 35-6). Inovația lui Gros, p. 40 și urm. E un actor al războiului pe care-l zugrăvește (privire asupra predecesorilor) și odată cu dispariția căruia el revine la trecutul de comandă. Intr'un capitol sînt strînși pictorii Impărăției. Se așează la locul lor opere neglijate, „ca admirabila Negresă a d-nei Benoist" (p. 54). Secolul al XVIII-lea se întoarce în anumite schime „prețioase", — i se va consacra, pentru Prud'hon, continuatorul altor însușiri ale lui, plus „melancolia plină de gravitate", capitolul III, așa de plin de o subtilă și mișcată poesie. În același timp se cu-

www.dacoromanica.ro

legeau primitivii și se admira Giotto, în timpul cînd se traducea Dante (pp. 58-9).

Capitolul IV arată caracterul european al întoarcerii către formula clasică. Paginile cele mai frumoase sînt cele consacrate lui Goya: adevăratul Goya e acela al visiunilor macabre ori cel popular, cel zimbitor, cel apropiat de o natură și de o umanitate care nu sufere și nu blastămă? Aș resolvi afirmativ întrebarea. Așa fiind, poate și ilustrația trebuia luată din această categorie. (În general, poate că el, care „creiază pictura modernă" — de sigur— merita un capitol aparte.) Precursonii întoarcerii la realitate în Anglia, pp. 9-12.

Thorwaldsen n'ar avea o altă inspirație decît a lui Canova, cu o poesie particulară Danemarcei sale (pp. 96-7)? Foarte interesantă, așa de contemporană, scena de stradă a lui Eckersberg, alt Danes (p. 97). Ce sec e, în schimb, portretistul rus Chiprenschi, la care nu e nimic din darurile, de o intimă și sinceră poesie, ale conaționalilor săi (p. 99)! Poate că ar fi fost preferabil să se dea ceva din operele celorlalți Ruși, pomeniți la p. 100, Șcedrin, Lebedev, Brulov, caricaturiștii.

Germania, cu „nazareenii" ei, are capitolul V. Runge, apreciat călduros (p. 102), pare bățos (v. reproducerea la p. 103), în adevăr cu mult „soin primaire". Mult superior e în adevărul său dur Oldach, cu bătrînul morar dela pagina 105 (cf. p. 102). În Overbeck e, pe lîngă atîta *voit* creștin, și o puternică reminiscență din sigura linie îndrăzneață a lui Dürer, Cornelius singur aducînd o smerenie romantică în adevăr nouă (de altfel și la acesta se semnalează o „perioadă Dürer"; p. 108). Schnorr de Carolsfeld copie, pur și simplu, vechea Italie (v. p. 110). E multă arhivistică în toată această artă ieșită din cap și hrănită cu o răbdătoare știință.

Romantismul începe cu o primă carte despre Școala englesă. Foarte bine se definește starea de spirit *celtică*, permanentă, de unde ea pleacă. Anglia continuă, nu inovează rupînd și bruscînd (p. 113 și urm.). Se fac asămănări fericite cu literatura lui Swift și Sterne. Foarte curioasă Femeia goală a lui Etty (p. 119): inspirația vine evident de aiurea. Tot așa și „clasicismul fluid", mai fluid decît clasic, al lui Stothard (p. 121). La Blake e un modernism de violentă imaginație care uimește (p. 123). Este un celtism de o fantasie nebună în alegoria lui Nelson în luptă cu Leviathan, p. 125: el

www.dacoromanica.ro

amintește contorsiunile ciudate ale miniaturisticei irlandese de la începutul evului mediu. D. Focillon a făcut foarte bine dînd un larg loc unor asemenea manifestații de originalitate. Se pune alături cutare capitol din *Vathek* (p. 120) și se amintesc sinuozitățile capricioase ale poesiei lui Swinburne (p. 127). Capitolul II din această „carte" cuprinde revelația Mării de Constable. Se poate face mai mult decît cu Burns (p. 131) o apropiere literară cu școala lakiștilor, Wordsworth în frunte, și cu visiunea Mării la Coleridge. E foarte adevărat că la Crome e ceva olandes; amintește aquafortele cu copacii suciți de vînt ale lui Rembrandt. Iubirea pentru castele, pentru ruine, pentru situri străine e presentată cu atenție (pp. 133-4). Societatea aquarelиștilor e din 1805, p. 134 și urm.: Brington e înfățișat printr'o îndrăzneață inoire, p. 136. Constable, fiul de morar, legat de colțul lui, e presentat ca un înoitor al naturii întregi, p. 139 și urm. Admirabil se relevează unitatea de viață țîșnind din pămînt pentru a însufleți toate. Nu se poate o pagină epică, de un mai frumos avînt decît aceia despre verdele lui, pp. 105-6. Pentru Turner, în capitolul III, formula „peisagiului liric", cu „lumina lui rătacitoare", eu „musica" lui. Comparația cu Claude Lorrain, care păstrează, într'o ordine rațională, omul dominant, p. 154 și urm. „Humourul și sensibilitatea", caricatura sînt reservate pentru alt capitol (comparație potrivită a lui Wilkile și a urmașilor lui Hogarth cu literatura lui Goldsmith și „Pamelele" lui Richardson).

Cu cartea II-a se revine la Franța: Géricault. Fină observația că romantismul nu e *subiect*, ci suflet (p. 174). Se relevă caracterul de oameni ai artei lor, de traducători de teorii (pp. 175-6). Călătoriile Francesilor în Anglia (ca ale lui Voltaire și Montesquieu, odată). Totalitate a omului și simț al misterului, p. 178 și urm. La Géricault a fost o bună ideie să se dea superbul portret al nebunei (p. 191).

„Romantismul" lui Ingres formează un alt capitol, care începe printr'o perfectă caracterisare în liniuțe hăcuite (p. 194). „Romantic al clasicismului", de sigur, — sau clasic al romantismului, dacă voiește cîndva. Se înlătură învinuirea de retrograd pe care i-au dat-o exagerații. Inspirația prin ceramica veche, p. 200. Capitolul III e al lui Delacroix. E Hugo al picturii (p. 211), instinctivul creator al romantismului (pp. 212-3). O fină caracterisare a coloriștilor, pp. 223-4. In „Ovidiu la Sciți" se caută autenticitatea că-

www.dacoromanica.ro

ruțelor barbare și a bestiilor (p. 239). Urmașii marelui pictor încap în al patrulea capitol. Ilustratorii de cărți, pp. 243-4. Încă o revelație e splendidul grup de martiri ai retragerii din Rusia la 1812, al lui Boissard de Boisdenfer (p. 249). Și este un neasămănat tragic în visiunea de Iad alb și negru pe care Charlet o dă despre aceiași suferință umană (p. 255). Interesantă pictură de animale „torpide" a sculptorului Barye (o probă la pagina 251). În capitolul V, noua producție a lui Ingres și a elevilor lui, pînă la Chassériau. E vorba de mediul mistic de la Lyon, cu „protestantismul de catolicitate" și de influența lui Overbeck (la Hippolyte Flandrin). Foarte frumos portretul de V. Motthez la pagina 287. Din Chassériau se dau reproduceri încîntătoare.

Cartea a treia începe cu peisagiul frances. Se dă o privire asupra trecutului acestui gen. Se trece la marea descoperire de adevăr a lui Corot. Adîncul cunoscător al Italiei scrie cîteva rînduri delicioase despre aierul italian (p. 308). Se face un larg loc pînzelor din acea vreme, ca și vederilor de orașe și monumente. Peisagiul romantic, deosebit de al lui Corot, e tratat aparte. Se subliniază că între maestrii și pictorii dela Barbizon nu trebuie a se face confusie (p. 323). Se face un larg loc lui Georges Michel, cu largile lui spații, lui Paul Huet, cu adînca lui pădure misterioasă, bătută de lumină în față, lui Delaberge, detailist. Aceasta și ca dovadă că noul peisagiu frances nu e așa de îndatorit Angliei. În capitolul III e vorba de „Théodore Rouseau și amicii săi", Jules Dupré, Diaz, Daubigny.

Cartea a patra e a romantismului german, risipit. Se începe cu Cornelius. Școala istorică din Düsseldorf e alături. Se face un larg loc lui Rethel, pictorul „Morții amice", și chiar lui Piloty, lui Feuerbach. Capitolul II tratează despre „intimismul și peisagiul" german. Aici, școala din Hamburg și cea din Dresda. „Geniul vienes" e de-o parte (capitolul III): aici intervine pompa unei mari monarhii.

A cincea carte se ocupă de difusia europeană, și începe cu Belgia și Olanda (multe picturi istorice la Belgieni). Spania și Italia urmează, cu o slabă contribuție (mai ales Hayez). In al doilea capitol, Scandinavii; tot așa de puțin inovatori și Elveții cu artiști ca Firmin, Massot și Calame (pp. 416-7). Numai la cîte un Rus ca Ivanov († 1858), cu înfățișarea lui Isus înaintea poporului, ca Venețianov, cu scenele-i de interior, e o altă notă, una de adîncă intimitate (p. 421).

www.dacoromanica.ro

* * *

Ştefan Meteş, *Contribuţii nouă privitoare la familia Buhuş din Moldova* (în „Analele Academiei Romîne"), 1927.

Excelentă lucrare, cum s'au consacrat puţine familiilor boiereşti de la noi. Pe basa unor vechi cercetări, încă din 1914, se răscoleşte un vast material pentru a urmări rosturile unui neam care şi-a avut legăturile şi în Ardeal. (În treacăt se citează documentul din *Adalékok Zemplén varmegye történetéhaz*, Sátoraljaújhely, XX, 1914, nr. 3, din care se relevă că *la 1214 erau Romîni în comitatul acesta de dincolo de Tisa. Ar trebui reprodus şi cercetat deosebit* (v. p. 2 nota 12). La ştirile ce dădeam, cu scrisorile lui Mihnea Radu, în aceleaşi „Anale" păr. Meteş adaugă recomandaţia Elinei, Doamna lui Matei Basarab, catre Gheorghe Rákóczy I-iu să nu scrie lui Abaza-Paşa de la Silistra ungureşte, „că n'are acolo cine citi cărţile ungureşti, ci să scrie Măria Ta sau turceşte sau rumîneşte, să poată înţelege Măria Sa de toate" ; *Col. I. Traian,* 1874, pp. 170-1. Adaug încă un cas, din corespondenţa lui Ioan Zamoyski cu Paşa de Bender, în *Două conferinţi,* 1927.

Cum e vorba de diploma de nobilime ardeleană dată în 1676 lui Lupaşcu Buhuş, se cercetează asemenea diplome anterioare (cea a lui Ioan Movilă, cea, probabilă, a lui Preda Brîncoveanu, a lui Benedict Halmagyi [1], a lui Drăghici — Traian — Cantacuzino) şi cu acest prilej se semnalează că Ioan Klein a dedicat Postelnicului Constantin Cantacuzino publicarea disertaţiei lui Martin Albrich, *De inuratione sanctorum,* Braşov 1655, p. 5, nota. Se mai aminteşte pribeagul Vlasie Munteanul, „Havaseli", căruia i se dăruiesc de Ştefan Báthory două moşii în 1584, Ioan Drăculea de Band, după mamă din familia Vas de Czege, din 1553-86, cu care a avut, pe urmă, relaţii Şincai. În treacăt şi cronologia expediţiei de la Viena a lui Duca-Vodă, p. 10 şi urm. În genealogie se introduc, încă din secolul al XV-lea, oameni cu numele Buhuş, nume, se pare, comune, care n'ar putea fi din spiţa neamului lui Lupaşcu (p. 16). Despre legăturile cu Caraiman, pp. 17-8. Prin Crîstea şi Dumitru Buhuş se ajunge la Lupaşcu, fiul Doamnei Dafina. Păr. Meteş arată, pe basa unei aserţiuni a lui Pavel de Alep, că era „urmaşa lui Petru Voevod care trăise la Alep" (cel de la Alep e însă tocmai al Chiajnei; cf. p. 19). Se dă biografia întreagă a

[1] V. şi această revistă, II, p. 87.

www.dacoromanica.ro

acestei femei cu atîta influență (p. 19 și urm.): ea a fost măritată și cu Ștefan Serdarul, conspiratorul contra lui Vasile Lupu. Darul ei la Opovo în Serbia (p. 20, nota 4). Moșiile cele nouă ale lui Dumitru Buhuș, p. 24. Se reiea după C. Giurescu biografia lui Alexandru Buhuș (p. 32 și urm.), Maria Moldaveanca, soția Stolnicului Cantacuzino, e arătată ca putînd fi o fată a lui Alexandru; p. 37, nota 7. Interesantă și menționarea unui Ieremia-Vodă, care scrie la 8 Februar 1685, din București, către Mihail Teleki și pe care păr. Meteș îl arătă ca fiind candidat contra lui Antonie Ruset, după o știre din „Nicolae Costin", p. 36, nota 2. — In Apendice, o scrisoare a lui Lupașcu către Mihail Apaffy (20 Februar 1676): recomandă pe nepotul Constantin Brîncoveanu și vorbește de soția sa Cantacuzina (fiica lui Iordachi); trimete „Craiului" ardelean un cal de călărie.

Și o bună tablă.

Pînă acuma nici o lucrare de genealogie n'a cuprins atîta material adunat din izvoare așa de deosebite.

* * *

C. Rădulescu-Codin și preot I. Răuțescu, *Dragoslavele*, Cîmpulung-Muscel, 1923.

Întinsă lucrare, întrebuințînd și numeroase inedite, adesea date în facsimile. Astfel hrisovul lui Antonie-Vodă din 28 Mart 1670 (pp. 11-2), privilegiul din 1706 (pp. 13-8); actele de la Matei Basarab, p. 25 și urm.: de mare interes menționea că Dragoslăvenii „au fost mai înainte vreme aurari și au venit de la Hațeg și de prin alte părți", devenind „pe seama domnească rudari" [v. p. 102, gluma: „iepurele'n copaie, aurul să saie"], pănă ce a doua Domnie a lui Mihnea Turcul i-a făcut de tot au nmblat din mînă în mînă și din boiar în boiar, de au fost dărvari, iar de rumînie nu au avut de către nimenea nicio bănuială", pînă la Vornicul Vintilă de supt Radu Mihnea; p. 27. V. și p. 28: „i-au fost apucat legătura lui Mihai Voevod pe seama [lui] Rat Giurgiu, Ungurul". Amintirea celor fugiți în Moldova, pe atunci, încă la 1826, p. 41 (și p. 42). Descripția luptelor de pe acolo, p. 47 și urm. Luptele din 1916, p. 73 și urm. Lista pîrcălabilor, p. 97 și urm. Tradiții, p. 100 și urm. Crucile, p. 108 și urm. Cîteva acte din secolul al XVII-lea și urm., p. 113 și urm. La 1703 un „ispravnic al Muș-celului și Argeșului", p. 127. O înfiare, pp. 131-2. O curioasă

www.dacoromanica.ro

„carte de moș", pp. 154-5. Restul, descripție fisică. Orații de nuntă, pp. 221-5. Colinde, p. 237 și urm. („chihaià la 'mpărăție, să-ți aduc ție Domnie", p. 238; e vorba de Șerban-Vodă). Biserica, p. 273 și urm.

* * *

C. Rădulescú-Codin, *Cîmpulungul Muscelului istoric și legendar*, Cîmpulung-Muscel, 1925.

În această carte, de care s'a mai vorbit aici, multe lucruri bune și unele nouă. Monede dacice găsite într'un sarcofag pe Mateiaș (p. 34). Afirmația că ornamentele gotice de la Sf. Gheorghe vin de la Cloaștер, p. 46, nota 5. Chipurile ctitorilor de la schitul Cetățuii lui Negru-Vodă; p. 97. Foarte frumoase ouă încondeiate, pp. 83-84, 276. Un document al lui Ștefan-Vodă Cantacuzino care presintă filiația Negru Radu-Vodă — Basarab —Nicolae Alexandru, p. 87, nota 4. La p. 114, biserica Sf. Troiță care s'a dărîmat. La p. 116, vechea înfățișare a Cîmpulungului, cu ciudate ziduri, turnuri și porți de intrare, care ar trebui identificate. Un păhar dat lui Matei Basarab, p. 127. Crucile, p. 154 și urm. Niște boieri Drăgănești în lupta de la Prut (1711), p. 165. Lista ispravnicilor de Muscel, p. 165, nota 1. Pecetea Cîmpulungului, p. 176. La p. 179. „Biserica Domnească veche". P. 204, pictorul Negulici.

* * *

I. Minea, *Despre Dimitrie Cantemir: omul, scriitorul, Domnitorul*, Iași 1926.

E o lucrare din acelea care prin bogăția amănuntelor nu se pot analisa. E cu neputință să se ducă mai departe grija fiecărui fapt decît în această carte, care e un adevărat repertoriu de control și verificare. O tablă de nume e însă pentru scrieri istorice astfel concepute cea mai neapărată necesitate. Puțini se vor supune sarcinii de a o ceti de la un capăt la altul pentru a putea precisa un detaliu.

* * *

Alexandru Marcu, *V. Alécsandri și Italia* (din „Analele Academiei Romîne"), București 1927.

Autorul începe prin considerații bine informate asupra concepțiilor actuale despre romantism în Apus (ce-ar fi dacă, în toate chestiile, ne-am uita puțintel și la ce se spune și se crede de noi ?).

www.dacoromanica.ro

D. Marcu va studia pe Alecsandri „în cadrul exotismului italian", ceia ce și în ce privește concepția — în afară de faptele nouă — e de sigur folositor, deci lăudabil. Un paragraf despre fabula ambițioasă a originii italiene a poetului (la p. 7, aflăm că Marc' Antonio Canini era Evreu, și de aici încercarea lui de a reclamă și pe Alecsandri pentru această rasă). *În ce privește pe mama lui Alecsandri, pot da astăzi o explicație a numelui Cozoni, care nu duce nici la Bizanț, nici în Italia: e pur și simplu Kázonyi, din Kázon în Secuime; predicatul nobiliar e adaus la un nume de localitate pentru mici nobili cari puteau fi foarte bine de sînge românesc* (v. p. 13 și urm.): familia e de veche baștină în părțile Ocnei, strîns legate de laturea ardeleană a munților. În ce privește ceilalți „Italieni", ai epocei, Negri e un Negrea (deosebit de Grecii bizantini Negris, Negri, ca ministrul ultimilor Fanarioți), Romalò e Grec — Ῥωμαλὸς, zdravăn —, Cuza e Cuzea, de la „coz", frumos; numele Cozadini, Gozzadini, e Italian, Genoves (cf. pp. 14-5). Mama lui Cuza-Vodă, Sultana, iscălia grecește: am văzut scrisori ale ei, (v. p. 15, nota 1). P. 15, există bibliotecă marciană, nu și „arhive marciane". Elementele meridionale, dorul de lumină al sufletului poetului sînt pe larg și foarte bine arătate. Interesante amintirile lui Negri despre bucătăria și dragostea din Turin, p. 27. D. Marcu citează amintiri ale poetului încă nepublicate, „Suvenire din viața mea" Mss. Bar. (??) 822" (la Moscova!...) (pp. 9 nota 2, 29, 36, 37). Se reconstituie itinerarul călătoriei din 1839, p. 27 și urm. *Buchetiera din Florența* e pusă în legătură cu anume realități italiene din acel moment, p. 31 și urm.: Kogălniceanu o arată scrisă la moșia lui, Rîpile. O vedem iscălind la 1877 o scrisoare către colonelul Pisoschi cu un gînd duios către Negri, iubitul de odinioară, p. 36. O chema Beppa *(ibid.)*. Se recunoaște marele rol de inițiator al lui Negri, trimețîndu-se și la schițele lui venețiene în *Foaia științifică și literară*, 1844, p. 12 și urm. Despre înaintașul lui Corradini am vorbit în *Istoria comerțului*, II. Nu i se poate zice: „Michele"; era complet franco-moldovenisat (v. pp. 46-7). Un paragraf frumos scris e „Cu Elena Negri la Veneția", p. 49 și urm. Elena era despărțită de Vîrnav-Liteanu de la Blînzi, p. 49. La Veneția, în 1846, stă în Palatul Benzon, pe care autorul îl identifică (azi Vianello) și-l înfățișează (p. 55 și planșa de la p. 56). Ianuar 1847 îl petrece Alecsandri la Neapole, p. 62 și urm. Acolo și cu Bălcescu. La Palermo, unde trece, stă în villa Dolfina,

www.dacoromanica.ro

lîngă acesta, pp. 64-5. Deci pentru a doua oară mergea acolo, în ajunul morții, istoricul lui Mihai Viteazul (călătoria la Roma, la Genova, necunoscute, p. 65, nota 2). Ar fi de cercetat in „curtea bisericii grecești din ulița Cabristan, Pera", mormîntul Niniței Negri (v. p. 67). Călătoria în Spania și Africa, la 1853, p. 73 și urm. Misiunea din 1859 în Italia, p. 82 și urm. Nu se poate spune prințului Napoleon (Jérôme): „Girolamo", cum pare curioasă înlocuirea ici și colo a lui *ibid.* cu *ivi.* Largă identificare a persoanelor cu care are a face poetul. Despre *Lettre sur les principautés* ale lui Ioan Bălăceanu, publicate anonim la Geneva în 1858, p. 94. Vegezzi-Ruscalla cere cărți pentru Universitatea din București, pp. 95-6 (într'o scrisoare Bălăceanu califică pe șefii partidului național de „un tas de blanc-becs du surlendemain"; p. 95). Se dă corespondența lui Alecsandri cu Vegezzi-Ruscalla, p. 96 și urm. (v. și *Rev. Ist.*, XII, p. 278). Note din carnetul lui Alecsandri despre lupta de la Magenta și Solferino și întrarea lui Napoleon al III-lea și lui Victor-Emanuel în Milan, pp. 109-10. Foarte frumoasă scrisoarea cu aceste impresii, desgropată de d. Marcu din *Steaua Dunării* pe 1859 (pp. 113-4). „În viața lui n'a văzut entusiasmul" de la Te-Deumul din catedrala milanesă; se mergea pe covorul de flori al buchetelor aruncate. Dar văzuse și „movilele de cadavre, lungile tabere de răniți, caii roșind pete mari de sînge". Răniții mor în praf, și „un drăcușor de privighitoare" cîntă pînă'n ziuă în grădină. Austriecii fug „ca o cireadă". De acolo trece la Genova, la Veneția. Altă misiune la 1861, p. 117 și urm. Se gătia de un drum italian și în 1863, p. 120. Și în 1869, de la Nița, p. 125. Plan de dus la Roma în 1880, p. 135. La 1882 Alecsandri vede Milanul și Genova, p. 137. Ultima călătorie în 1889, p. 143 (la Neapole, la Palermo).

E un studiu literar de toată frumusețea, perfect informat, înțelegător și cald.

* * *

G. Zane, *Imprevisiunea, Cîteva cercetări asupra desvoltării economice și juridice a țerilor romîne la începutul sec. XIX,* Iași 1925.

O întreagă parte, foarte bine tratată, se ocupă de cursul monedelor, p. 10 și urm. E întîia oară cînd se face acest studiu, și el nu putea fi făcut cu mai multă conștiință.

* * *

www.dacoromanica.ro

Constantin C. Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul: Contribuțiuni la opera sa literară* (din „Analele Academiei Romîne"), București 1927.

D. Constantin C. Giurescu dovedește că învinuirea adusă lui Nicolae Milescu de John F. Baddeley, în *Russia, Mongolia, China*, Londra 1919, că ar fi copiat în cartea sa despre călătoria în China opera anterioară a unui Iesuit, Martini, nu e întemeiată. I se ceruse de Guvernul rusesc, după ce făcuse călătoria sa numai în Nordul Chinei, s'o descrie întreagă. Era un raport secret deci, și nu o operă literară, destinată publicității. Partea originală (drumuri, poate putere militară) e fixată de aproape (p. 6). Întrebuințarea descrierii Iesuiților e, de altfel, mărturisită, și, chiar în titlu, Sparvenfeldt, amicul lui Milescu (v. studiul mieu despre Psaltirea de la Uppsala, în „An. Ac. Rom.), reunia în același manuscript opera Spătarului cu aceia a călugărilor apuseni.

A doua parte a lucrării presintă manuscriptele traducerii în grecește, din însărcinarea lui Hrisant Notara, a „Descrierii Chinei". Ms. d-lui D. Russo ar părea că vine de la Mavrocordați: aceasta ar însemna însă de la Hrisant chiar (pp. 11-2). Altul, la Academie, e unit cu Κιταΐα δουλεύουσα a viitorului Patriarh de Ierusalim (p. 12). La Sf. Munte se mai află o copie târzie (p. 13). Cf. și p. 13 nota 2. Se face comparația între traducerea lui Baddeley și cea grecească. Traducerlle în românește, p. 17 și urm. D. C. C. Giurescu dă traducerea după grecește a descrierii cursului rîului Amur și unele părți din lucrarea cea mare. D-sa semnalează și traducerea de Milescu, la 1661, a „întrebărilor și răspunsurilor" lui Atanasie de Alexandria (pp. 21-4). Foarte importantă și această observație adausă la textul grecesc: „Rumînește să chiamă Dumnezeu, care nume iaste luat de la letinie, în ce chip și mai jumătate de limbă rumînească luat dela Letini" (p. 23; și p. 51). Autorul dă o parte din acest text extrem de interesant. *Cum prin el avem o probă a stilului Spătarului, ar fi de încercat o comparație cu acela din traducerea lui Herodot, care ar putea, dat fiind că Milescu făcea traduceri la 1661, să fie tot de dînsul, iar nu de Istratie logofătul, singurul concurent posibil.*

Se dau și facsimile. No. IV are o încadrare ca a manuscriptelor lui Sparvenfeldt de la Uppsala, din care reproducem aici unul. Nu lipsește o asămănare cu lucrările lui Antim Ivireanul. Era deci în Rusia o școală cu acest caracter. Foarte frumoasă scrisoarea Spă-

www.dacoromanica.ro

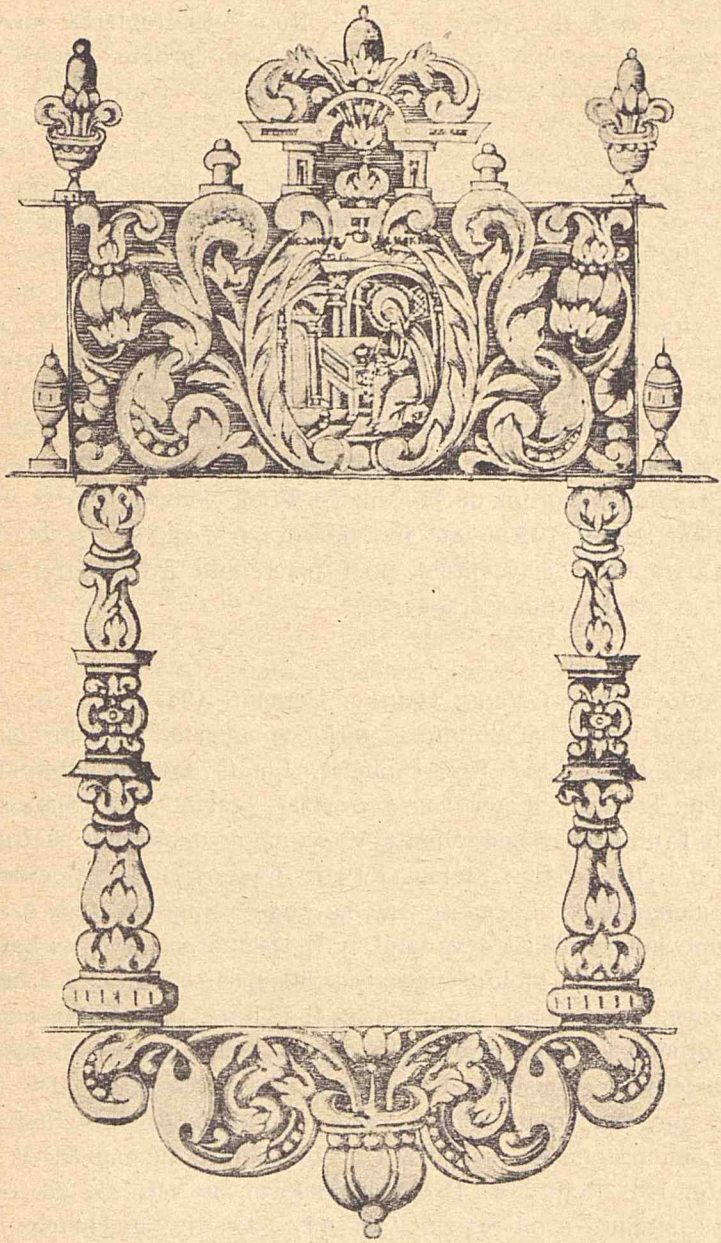

tarului pe ms. 332 al Academiei Romîne. Manuscrisul cuprinde traducerea descrierii Constantinopolei, vestită, de Gyllius, făcută pentru „marele prieten" Gheorghe Castriotul, atît de cunoscutul boier al lui Constantin Brîncoveanu, isprăvindu-se la 27 Iulie 1698.

www.dacoromanica.ro

Lectura e dată de Litzica și de d. Russo (îndreptarea mea, evident greșită, nu e o eroare de lectură: am propus pentru golul lăsat de Litzica o complectare fără a recurge la ms.).

* * *

Andrei Veress, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara-Românească (pînă la 1821)*, în „Analele Academiei Romîne", București 1927.

D. Veress a adunat în aceste peste o sută de pagini un material extraordinar de bogat cu privire la transhumanța Mocanilor, Moroienilor, Țuțuienilor și Bîrsanilor. De aici aflăm de cartea ungurească a lui Földes, tipărită la Ungvár, în 1907, despre „Păstoritul la Romîni". Foarte dese ori se întrebuințează și ineditul. Ar fi fost de dorit numai o linie mai ușoară de urmărit în expunere. În Apendice un ordin de la Nicolae-Vodă Mavrogheni și trei de la Mihai Suțu (1792; toate trei tipărite). Un raport iscălit Atanasie Cristopulo e al vestitului poet anacreontic grecesc (pp. 95-6); trei acte de la Vodă-Carageà.

* * *

Teodor Bălan, *Cetatea Hmilov*, Cernăuți 1927.

Autorul începe cu definirea „țerii Sepenicului" (săpături la Șipeniți lîngă Lujeni, i-ar fixà capitala). Limita față de Polonia pe Colacin. De ce „cetatea *Ceciun*, astăzi Țețina"? La Sud, s'ar fi trecut Prutul. D. Bălan admite Voevodatul deosebit, pentru Ștefan cel Bătrîn și fiii: Ștefan și Petru (pp. 6-7). Un „Voevodat al Cîmpulungului moldovenesc" nu se poate admite: aceia e o formațiune pur rurală; Voevodatul ar fi lăsat urme. Tot așa hasardat e și «Voevodatul moldovenesc» ca altă parte integrantă a bătrînei Moldove. Sepenicensii autorului ar fi coborît apoi la Suceava. De fapt drumul e: Baia-Siretiu-Suceava. Actele privitoare la teritoriul sepenicens se analisează. Se adauge ipotesa că „țara" s'ar fi împărțit între cele două cetăți: Țețina și Hmilovul. Supt Ștefan-cel-Mare, numele nu se mai află. La 1456 cetate nu mai era la Hmilovi (p. 10). Pentru d. Bălan „Hmielovul nu este de cît cetatea care a străjuit satul Sepenic" (p. 11). Dar aici în Hmielov și-au avut sediul Domnii *(sic)* „țerii Sepenicului" *(ibid.)*. Se reproduce, cu îndreptări, un act de la Ștefan-cel-Mare (7 Maiu 1473) în care e vorba de „drumul Hmilovului". De fapt se dovedește, printr'unul din 1665, că numele românesc al Hmilovului era „He-

www.dacoromanica.ro

meiul", cum numele românesc al Țetinei trebuie să fi fost Țițina. Înlocuirea de către Romîni a Rutenilor din această țară, înlocuire pomenită de Dlugosz, nu trebuia reținută. Afirmația cronicarului polon e tendențioasă (v. p. 17). Foarte interesant actul din 1521 cu „Șișcăuții supt ascultarea Șipinților", dar în ținutul Cernăuți (p. 19). Tot așa și în actul de la 1591 (p. 20). Altul cu „drumul Hemeiului", p. 22. Cel cu «marele drum al Sniatinului», p. 23.

* * *

C. Loghin, *Istoria literaturii române (de la început pînă în zilele noastre)*, ed. a 2-a, Cernăuți 1926.

Expunere clară, dar nu totdeauna și o bună informație. Partea despre limbă e exactă. La poesia populară nu se încearcă, în baladă, cicluri. Se admite influența husită. Veacul al XVI-lea e împărțit în aceste capitole: tiparul slavon, analele (trebuia despărțită neted de dînsele cronica literară), tipăriturile din Ardeal, primele urme de românește în documente (de fapt Alexandria, Războiul Troii — cel puțin acestea —, plus anume Vieți de Sfinți au fost traduse tot în acest secol. Nu numai Petru Șchiopul scrie românește pe acest timp: dovadă și scrisoarea beiului de Bender). La veacul al XVII-lea urme de românește la început (și inscripții de pe biserici, nu numai pe morminte; un act românesc al lui Mihai Viteazul, mai multe ale rătăcitorului Domn muntean Simion Movilă; e o deosebire supt acest raport între învățata Moldovă și Muntenia înoitoare; nicio intenție de luptă cu grecismul și romînismul la Matei Basarab), scriitorii bisericești (Istratie logofătul, cu operele de drept, e total uitat ca, și superba traducere a lui Herodot; cronicarii sînt bine presintați). La veacul al XVIII-lea, se afirmă prea mult grecisarea, care e cu totul de suprafață. La istorici nu se recunosc lui Radu Popescu și memoriile; nu se relevă covîrșitoarea valoare, supt toate raporturile, a Stolnicului Constantin Cantacuzino. Din *Hronicul* lui D. Cantemir e și o ediție Gr. Tocilescu.

Secolul al XIX-lea e mult mai pe larg presintat. În paragraful despre Ardeleni, e neadmisibilă părerea că încă din veacul al X-lea Ungurii ar fi avut Ardealul și că totdeauna Romînii ar fi suferit prigoniri religioase; e falș și că Ardelenii n'au fost „treziți la o viață națională" pînă la Habsburgi (p. 48, nu se scrie „Johan Engel", ci Johann-Christian von Engel). Al doilea paragraf privește

www.dacoromanica.ro

„începuturile poesiei“ în Ardeal (se cercetează una singură din epopeile lui Budai Deleanu) și în Principate, unde se strecoară și o pagină despre influența francesă. Ienăchiță Văcărescu n'are numai bucăți critice: autorul nu cunoaște versurile publicate de mine în „An. Ac. Rom.“; foarte largă partea lui Grigore Alexandrescu. De ce ne-am întoarce la „curentul latinist“ pentru a avea deosebi pe Țichindeal și... Gheorghe Lazăr? Și supt aceiași rubrică și Eliad... Nu se relevă marea valoare de creator al formei poetice, pe care o are Asachi. Ciudat să afli în urma lui pe Pumnul, Bărnuț și Bariț, Mureșianu, iar, peste Academia Romînă, Cipariu și Laurian: caracterisările sînt slabe.

Nu știu de ce, în a doua jumătate a veacului, vremea de la 1840 la 1870 ar fi „epoca eroică“. Dar aceasta e o parte foarte bună. Bine că i se face dreptate și lui Vasile Bumbac. Nu înțeleg însă de ce Ion Ghica e vecinul lui Hasdeu. „Curentul *Junimii*“ e presintat apoi. Eminescu se manifestă acolo, dar, pe departe, nu-i aparține exclusiv. Tot așa Creangă și mai ales Ispirescu. Vlahuță, Delavrancea n'au nimic a face cu „Convorbirile“, iar Duiliu Zamfirescu vine de aiurea. Coșbuc e de o altă inspirație.

La „primul șfert al veacului nostru“ se începe cu „Curentul *Sămănătorului*“, pentru lămurirea căruia autorul crede că, decît să se trimeată la „O luptă literară“ a mea, e mai bine să se recomande pamfletul de rea-credință al d-lui E. Lovinescu. „Luceafărul“ din Budapesta n'avea cum să înlăture un „latinism“ care atunci nu mai exista de mult (p. 175). La „Sămănătorul“ unde vede autorul „idealisarea trecutului“ de *parti-pris* și „șovinismul“? Reserva fricoasă față de puținul ce l-am putut face și eu nu mă miră: e un fenomen general, care mă distrează de mult. Aproape două pagini ale mele stau foarte convenabil alături de aproape pagina lui Calistrat Hogaș, care „ni aduce ceva din maiestatea munților“ și „e un stilist de o rară virtuositate“ (o, dacă l-aș fi ajuns!). D. Agîrbiceanu se învrednicește de tot atita atenție.

Nu putea lipsi, de și e atît de mult în discuție, „literatura contemporană“, adecă după moartea noastră a celor totuși încă vii. Trecem pe la d. Cincinat Pavelescu și Topîrceanu ca să ajungem la d. Nichifor Crainic și pe la d. Pillat (cu doi *l*) apoi la d. Mircea Rădulescu, pe care copiii trebuie neapărat să-l știe. Dar iată că ne întoarcem în urmă, în domeniul „poesiei moderne“ (informația tot la d. E. Lovinescu) pentru a cunoaște pe Alexandru

www.dacoromanica.ro

Macedonschi, „om foarte ambițios", care „a fost de toate". Dar bune caracterisări, meritate, pentru dd. Ion Minulescu și Lucian Blaga. Nuveliștii vin pe urmă, fără osebire de direcție. D. Liviu Rebreanu e presintat pe larg cu țeranul său imund. De aceiași calitate morală și „Roș, galben și albastru" al d-lui Minulescu, care i se pare autorului că trebuie cu orice preț analisat. Producțiile unui Aderca, otravă curată, sînt puse alături de *Voica* d-rei Stahl, care merită o altă prețuire. La dramă, nicio alegere între dd. Davila, Sorbul, Eftimiu, Herz și Theodorian: cu o strașnică orientare se va putea alege cetitorul tînăr! Critica literară „contimporană" pune alături pe Gherea cu dd. Gh. Bogdan-Duică și Mihail Dragomirescu, și iată-l pe Cerna elev al „Școlii nouă" ca și Gîrleanu, care nu aflase loc — delicatul scriitor! — la nuvelă. Urmează d. Ibrăileanu și încoronează totul d. E. Lovinescu cu „importantul studiu" în trei volume.

Păcat că multe însușiri sînt stricate în ultima parte prin lipsă de gust, de discernămînt și de curaj!

N. Iorga.

* * *

Luigi M. Ugolini, *Albania antica*, Vol. I. *Ricerche archeologiche*. Publicat supt auspiciile Societății Regale Italiene de Geografie. Prefață de R. Paribeni. Roma 1927 Società editrice d'arte illustrata, 4°.

In cea mai mare parte a regiunilor sale orientale, din Veneția pînă în Apulia, Italia a fost locuită înainte de expansiunea Romei de populațiuni ilirice foarte înrudite de cele din Vestul Peninsulei Balcanice. Nimic deci mai firesc decît atracțiunea învățaților italieni pentru studierea Albaniei, țară în care pînă în zilele noastre se întîlnesc nenumărate reminiscențe vii ale străvechilor Iliri. Astfel, un Italian care studiază antichitățile Albaniei se află în cercul unor preocupări privitoare de o potrivă și la trecutul propriei sale patrii.

Un frumos resultat al unor asemenea preocupări constituie recentul volum de cercetări archeologice al d-lui Ugolini. Pe 180 de pagini mari, alternate cu peste 100 de planșe cu splendide fotografii, autorul descrie, în ordinea localităților, resultatele unei interesante călătorii archeologice făcute în Albania: de la Durazzo la Scutari și la Komani, prin Tirana, Alessio, Vandenis, apoi de la Valona la Pojani (antica *Apollonia*), la Seleniță,

www.dacoromanica.ro

la Paşà-Liman şi la Santi Quaranta, prin Pljocia, Tepeleni, Arghirocastro, Feniki, Butrintò. Nenumărate sînt ruinele de cetăţi greceşti şi romane întîlnite prin aceste regiuni încă necercetate pînă acum şi destul de multe urmele de aşezări şi necropole ilirice. Nu lipsesc nici lucruri mai vechi preistorice. De asemeni în călătoria sa autorul nu se mărgeneşte la preocupările stricte ale specialităţii sale, ci oricînd are ocasia se opreşte şi pe la monumentele mai interesante din epoca bizantină sau din vremea hegemoniei veneţiene. Nu mai puţin interesante sînt informaţiunile de caracter etnografic şi descrierile pitoreştl, cu care expunerea e presărată ici şi colo.

Un capitol întreg e consacrat importantei necropole de la Kalaja Dalmacies lîngă Komani, cunoscută şi mai înainte prin cercetările lui Degrand, Ippen, Träger şi Nopcsa. Autorul atribuie şi el pe bună dreptate secolului V d. Hr. acest mare cimitir bogat în elemente de vechie tradiţie preromană. Şi are de sigur intuiţiunea cea mai justă cînd consideră ca descendenţi ai Ilirilor pe cei înmormîntaţi acolo (p. 167, nota 1 [1]).

Un deosebit interes presintă, în afară de Museul naţional din Tirana, diversele colecţiuni archeologice particulare, descrise de d. Ugolini, posesiuni ale călugărilor iesuiţi şi a părintelui Ştefan din Scutari şi mai ales demnă de toată atenţiunea e colecţiunea senatorului albanes Vlora din Valona, care, prin bogăţia şi calitatea pieselor conţinute şi prin estetica aranjamentului, face cinste Albaniei moderne.

În conclusiunile cărţii găsim interesantele păreri ale autorului asupra materialului şi localităţilor descrise mai înainte. Obiectele preistorice albanese presintă asămănări foarte apropiate cu cele din Italia începînd încă din epoca neolitică. Epoca protoistorică, adecă ilirică, bine cunoscută în Bosnia şi Herţegovina, începe a fi suficient documentată, cum e firesc, şi în Albania. Interesantă e constatarea autorului în ce priveşte conservatismul vechilor forme ilirice pînă în epoca elenistică şi romană, constatare care de asemeni resultă şi din examinarea întregii civilisaţii ilirice din epoca fierului. Printre numeroasele influenţe greceşti predo-

[1] În privinţa reservelor pe care şi le face autorul în enunţarea acestei păreri, am dat lămuriri mai amănunţite în lucrarea mea *La civiltà del ferro in Illiria*, care e sûpt tipar.

www.dacoromanica.ro

mină cele provenite din Corint şi Corcira prin intermediul deselor colonii de pe coasta albanesă. Importante dovezi de simbiosă între Greci şi indigeni găseşte autorul în unele monumente greceşti, pe care apar personagii cu veşminte ilirice. Ca în multe alte regiuni, şi în Albania coloniile greceşti au avut asupra populaţiei o înrîurire pur culturală şi aceia de o durată nu prea lungă. Majoritatea populaţiei a rămas aproape străină de elenism. Cu venirea Romanilor lucrurile se schimbă: aceştia pătrund în adîncul ţerii, după obiceiul lor, cu garnisoane, cu negustori, cu drumuri şi cu colonii şi astfel se explică bogăţia de ruini romane ce se întîlnesc peste tot în Albania, ţară de unde pornia spre Răsărit *Via Aegnatia* singura cale continentală ce lega direct Italia de Orient. Bogatele mine de aramă din regiunea Scutari, abia în zilele noastre puse din nou în valoare de către Italieni, conţin urme de explorare încă din vremea romană. Ilirii din Albania au scăpat atunci de o desnaţionalisare completă; totuşi, dintre popoarele neromanice de azi, Albanesii sînt cei cari păstrează cele mai multe caractere latine. La sfîrşitul conclusiilor, d. Ugolini insistă asupra raporturilor culturale primitive dintre Albania şi Italia meridională şi constată că aceste raporturi sînt foarte vechi, centrul lor de difusiune fiind în Italia. În ce priveşte afinităţile etnice, se constată că pe cele două maluri ale Adriaticei locuiau ramurile aceluiaşi popor: Ilirii. Pentru a stabili ilirismul vechii populaţii a Albaniei, autorul aduce probe de caracter archeologic, glotologic, antropologic şi istoric. D-sa încheie promiţînd un al doilea volum care să conţină resultatul săpăturilor făcute la Feniki (antica *Phoenice*).

Expunerea resumată pînă aici e însoţită de trei apendice pentru detalii de specialitate, unul numismatic, unul epigrafic, conţinînd inscripţii inedite greceşti, romane şi bizantine, şi unul bibliografic. La urmă o serie de indice care înlesnesc cercetarea volumului. Această carte, preţioasă din punct de vedere ştiinţific pentru orice cercetător al lucrurilor ilirice, se presintă în acelaşi timp în condiţiuni tehnice şi stilistice din cele mai alese. Tot calităţi care justifică speranţele cu care e de aşteptat volumul al doilea.

Radu Vulpe.

www.dacoromanica.ro

Cu Regele Ferdinand s'a stins un mare prieten al studiilor istorice şi un adînc cunoscător al lor. El lasă istoricilor amintirea unor fapte atît de extraordinare, încît ţin de lumea minunilor.

CRONICĂ

Despre ideia de naţiune.

(prescurtare după d. Tolédano în Buletinul adaus la *Revue de synthèse historique*).

Sînt termeni de care unii istorici se folosesc fără să li ştie adevăratul sens, aşezîndu-i unde nu trebuie. Printre aceşti termeni, e şi acel de „Naţiune". Domnul A. D. Tolédano a căutat să studieze acest termin pentru a ni desluşi adevăratul lui sens. În articolul său, publicat în „Revue de synthèse historique", iată pe ce se basează pentru a ni da o definiţie justă.

Cercetat la origine, cuvîntul Naţiune vine de la acusativul latin nationem, al cărui nominativ, natio, derivă de la natus (născut). Forma Naţiune este de origine savantă, neurmînd calea normală populară, care ar fi făcut din nation—naison, după cum ratio a devenit raison.

In ce priveşte viaţa cuvîntului, d. Tolédano arată diferitele accepţiuni. In limba Vulgatei, nationes înseamnă păgîni.

In vechea limbă francesă, Nation avea două înţelesuri : unul de ţară şi acel ce arăta originea. Cuvîntul iea de asemenea o nuanţă socială, arătînd o colectivitate unită prin interese comune.

Ideia de Naţie este relativ recentă, apărînd odată cu conştiinţa de solidaritate care a unit membrii unei colectivităţi pentru a forma Naţiunile. O găsim la sfîrşitul secolului al XV-lea, cînd se manifestă în adevăratul sens la popoarele înaintate din punct de vedere politic, social şi moral.

Naţiunea presintă un grad de desvoltare a vieţii sociale, basat pe necesitatea de a se apăra în comun şi pe afirmarea

www.dacoromanica.ro

unei personalităţi colective. De adevărate naţiuni nu poate fi vorba înainte de secolul al XV-lea. Egiptul, Haldeia, Siria, Persia erau un amestec de popoare disparate, supuse unei autocraţii. Grecia a fost o reunire de mai multe cetăţi, cu o religie, o civilisaţie comună, etc., pe care însă nu le unia o politică neîntreruptă. Imperiul roman ar fi putut da primele închegări de Naţiuni, dacă n'ar fi coincidat cu creştinismul, a cărui tendinţă este de a şterge diferenţele de ordin moral şi social. Ideia naţională îşi are primele licăriri în secolul al IX-lea în Occident şi în secolul al X-lea în Europa centrală şi orientală. Ea iese cristalisată la sfîrşitul secolului al XV-lea din îndelungatele lupte care s'au succedat între cele două popoare ce se formau în Franţa şi Anglia. In secolul al XVI-lea juriştii fac deosebire între Naţiune şi Stat; reforma iea un caracter naţional. In secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea Naţiunea este confundată cu Statul. Supt influenţa lui Rousseau, în secolul al XVIII-lea în Franţa şi al XIX lea în Germania Naţia tindea să se confunde cu rasa. Colectivitatea politică trebuia să aibă la basă o comunitate de caractere naturale, adecă rasa.

Fichte şi Hegel fac greşeala de a întemeia ideia naţională pe unitatea limbii. Cuvîntul naţiune se ridică la o mare valoare în limbagiul politic cu ocasia revoluţiei francese.

In secolul al XIX-lea ideia de naţie este întovărăşită de sentiment. Naţia este un fapt de conştiinţă colectivă, sprijinită mai ales pe o istorie comună de obiceiuri, tradiţii unice şi o dorinţă aprinsă de a trăi în masa acestei colectivităţi. Renan se sprijină tot pe elementul sentimental. „O Naţie este un principiu spiritual", spune el, „resultat din complicaţiile profunde ale istoriei, este o familie spirituală, nu un grup determinat de configuraţia solului. A avea glorii comune în trecut, o voinţă comună în viitor, să vrei să faci faptele mari în armonie, iată condiţiile principale pentru a fi un popor." Renan trage următoarea conclusie: „O naţie este o mare solidaritate".

Toţi acei cari au definit Naţia după Renan au insistat asupra factorului sentimental şi social (Boutroux, Al. Fouillée, etc.), iar alţii i-au adăugat un element politic juridic (R. Johannet, etc.).

Mişcarea naţională din secolul al XIX-lea aduce învierea Greciei, Italiei, Germaniei, Romăniei, Bulgariei, Serbiei, Norvegiei.

www.dacoromanica.ro

Războiul din 1914 pune ideia de Naţie pe primul plan al preocupărilor oamenilor politici şi diplomaţi. Societatea Naţiunilor, prin pactul care figurează în fruntea tratatelor de la 1919, a dat ideii de Naţie o deplină consfinţire politică şi juridică.

De şi pactul nu defineşte explicit Naţiunea, totuşi într'un articol se prevede că orice Stat sau Colonie care se guvernează singur poate fi considerat ca Naţie. Ideia de Naţie cîştigă popoarele şi coloniile europene din Asia, Africa şi Oceania. India şi China sînt în plină deşteptare naţională. Secolul al XIX lea este secolul care asistă fără îndoială la naşterea noilor Naţiuni în afară de Europa.

S'a constatat că unele limbi n'au decît un cuvînt pentru a arăta Naţia şi Poporul. Evreii au un singur nume (Am) pentru ele. În limbile romanice se găsesc două, unul pentru Naţie şi altul pentru Popor (ex. Natio şi Populus în latineşte, Naţie şi Popor în româneşte, Nazione şi Popolo în italieneşte). În limbile germanice, sînt de asemeni două cuvinte (ex. Nation şi Volk în nemţeşte, Nation şi People în englezeşte, etc.). Ruşii au două cuvinte: întrebuinţează mai puţin cuvîntul Naţia (Naţie) decît Narod (Popor). Arabii identifică Naţiunea cu religia. Turcii întrebuinţează pentru cuvîntul Naţie un cuvînt laic, Millet.

Studiind evoluţia istorică a cuvîntului Naţie, s'au scos la iveală trei elemente: primul de ordin „natural", al doilea de ordin „sentimental şi social" şi al treilea element de ordin „politico-juridic".

Făcînd critica acestor trei sensuri, se crede a se fi putut ajunge la o definiţie desăvîrşită şi deplină. Să cercetăm sensurile.

a) Sensul etimologic. Nu putem admite că Naţia se poate confunda cu rasa, de oare ce ar urma ca popoarele care aparţin unei rase să formeze aceiaşi Naţie. Naţia nu este ţara cu hotare naturale, căci s'ar refusa numele de Naţie popoarelor lipsite de aceste hotare.

Unitatea limbii nu joacă un rol aşa de însemnat în formarea ideii naţionale. E destul să ne gîndim la Franţa, Belgia, Suedia, etc. S'a ajuns la conclusia că necesităţile naturale care ar fi contribuit la formarea Naţiunilor se reduc, în ultima analisă, la elementele de ordin psihologic.

b) Sensul ideal şi material. Naţiunea nu se formează spontaneu, ci încetul cu încetul, datorită voinţii întîmplărilor isto-

www.dacoromanica.ro

rice; ea cere o conştiinţă permanentă împrejurul unei ţinte originare. Comunitatea ideii contribuie foarte mult la formarea şi menţinerea sentimentului naţional.

Reforma din Germania şi Boemia a fost la început o mişcare naţională, consecinţa „Marii Schisme", care a lovit unitatea creştină. Nu unitatea credinţii religioase era condiţia de existenţă a Naţiunii, căci s'ar fi refusat acest nume la multe din popoarele actuale.

Aceiaşi observare se poate aplica şi intereselor materiale. Negreşit că Naţiunea implică o putere de a trăi, o posibilitate de existenţă politică şi economică independentă. Dacă a vrea să trăieşti şi a putea trăi sînt factorii esenţiali ca Naţia să existe, se cere un element mai mult care le complectează şi le precisează, elementul politico-juridic.

c) Sensul politico-juridic. Pentru a deveni o Naţie, trebuie să se constituie un Stat, adecă o personalitate politică independentă şi suverană, cuprinsă între graniţe determinate şi înzestrată cu instituţii proprii. Naţionalitatea este o Naţie în putere, pusă supt suveranitatea unui Stat, care caută să cîştige sau să recîştige suveranitatea sa politică. Naţiunea implică într'o măsură oarecare o formă de guvernămînt prin popor.

Cuvîntul de Popor corespunde adesea la o concepţie politică internă. Naţiunea nu este numai Statul, care nu implică necesar acceptarea voluntară a colectivităţii. După războiu se poate spune că Naţiunile din Europa coincid cu Statele. Ideia de Naţie odată realisată, s'a constituit „Societatea Naţiunilor". Se găsesc în Europa, în unele regiuni, colectivităţi naţionale care nu pot fi făcute să atîrne de Statele naţionale din care fac parte. În aceste regiuni, ele au format insule şi s'au numit minoritari etnici; protecţia limbii, a religiei şi în general culturii acestor minoritari a fost încredinţată Societăţii Naţiunilor. Minoritarii au un drept nou; ei sînt scoşi de supt suveranitatea absolută a Statului, în profitul unui organism internaţional, însărcinat de a veghea libera desvoltare culturală a colectivităţii.

Astăzi sîntem în măsură de a formula o definiţie care să răspundă conceptului actual al cuvîntului de Naţie.

O Naţie este deci o colectivitate omenească, fixată pe un teritoriu determinat, ale cării elemente pot să aibă, dar nu este numai decît necesar, chiar originile, chiar limba, chiar religia şi

www.dacoromanica.ro

care manifestă înainte de toate o voință de a trăi colectiv, fundată mai ales pe un trecut comun, pe o comunitate de tradiții, de interese, de desvoltare spirituală. Această comunitate este arătată prin instituții, legi comune, fiind permis acestei colectivități să se constituie liber în entitate politică independentă.

Jeaneta Dancuș.

*

Rectificăm cu bucurie vestea, dată la p. 85, despre moartea prietenului Alexandru Barwinski, editorul cronicei latine a lui Miron Costin. „I-a murit moartea."

*

În *Weltwirtschaftliches Archiv* din Iena, 1927, d. G. Zane reiea studiul său în românește despre legăturile economice cu Austria și Germania a țerilor românești de la 1774 la 1874. Informația, foarte bogată, e ținută la zi. Prețioasă bibliografia dunăreană la p. 267, nota 2. Cf. p. 273, nota 4. V. și însemnările îmbielșugate de la pp. 280-1.

*

În *Revista de archivos, bibliotecas y museos,* XXXI, 1, în articolul d-lui Carmelo Viñas y Mey despre „Originea și influența Cîntecelor *de geste*", această părere despre Poema Cidului: „*Mio Cid* e opera unui jongleur cult care face parte din numeroasa clasă a clericilor jongleuri în serviciul causei Recuceririi, care culege tradiția populară cidiană și o elaborează după modelul literar al cîntecelor epice francese" (p. 75). D. Menéndez y Pelayo semnala exactitatea riguroasă a poemei ca în cronica regatului de Leon (p. 74, nota 4). Și se caută a formă prin acest poem luptătorii (ca și, adăugim, prin povestirile de cruciată, luptătorii pentru Cruce). Autorul vede în cîntărețul cult, tendențios, un călugăr (p. 79, nota 5 și p. 80). Se amintește că în *Prise de Pampelune* se mărturisește chiar că poemul a fost scris din ordinul episcopului: e vorba de cele mai multe ori de producțiuni *interesate* (p. 80, nota 3). În Spania mănăstirile dădeau „ediții" succesive ale acestor cîntece, după nevoile luptei contra Musulmanilor. Și pe basa cercetărilor lui Menéndez y Pelayo *(Historia de la literatura castillana en la edad media)*, se ajunge la originile visigotice, tot clericale, la «himnariul latin-visigot, de vioiu răsunet războinic», ca *De professione*

www.dacoromanica.ro

exercitus (p. 81). „De și scrisă de învățați, această poesie", spune marele filolog spaniol, „se îndrepta către popor și poporul o cînta împreună cu clerul în concilii" *(ibid.)*. Și Sf. Augustin combătuse așa pe donatiști (p. 82). Alături, în aceiași epocă a Visigoților, și cîntece profane *(ibid.)*. Se caută chiar a le lega de cea mai veche tradiție a lor. Însăși forma versului ar dovedi o asemenea derivație, prin schimbarea limbii și influența musicei (pp. 82-3). Teme bisericești trec în poesia populară (p. 84), dar se recunoaște și posibilitatea unei epice pur populare (p. 85, nota 2). După jongleurul de mănăstire vine însă acela de Curte (p. 88). Atunci clericii revin la poesia latină (p. 88, nota 2). Ceilalți continuă vechile teme (p. 89). Regalitatea concentrează pentru ea și toată moștenirea poetică (p. 90). E epoca «orînduirii de la Alcalá», a noii politice economice și externe supt Alfons al XI-lea *(ibid.)*. Se începe seria „cronicelor oficiale" (p. 91).

Poeme noi li stau alături *(ibid.)*. Vechea epică se transformă ea însăși după noile cerințe (pp. 92-3). Apar cronicile unei singure monarhii și monografiile (p. 93). E, în deosebite forme literare, ceia ce numim astăzi o propagandă (pp. 95-6). De aici „vegetația labirintică" a cronicelor spaniole (p. 96). „Fiecare manuscript al Cronicei generale a Spaniei e un individ aparte, care introduce noi variante în originalul pe care-l transmite, sau îl supune la o complectă refacere". E „o pădure confusă..., plină de umbre și luminișuri misterioase".

*

Cartea d-lui G. Oprescu, *Géricault*, arată, nu numai o perfectă cunoștință a subiectului, dar și o inițiare deplină în istoria generală a artei. Forma bogată, plină de nuanțe, uimește la un străin.

*

În *Orpheus*, de d. M. Mihăileanu, „Tacit și formele de guvernămînt" (lipsă de simpatii pentru „democrație"); de d. Cornel Hahon, „Istoria comerțului la Grecii antici" (frumoasă formă; raporturi ale Grecilor pontici cu Vistula și Bactriana; trebuiau citate izvoarele); de d. I. Bileţchi-Albescu analisa pasagiului din Procopiu (*De bello gothico*, IV, 19), care dă la Utrigurii turanici proverbul „Lupul păru-și schimbă, dar năravul ba" (autorul reproduce acest proverb într'o formă stricată).

*

www.dacoromanica.ro

În *Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia,* de d. Th. Capidan (din „Omagiu lui I. Bianu"), se constată care e regiunea, foarte restrînsă, pe care a văzut-o în părțile originii sale poetul: „a scris mai mult din auzite decît din văzute". Nici la Salonic n'a căutat să vadă pe Aromîni. Pare să nu fi fost nici în Bitolia, pe care cu atîta căldură o descrie autorul (p. 5). Cu atît mai puțin la Athos. Cărțile din care s'a putut inspira, pe pp. 8-9. *Sîn-Marina* e copiată după Pouqueville, pp. 9-10. Se recunoaște totuși valoarea de revelație a călătorilor.

*

Acest pasagiu dintr'o scrisoare a lui Iosif al II-lea către marchisa d'Herzelles (comunicat de d. I. Bianu, după un catalog al librarului parisian G. Lemallier, 1927, p. 30):

«*Je vis assés content au milieu des Walach,* libre de soucis, vivant à ma guise. Je passe ma journée à cheval, à écrire mes notes ou couché sur la paille".

*

În *O școală în aier liber* a d-lui Dan Alecu (Constanța [1927]), prețioase note despre pribegia în Moldova a cercetașilor.

*

Nu e chestie actuală de economie politică pe care să n'o găsim tratată în cartea d-lui G. Tașcă, *Probleme economice și financiare.* Nu odată se cercetează problema și supt raportul istoric. Mai ales în *Chestiunea agrară,* care dă o luminoasă expunere a schimbărilor aduse în situația pămîntului de la reforma lui Cuza-Vodă încoace (Mihai Viteazul, orice s'ar fi petrecut înaintea lui ca stare de fapt, a legalisat prin asimilare cu stările din Ardealul, cu care se unia politic supt Sigismund Báthory, legătura țeranului cu pămîntul, interzicîndu-i să „hoinărească" din loc în loc, adecă să facă usagiu de dreptul lui de a-și căuta pe altă brazdă libertatea compromisă).

*

Un studiu comparativ despre superstiții de pr. Gh. F. Ciaușianu, în revista craioveană *Renașterea,* VI, n-le 6-7.

*

www.dacoromanica.ro

În vol. II din frumosul Νέος Ἑρωτόκριτος al lui Dionisie Fotinò (Viena 1818, la Hirschfeld), o lungă listă de „prenumeranți" din Principate.

La București subcriu beizadelele: Grigore Suțu, Grigore Ghica, nu viitorul Domn, „Constantin Carageà bătrînul", Banii Brîncoveanu, Ghica, C. Filipescu, C. Crețulescu și Radu Golescu, Vistierii Gr. Romaniti, I. Moscu, Barbu Văcărescu, Vornicii Iordachi Golescu, Iordachi Slătineanu, Gr. Filipescu și Gr. Băleanu, D. Racoviță, C. Bălăceanu, C. Dudescu, călătorul, M. Manu, Al. Nenciulescu, D. Hrisoscoleu, Hatmanii Gr. Ralì, Dinu Golescu, Cipriotul C. Caridi, Logofeții Al. și Gh. Filipescu, M. Racoviță, N. Golescu, Sc. Grădișteanu, Șt. Belu, Agii C. Rastì, N. Filipescu și N. Suțu, apoi la εὐγενέστατοι Ghiculești, Văcărești Gheorghe și Ioan, C. Cantacuzino, C. Cîmpineanu, Barbu Știrbei, Nic. Văcărescu poetul, la εὐγενέσταται ἀρχοντίσσαι *Elena Dudeasca și Catinca Fărcășanca.* Urmează medicii: archiatrul Ralì, Silivestru, C. Caracaș, Mihail Cristari. La Cluceri și Al. Vilarà, N. Glogoveanu, camaradul de copilăire al lui Tudor Vladimirescu, la Păharnici un *Manoil Coridaleu,* poate rudă cu vechiul dascăl brîncovenesc, la Căminari iar Al. Vilarà, Chiriac Hristopulo, rudă cu poetul, și „Filip" (Lenș), la Stolnici I. Lahovari, un Cipriot Spiridon Μπράτζου (Brațu!), la Serdari N. Trăsnea, apoi favoritul lui Grigore-Vodă Ghica, la Medelniceri Alecu Hîna, la Slugeri Gh. Porumbaru, Gh, Știrbeiu, la τιμιώτατοι fără titlu: Gheorghe Rhiga din Pelopones. I. Scufà I. Cariboglu, Șt. Meitani, Triandafil Porfiriu din Pitești, mulți Greci, la κύριοι: un Predescu, un Vlahidi, un N. Papà Fotiu, τοῦ ἁγίου Μπουζαίου. Lista dascălilor, ἐλλογιμώτατοι: Vasile Nicolau, Gh. Mundaniotul (din Craiova), Gheorghe din Filipopol, Dimitrie Photilas, C. Nicolaidi din Constantinopol, Panaioti Chirițopol și *protopsaltul Curții, Mariachi:* ὁ μουσικολογιώτατος Μαρκάκης πρωτοψάλτης τῆς Κούρτης. La Iași, Logofeții D. Sturdza și C. Balș, Vistierii Iordachi Roset și Constantin Pașcanu, Vornicii Iordachi Balș și Șerban Negel, Agii Alexandru Beldiman, poetul, D. Peloponesianul, Costache Balș, Iordachi Bucșănescu (cumnatul lui Drăghici), D. Beldiman, Toderașcu Balș, Toderașcu Sturdza, învățatul tînăr Nicolae Roznovanu (greșit: Ῥεσκοβάνος), Petrachi Casimir, Căminarii Gh. Hermeziu (Χερμεζᾶς), Mihalachi logofătul de Vistierie, Păharnicii Grigorașcu de la Vistierie, Dinu Negruți, scriitorul (Δήνουλος Νεγρούτζης), boierii: Costachi Cațichi Serdar și Săndulachi Cațichi

www.dacoromanica.ro

Stolnic, grămăticul Gh. Laskaris din Pelopones, Postelnicul D. Plainò, τιμιώτατοι C. Radovici, Panaioti Dioghenidi şi Stavru Radovici, de sigur negustori. La Constantinopol Marele-Dragoman Mihail Suţu, apoi Domn al Moldovei, Iacovachi Rizu, scriitorul, cu fiii: Alexandru, Constantin, Gheorghe şi Dimitrie, Căminarul I. Manu. La Viena baronul Simon Gheorghe Sinà, baronul C. Belu, fraţii Ralì, plus trei Englesi, dintre cari North Guilford. E curios că lipseşte grecimea din alte centre.

*

În *Banatul*, II, 5, note, de d. G. Postelnicu, despre pictorul bănăţean Nicolae Popescu, născut la 1835. Studii la Roma în 1864-70. Voià să întemeeze la Caransebeş o „Academie de pictură bisericească" în spirit oriental, p. 31. Ar fi de văzut catapiteasma zugrăvită de el la Seleuş, acum în Banatul sîrbesc. Se vede că, după o şedere la Vîrşeţ şi, cîtva timp, şi la Caransebeş, el a lucrat în 1874, cu Zaharia Achimescu, dintr'o veche familie de pictori bănăţeni, la biserica din Tîrgul-Jiiului (p. 32). Moare la Lugoj, în Novembre 1877. Soţia lui, o Italiancă, plecase, cu cei doi fii, înapoi la Roma. Achimescu mai trăieşte pănă în April 1878, la Caransebeş.

*

În „Analele Academiei Romîne" *Răsunetul războiului din 1877 în Bucovina şi Basarabia* de I. Nistor. Informaţia e aceia din conferinţa publicată de Universitatea liberă din Bucureşti. Se adaugă versuri de Petrinò.

*

În *Calendarul Romînului* pe 1927 din Caransebeş note despre mănăstirile bănăţene (Grădiştea Mică, Vărădia, Semlac sau Moravia, Lugoj,—dărîmată; se zicea că e din secolul al XIV-lea—, Caransebeş (Sf. Gheorghe), Partoş, Ciclova, Ogradena Veche). Note despre Lugoj (de d. Ştefan Pop).

*

În frumosul *Almanah al Graficei romîne* pe 1927 (Craiova 1927), un studiu de N. Iorga despre ilustraţia cărţilor româneşti, 1820-60 (multe ilustraţii), un articol al d-lui Sextil Puşcariu despre Calendare şi almanahuri (Petcu Şoanul, 1733; Calendarul

www.dacoromanica.ro

Strilbiţchi 1785, *Cărindariul* din Sibiiu, 1794 — sau 1782 —, — Calendarul din Viena, 1794, Calendarul din Buda, 1806, *Almanahul Statului* muntean din 1836, cel din 1842; Almanahurile din 1853 — *Muguri*, Arad —, *Musa Romînă* a lui Iovitia —, 1867 —, *Fenice*, etc. Ar fi de adaus Calendare bucovinene, din care posed pe unul din cele mai vechi. O privire a d-lui I. Bianu asupra lui Mitrofan de Huşi şi Buzău (1681-1702), harnic tipograf, două pagini ale d-lui Virg. Drăghiceanu precedînd reproduceri excelente ale celor din Cîmpulung şi Argeş, ale celei de pe mormîntul lui Ştefan-cel-Mare. Un conspect al d-lui Em. Tătărescu despre Ilustraţia cărţii francese vechi şi moderne (splendide ilustraţii). Notiţe despre tipografiile româneşti de d. Dimitrie C. Ionescu. Ceva despre vechea tipografie românească de d. Virgil Molin, ori despre tipografii de altă dată, de d. George Urzică (literele georgiene cu care a lucrat Isştvanovici au fost turnate în Ardeal, la Totfalusi-Kiss Miklós, din Tăuţii-de-jos, elev al tipografiilor din Amsterdam; p. 178).

*

În cartea d-lui Moses Gaster, *The Samaritans, their history, doctrines and literature* (Londra, 1925), se relevează importanţa acestei secte care „a păstrat credinţa ei neschimbată, împreună cu cunoştinţa vechilor ei limbi, ebraica Scripturilor şi samaritana sau aramaica rugăciunilor lor“ şi se arată dintr'un punct de vedere personal, dar cu o viguroasă argumentare, ce au putut da pe vremuri creştinismului născînd. Dar adversarii i-au calomniat, li-au distrus cărţile şi azi numai „170 de suflete trăiesc în umbra marelui munte (Garizim), care e pentru dînşii Poarta Cerului“ (pp. 1-2). De la 1584 înainte învăţaţii Apusului s'au informat asupra restului lor de viaţă şi felului lor de interpretare a credinţii (p. 3). Samaritanii înlătură toată partea profetică a Bibliei (p. 6) şi se ţin la laturea mai veche şi mai strîmtă a tradiţiei religioase. D. Gaster nu crede că scrisul lor poate fi împrumutat din al tradiţiei literare evreieşti (pp. 32, 42, 112). Se semnalează prietenia Samaritanilor faţă de Parţi şi Sasanizi (p. 38). Se caută la Samaritani, ca element propriu, nu de împrumut, cele mai vechi obiceiuri religioase. Se lămuresc în treacăt lucruri privitoare la Farisei şi Saducei. Se apasă asupra legăturii lor strînse şi unice cu marii preoţi în locul regilor.

www.dacoromanica.ro

Capitolul cel mai sigur e acela despre literatura Samaritanilor (p. 96 şi urm.) (condiţiile descoperirii, p. 100 şi urm.). El se sprijină pe colecţia bogată a autorului. Tărzie, această literatură poate fi întrebuinţată şi pentru a lumină cel mai depărtat trecut. Ea se opreşte „pe la începutul secolului al III-lea sau al IV-lea" (p. 97). Apoi continuă în limba arabă (p. 98). O uşoară renaştere în secolul al XIV-lea (p. 99). Se scrie şi la Damasc, în acelaşi limbagiu special. Urmează examinarea atentă a Pentateuculuí samaritan (cu caractere proprii) şi a traducerii greceşti a Bibliei. Cercetarea se sprijină pe pregătirea de d. Gaster a unei noi ediţii pentru cartea lui Iosua. Despre liturghia samaritană, p. 146 şi urm. (autorul a publicat «filacteriile» acestor «vechi necredincioşi»). Despre literatura în limba arabă (relativă la ritual), p. 151 şi urm. Lucrări gramaticale, p. 154. Tot d. Gaster a publicat ceva din tradiţia lor istorică, p. 155. La 1355 ele sînt compilate de Abul Fath (p. 156 şi urm.).

În Apendice, scrisori lămuritoare, traduceri din manuscriptele d-lui Gaster, mărturia lui della Valle.

*

În *O mişcare culturală în viaţa dobrogeană* (Constanţa, 1927), dd. Constantin Mureşanu şi Bucur Constantinescu, pe lîngă arătarea felului cum e alcătuită Academia Populară din Constanţa, şi lista conferinţilor, dintre care unele cu titlul deosebit de interesant. Cîteva resumate din aceste contribuţii culturale.

*

Foarte clară şi la curent cartea d-lui D. Munteanu-Rîmnic, *Istoria patriei pentru clasa I-a a şcoalelor comerciale elementare de băieţi şi de fete,* Bucureşti 1927. La urmă tablouri cronologice şi genealogice deosebit de îngrijite.

*

În *Ioan Neculce,* VI d. M. Costăchescu dă o notiţă despre Mihai Dorohoianul din veacul al XV-lea (e numit de sigur după proprietăţi). Se reproduce documentul de la Ilie-Vodă pentru dînsul, după planşa din «Albumul» I. Bogdan. Foarte bogate ştiri despre satele lui. Tot aşa două documente ale lui Alexandru-cel Bun din 1400 (unul după acelaşi „Album", ambele odată la Ac. Rom.). Apoi două de la Ştefan-cel-Mare (1450, 1503).

*

www.dacoromanica.ro

În *Transilvania* pe Maiu-Iunie 1927, note, de I. Boroş, asupra familiei Grabovszky, din care venia mama lui Şaguna (erau, se pare, Gabroveni): Atanasie era „director al şcolii naţionale-valahice" din Pesta; el şi fratele Constantin clădiseră internatul şi dăduseră, de la 1814, zece burse. Însemnări despre raporturile dintre Slavici şi Eminescu (acesta e calificat de „cel mai ştiutor dintre oamenii cu cari eu am avut în viaţa mea mulţămirea de a sta de vorbă"; Slavici nu putea scrie la şaisprezece ani decît ungureşte: nici „o frasă corectă în româneşte"; părerea lui Eminescu că «bine e scris româneşte aşa cum pretutindenea se zice şi precum au mai scris şi alţi autori de oarecare valoare». D. Muşlea despre mărturiile privitoare la jocul căluşerilor.

*

În *Arhivele Olteniei*, V, 25-6, d. T. G. Bulat publică o hartă a Olteniei austriece. Note despre presa Olteniei de d. M. Theodorian-Carada. D. A. Vincenz se ocupă de biserici de lemn: la Socoteni lăcaşul e făcut la 1684 de meşterii Pătru şi Drăgoiu, cu ajutorul lor, Lupul (p. 185; foarte frumos chenar înflorit) Articolul se ocupă şi de bisericile de la Mofleni şi de la Sf. Dumitru din Craiova, de la Jitianu.

*

Tot în *Omagiu lui I. Bianu*, d. P. P. Panaitescu publică o trimetere a lui Miron Costin, staroste de Hotin, de Istrate-Vodă Dabija, în August 1662, în Polonia, la rege. Un frate al lui, Iancu, face schitul de la Hotin, închinat Putnei. Fiul lui Miron, Pătraşcu, întra la 20 Februar 1678 în Frăţia ortodoxă de la Liov. Ioniţă, fratele lui Pătraşcu, mergea în Polonia, la 1693, ca sol al lui Constantin-Vodă Duca, ca să aducă oasele lui Gheorghe Duca, tatăl Domnului; el avu şi misiunea de a saluta pe regele bolnav Ioan Sobieski: Domnul se arată dispus a primi ocrotirea polonă. La 1695, viind Antioh Cantemir, Costineştii fug la Neamţ, unde erau Polonii.

*

D. Constantin I. Tomescu publică la Chişinău *Catagrafia Basarabiei din 1817, I, Ţinutul Hotinului, şi Catagrafia numerică din Moldova, Valahia şi Basarabia din 1810.* Cea d'intăiu e de o mare bogăţie şi precisiune, cum n'avem pentru vre-o altă

www.dacoromanica.ro

provincie românească. Arhiereii din Moldova la 1810, p. 52 (erau de Sinai, de Hierapole, de Sinada, de Irinupole, de Evchaite, de Apamea, de Sardica, de Edesa).

*

În *Comptes rendus* ale Academiei de Inscripţii din Paris, d. Francis W. Kelsey comunică două scrisori, de curînd găsite între papiruri, ale unui recrut din Egipt la sfîrşitul secolului al II-lea, p. 86. Soldatul trebuia să meargă la Misenum sau chiar la Roma (pp. 86, 88). Noul Trac pare a fi fost adus în Egipt de colonisarea tracică de care vorbia, în cursurile de la Vălenii-de-Munte, d. Mateescu. O vedere a Partenonului înainte de bombardare e menţionată la 1687; pictorul e Alphonse Périn ; era cunoscută numai printr'o gravură. — O inscripţie în Franţa. Un decest de origine africană, cuprinzînd menţiunea depunerii unor relicvii date de „maximi benefactores Eraclius piissimus imperator" şi Cesarul Constantin la 8 Februar 637, pomenindu-se şi „vitoria imperatorum". Noi descoperiri de artă preistorică («solutreană») în departamentul Charente (p. 107 şi urm.). — Asupra îngropării în barcă a Celţilor insulari, pp. 114-5. — Asupra transhumanţei din Provenţa în Haut-Dauphiné, p. 125. — Semnalarea lecturii, de d. Lambrino, a unei scrisori a lui Eumene al II-lea, regele Pergamului, către cetăţenii din Iasos, p. 137. — Despre colonia Lucchesilor la Paris (sec. XIII-V), p. 139. — Semnalarea îndemnului făcut Francesilor de Jean Lemaire de Belges de a veni în ajutor Ungurilor contra Turcilor, pp. 168-169.

*

Korrespondenzblatt din Sibiiu dă în n l 9-10 descrierea frumoasei biserici săseşti diu Cincul Mare.

*

In G. Zane, *Un veac de luptă pentru cucerirea pieţei româneşti*, Iaşi 1926, se cercetează expansiunea comercială austriacă la noi de la 1774 înainte : întemeiare a Agenţiei, posibilităţi de comerţ. Documentarea e foarte bogată şi îngrijită (v. de ex. p. 18, nota 1). Un al doilea capitol cuprinde atenta însemnare a tuturor articolelor de schimb. Al treilea se ocupă de urmările acestei creşteri a comerţului în străinătate. În partea a doua se arată sforţările Austriei între 1829 şi 1874 de a păstra situaţia dobîndită.

www.dacoromanica.ro

Nu se poate lucra mai corect o cercetare de dimensiuni aşa de restrînse. În Apendice cererea din 12 Februar 1833 a negustorilor din Iaşi, doi Greci şi restul Evrei, contra speculei monedei, dorind şi „bileturi de cursul rînduit", „ca să înceteze zaraflîcul, ce este pricina păgubirii şi sărăciei noastre". Urmează fixarea oficială a cursului, pp. 70-1. Protest al consulului prusian, pp. 71-2, şi al negustorilor din Galaţi, p. 73. Autorul anunţă mai multe lucrări în curs de publicare, din acelaşi domeniu al trecutului economiei noastre.

*

În *Analele economice şi statistice*, X, 7, 8, de d. V. Th. Iordăchescu un studiu despre „Evoluţia economică a Angliei la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea pănă la 1920. Curioase forme ca «Edinbourg» şi „banca d'Escompte", „Francfort", «Banca *Angleterei*».—Un articol de d. C. Al. Pandele despre «dumping» (cu bibiiografie).

*

În Al. Procopovici, *De la Coresi diaconul la Teofil Mitropolitul lui Mateiu Basarab* (extras din „Omagiu lui I. Bianu"), Bucureşti 1927, dă, într'o limbă plăcută, o frumoasă sintesă a istoriei literaturii româneşti. E adevărat însă, la pagina 5, că, ambiţiile noastre slavone fiind întrecute de Chievul lui Petru Movilă ne-am *resemnat* la o cultură în româneşte, în vulgară. Asupra rap rturilor lui Radu de la Mănicesti şi Petru Cercel, asupra neaşteptatei lui Evanghelii româneşti, e de revenit, chiar după notele d-lui N. Drăganu, în *Dacoromania*, III, p. 499 şi urm., ca şi asupra *tuturor* iniţiativelor acestui extraordinar Domn (v. p. 7). D. Procopovici face bine că ni aminteşte de *Octoihul* mic slavon tipărit de Coresi în Ardeal la 1557, în tovărăşie cu Oprea logofătul; în adevăr notiţa d-lui Bianu din 1909, în „Analele" administrative, ni scăpase din vedere: şi aici ar trebui un întreg studiu asupra tipăriturii găsite de Nerva Hodoş în biblioteca Mitropoliei din Sibiiu, unde *mai sînt* şi *alte lucruri de găsit*, şi e păcat că stă total neutilisată şi chiar neaccesibilă (v. pp. 7-8). D. Procopovici semnalează că lui Coresi, care nu era un fugar, i s'a dat atunci o misiune oficială de Pătraşcu-cel-Bun şi de Alexandru Lăpuşneanu (d-sa caută a o pune în legătură cu intervenţia militară a celor doi Domni în Ardeal, la 1556). Despre Dimitrie Liubavici o ştire nouă în recensia mea

www.dacoromanica.ro

din *Revue historique du Sud-Est européen* despre cartea recentă a d-lui Murko. Dreaptă e şi observaţia că în mai noile tipărituri nu mai sînt scuse, ci se simte o nouă conştiinţă românească (pp. 8-10). La pagina 10, nota 1, se încearcă *o istorie a exemplarelor păstrate din vechile cărţi*, care e, de sigur, pentru circulaţie, de cel mai mare interes (o Cazanie din 1581 din Moldova; am găsit exemplare coresiene,—unul şi dintr'o carte pierdută — şi la Vălenii-de-Munte, alături de un frumos Hrisostom slavon, pe care-l avem în Muzeul de acolo). Solii pentru tipografie în Braşovul secolului al XVI-lea, p. 10.

Se redă şi mai multă însemnătate lui Teofil Mitropolitul, născut la Bistriţa olteană, plină de cărţi coresiene (p. 11): însemnările romîneşti pe odăjdii sînt pomenite după cuviinţă (p. 11). La sfîrşitul secolului al XVI-lea, care nu ni se pare „epocă de epigoni" *(ibid.)*, sînt a se aşeza, pe lîngă traducerea Alexandriei, a Istoriei Troii, ale unor cărţi populare bizantine, a Vieţii Sfinţilor, din care am semnalat, în Inscripţii ardelene, o Viaţă a Sf. Paraschiva şi am publicat în *Studii şi documente*, XXI, una a Sf. Teodor Tiron. La p. 14 „taha" trebuia tipărit cu literă mică, nefiind un nume, ci „tahigraf", în sensul, îndătinat, de copist. Sinodul lui Petru Movilă s'a adunat la Iaşi, nu la Chiev, *din motive politice:* în ţara regelui catolic al Poloniei nu era potrivit a se strînge ortodocşi din deosebite ţări (părerea contrară la p. 14). Rolul lui Teofil poate fi mare în ocrotirea cărţii româneşti: să ne ferim însă de a-l exagera. În schimb, e drept că era necesar a se opune predicei eretice în româneşte cărţi româneşti (p. 15).

*

In *Ciuma de la Iaşi din 1770 după descrierea lui Orraeus*, tesă de la Cluj (Cluj 1927), de Ioan N. Prelipceanu, se dă traducerea unui text latin interesant, tipărit la Petersburg în 1780 şi pănă acum necunoscut. Autorul, Finlandes, a stat în Iaşi în timpul războiului, la 1769 şi 1772. Lauda micului port Galaţi, biruinţa generalului Fabriciani asupra Turcilor, prinderea lui Constantin-Vodă Mavrocordat (p. 13). Spital în palatul din Iaşi (p. 14). Boierii moldoveni contra unei ocupaţii turceşti după a Ruşilor (p. 15). Soldaţi venind din Botoşani cu prisonieri tatari (p. 17). In localitate, din 2-3000 de locuitori, mor peste 800; ceilalţi fugiseră la munte (p. 18). Un preot avuse o visiune că

www.dacoromanica.ro

vor peri toţi cei ce rămîn. Oraşul era complet pustiu: şi surugiii cu cari venise medicul fugiseră *(ibid.)*. Boala produsese şi între soldaţii ruşi, husari şi infanterişti, aceleaşi urmări (p. 19). Case părăsite şi la Iaşi (p. 20). „Polemarh" nu e un nume, ci înseamnă: generalisimul rus *(ibid.)*. Doi medici greci nepricepuţi: unul spune că nici pentru jumătate din Moldova n'ar merge la ciumaţii de la Sf. Spiridon (p. 21, nota). Aga nu-şi face datoria: ascunde casurile (p. 23 şi nota). Stofeln, generalul comandant, nu poate ordona evacuarea oraşului şi fiindcă n'are ordin de la mareşalul Rumienţov, şi fiindcă boierii protestă că se păgubeşte oraşul (p. 23); li era frică şi de venirea Turcilor (p. 24). Generalul stă la via Mitropolitului: acolo şi moare, de ciumă (pp. 24-5). Această oribilă notă: „Moldovenii mai săraci, cari aveau rude bolnave de ciumă, ca să nu fie suspectaţi, îi duceau pe furiş în pădurile cele mai apropiate. După ce-i aşezau pe paturi de iarbă şi veşminte, îi depuneau în locuri umbroase. Aproape de ei li puneau un vas plin cu apă şi ceva de mîncare; şi astfel îi lăsau pe nenorociţi în voia soartei. Dacă aveau ceva cunoscuţi cărora să li fie milă de dînşii, îi mai cercetau şi li îndepliniau ce li lipsia, mai ales apa. Cei mai în putere îşi culegeau singuri vreascuri pentru foc. Cînd muriau, erau îngropaţi în pămînt de ciocli. Foarte dese ori erau părăsiţi şi în putrezire, erau sfăşiaţi de cîni, mîncaţi de viermi sau rupţi de fiare sălbatice" (p. 25, nota). Şi farmacistul, cu toţi ai lui, perise (p. 25). A trebuit să se scoată oastea din oraş (pp. 25-6). Şi spitalul fu aşezat afară (p. 27). Rumienţov vrea, în Novembre, să facă iarna la Iaşi (p. 29). Boala reapare, dar se stinge pe la Anul Nou. În 1772 cîteva casuri *(ibid.)*.

*

În *Biologie médicale* pe 1925 un articol, de o bogată ilustraţie, a d-lui Guiart despre „Medicina grecească în timpurile eroice, de la Minos la Homer".

*

În revista italiană *L'Universo*, VIII, 9, Cesare Salvelli vorbeşte despre „zidurile şi stradele coloniei Iulia Fanestris", fundată de August.

În aceiaşi revistă (p. 987) se socoate la 15.600.000 numărul Evreilor în lume (10.500.000 Europa, 600.000 Asia, 550.000 A-

www.dacoromanica.ro

frica, 3.850.000 America, 24.000 Oceania). Mai mulţi sînt în America, Polonia, Rusia, Ucraina, Romănia. Ca procent vine întâiu Polonia (10,5%), apoi Rusia Albă, Ucraina şi Lituania (după *Rivista geografica italiana* din Florenţa, April 1927). În Palestina sînt 120.000. Italia avea, la 1911, 43 924 sau, după altă socoteală, 50-55.000 (12.000 în Roma, 5.000 în Milan, 4.000 în Trieste, 3.500 în Florenţa, 3.000 în Livorno, 2.600 în Fiume).

Se citează studiul lui P. Landini despre „viaţa pastorală în valea înaltă Valte Varaita din Alpii Coţieni" în „Buletinul societăţii geografice italiene", 1927, n-le 3 4. Apoi în *Illustrated Londonnews* din 4 Iunie studiul lui Habben despre descoperiri italiene în Albania.

*

În *L'Universo* din Florenţa, VIII, 7, d. Gustavo Cumin publică un studiu ilustrat despre „Istria munteană". Vechi locuitori iliri, Iapigii catali, lîngă o strecurare galică, poate. Cucerire gotă, pe alocurea. Sosire pe la 600 a Venzilor slavi; apoi sălăşluire a Croaţilor. Slovenii sînt mai noi, colonisaţi de un duce franc. *Un „placitum" din 804, la Risana (cf. Albanesul Risano), al Romaniei istriene protestă:* se dau coloniştilor locuinţi mai restrînse. Foarte interesant e că *numeie slave apar numai spre 1100.* Ciuma aduce alte aşezări de Slavi din partea proprietarilor. Unii sosesc după „moartea cea neagră" din veacul al XIV-lea. *Cicii* noştri din *Ciceria* sînt menţionaţi numai din veacul al XVI-lea. *Odată mergeau până la Trieste* (p. 695). Falsă etimologia după repetarea deasă a lui *ci* sau după „salutul" cu „cica" (văr). Ar fi fost fugari înaintea Turcilor (atunci sînt mai vechi). Plausibilă ipotesa că, *venind din Bosnia, unde procesul de slavisare era foarte înaintat, ei au sosit pe jumătate slavisaţi.* Apar pe la 1523-40 în documente. Cei de pe la Trieste fură înlăturaţi pentru că stricau cu turmele lor ogoarele. Autorul desparte de Cicii de la Pinguente-Castelnuovo pe *Ciribirii* de la Mune Grande, Mune Piccolo şi Seiane, 2.000 aproape, cu „costum special". Limba lor are o treime de cuvinte slave. Cei de la Mune n'o mai au, şi numai costumul îi apropie de ceilalţi. Se aminteşte că la 1616 «regiunile de la Mune şi Seiane au fost rase până la pământ de o năvălire turcească». Costumele de la Mune sînt caracteristic româneşti: olteneşti, cu fota unică scurtă,

www.dacoromanica.ro

înfoiată, cu flori sau dungi, scurteică neagră pe cămaşa cu mînicile înfoiate ; pe cap o legătură neagră ca la Poiana Sibiiului (p. 698). Nu lipsesc nici «ricami rossi al collo ed ai polsi». Se preferă, şi în legătura de cap, roşul şi galbenul. „Datinele au perit", afară de cele de la îngropări. Cicii danţează *colo* ca Iugoslavii *(ibid.)*. Femeile de la Mune fac opt ceasuri de drum până la tîrgul de la Mattuglie (p. 699). Ar fi de toţi numai 596 de Romîni, 2,25 din populaţia regiunii (p. 699).—Se dă şi o bună bibliografie (şi Kandler, *Li Cici*, în Scussa, *Storia cronologica di Trieste*, Trieste 1863 ; Schuck, *Über die Istro-Rumänen*, în „Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft" din Viena, XLIII, 1913; Wrbas, *Die Tschitscherei und die Tschitschen*, în „Jahrbuch des D.-O. Alpenvereins", Trieste, 1884 ; Vassilich, *Sui Rumeni dell' Istria*, în «Archivio triestino», seria V, XXIII, Trieste 1906 ; *Sull'origine dei Cici*, în acelaşi, seria III, I, Trieste 1906 ; Vram, *Su alcuni caratteri antropologici dei Cici*, în «Boll. Soc. Adria Sc. Naturali», XXI, Trieste 1903).

Trebuie să ne repunem la muncă în ce priveşte această parte părăsită şi în dispariţie fatală a poporului nostru.

*

În *L'Universo* din Iulie 1927 se semnalează apariţia la Turin a unei „Carta generale della Moldavia con gran parte della Romania, Transilvania, Bukovina e Bessarabia, secondo le più recenti ricognizioni" (Scara 1 : 648.000) „executat în 1862 după originalul din 1850 de căpitanul Obicini" (numai planimetrie, dar cu drumuri, poşte, hanuri, întăriturî; dimensiuni: 1.200× 0.775) (v. p. 751).

*

Revista filologică, I, 1-2, n-r oferit d-lui Sextil Puşcariu la împlinirea a cincizeci de ani, începe cu bibliografia completă a lucrărilor atît de meritosului romanist şi, pe lîngă un variat material pur filologic, cuprinde şi următoarele studii în legătură cu istoria :

1. Poesii populare basarabene de d. Mathias Friedwagner.

2. Descrierea de d. Constantin Lacea a unui „Codice Puşcaşul" (sec. al XVIII-lea ; scris de popa Bucur din Sohodolul Branului, dintr'o familie pornită din Maramureş : de la 1848, Puşcariu) (în genealogie, nume ca : Reşina, Pandrea, Tatul, Tătulea),

www.dacoromanica.ro

3. Cercetări, de d. Giandomenico Serra, asupra numelor personale feminine din Piemont care se leagă de cetăţi şi ţeri medievale (şi Africa, Alexandria, Antiochia, Babilonia, Cesarea, Satalia, Siria) Piemontesi din Siria, p. 88, nota 1. Acria nu vine de la Acre, Akkon (v. p. 88).

4. Însemnări, în legătură cu unele cuvinte, ale datinelor româneşti corespunzătoare (vergelatul, bricelatul).

5. Th. Capidan, *Romînismul balcanic* (s'a vorbit despre el deosebit).

6. Carlo Tagliavini, *Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionarietto geografico dello Stolnic C. Cantacuzino* (despre un ms. din colecţia Marsigli de la Bologna : scrierea cu *u* întreg în cirilică şi anume greşeli de transcriere latină nu par să arăte, de şi textul italian e al unui străin, care a deprins limba la Veneţieni, pe Stolnic).

7. Gr. Nandriş, *Hăis! — Cea!* (de origine latină : *ecce-hac, ecce-hac-illac;* au trecut şi la vecini. Am găsit „hăis" şi în vechea limbă francesă, în comentariile la ediţia in-12, cu coperta legată roşie, din *Roman de la Rose).*

8. N. Cartojan, *Contribuţiuni privitoare la originile liricii româneşti în Principate* (Gh. H. Peşacov, imitator al lui Alecu Văcărescu, C. M. Manu, I. F., Negrileşti, Anonimi; mss. 332, 1629, 1871 ale Academiei Romîne).

9. Victor Morariu, *Sintaxa prepoziţiunii în „Psaltirea şcheiană".*

10. Al. Procopovici, despre articolul pus în fruntea numelor proprii. Ciobani musulmani la noi au existat în Basarabia (v. pp. 263-4).

*

E greu de admis părerea d-lui G. Vîlsan, în *Graiul Românesc,* I, no. 7, că menţiunea despre Romîni în insulele Dunării, între care Peuce, plus şi în Tracia, pe care o dă Cronica de la Nürnberg *(Registrum mundi)* din 1493, ar fi sprijinită pe o cunoştinţă serioasă a locurilor şi a împrejurărilor. Istoricii nu pretind că Peuce e Balta, dar ar crede că omul din Nürnberg vorbia după închipuiri.

*

În aceiaşi revistă, no. 8, d. Şt. Ciobanu dă ştiri despre Romînii de peste Nistru, cu o bună hartă.

Extrem de interesant articolul, supt formă de scrisoare către

www.dacoromanica.ro

Aromîni, al învăţatului ceh Iaroslav Müller despre Romînii din Peninsula Balcanică. D-sa face bine că nu recunoaşte călătoriile la care-i condamnă filologii. Fărîmiţarea lor o explică prin motive geografice.

•

În *Atti del reale Istituto veneto*, LXXXVI[1], d. Vittorio Lazzarini comemorează pe acel istoric engles care a ţinut ca, nu numai opera, dar şi viaţa lui să se confunde cu a Veneţiei, Horatio F. Brown, mort in a sa Cà Torresella, la Zattere, în 1926.

*

Frumoase paginile pe care d. N. Georgescu-Tistu le consacră „actorului Ion Stănescu-Papa" (Cluj, 1927). A fost unul din organisatorii Teatrului românesc din Cluj şi un preţuit profesor la Conservatoriul clujean. O bibliografie a lucrărilor şi a rolurilor lui.

*

În *Le sel dans l'histoire* (extras din „Revue économique internationale", Bruxelles 1927), d. Henri Hauser arată marele rol economic şi politic, pe care-l cunoaştem şi de la noi, din Ardeal şi din părţile de dincoace de munte, al Sării. De exemplul transportului african să se alăture cel al Bosniacilor pe Narenta. Bibliografie a subiectului, p. 7. Se semnalează sarea veneţiană, cea francesă de la Noirmoutiers, căutată în Irlanda. Pescarii au nevoie de sare pentru produsul activităţii lor. La p. 9 se puteau adăugi Slatinele şi Ocnele noastre (chiar şi Hărina ardeleană). In Rusia aşa se îmbogăţesc Strogonovii. Sarea în tratatele apusene, pp. 10-1. Franţa hrăneşte pe Elveţieni. La urmă causele decăderii : transport răpede, refragerante.

*

In *Le recrutement de quelques cohortes syriennes* (din „Musée Belge", XXXI), un tînăr arheolog, d. Gh. Cantacuzino, urmăreşte condiţiile în care se adăugiau armatei romane de supt Imperiu auxiliarii sirieni. In treacăt se observă că Italicii sînt scutiţi cu totul de serviciul militar de către Vespasian şi că de la Traian înainte nu mai apar decît excepţional (odată în Bretania) între soldaţi. Dar cine pătrundea în rîndurile legiunii era prin acest fapt chiar cetăţean, întrînd în alcătuirea unui trib dintr'un oraş. De la Adrian înainte recrutarea regională. Dar

www.dacoromanica.ro

Sirienii nu fac parte din acest sistem. Ei se păstrează neamestecați în Bretania (Hammii). In Ungaria de azi era o cohortă de Emeseni arcași. Se explică menținerea pe vechea basă națională a Sirienilor prin aceia că ei represintau o tehnică militară specială. Adesea străinii luau, cu voia șefilor, nume vechi romane.

N. Iorga.

*

ÎNDREPTĂRI

La articolul d-lui G. Mateescu (a se adăuga numele):

Pag. 211, rîndul 19 de sus, se va ceti *Turcia*, în loc de *Tracia*.
„ 213, „ 5 „ jos, „ „ „ *Dromichaites*.
„ 216, „ 16 „ „ „ „ „ *pilophoroi*.
„ 220, „ 2 „ sus, „ „ „ *rîuri*, în loc de *ripe*.
„ 222, „ 1 „ „ a se adăuga după *preistoriei: și linguistica*.
„ 223, „ 4 „ „ se va ceti: *Ligusticum*.
„ 227, „ 11 „ jos „ „ „ *Brettii*.
„ 229, „ 10-11 „ sus „ „ „ *Caelius*.
„ 234, „ 14 „ „ „ „ „ *pomoerium*.
„ 236, „ 11 „ „ „ „ „ *Cicanus*.
„ 237, „ 20 „ „ se va adăuga după *o migrație: din Lydia spre Vest; 2) o migrație*.
„ 237, „ 6 „ jos se va ceti: *coincidență*.
„ 242, „ 4 „ sus „ „ „ *Tyrreniene*.
„ 242, „ 15 „ „ „ „ „ *Torp*.
„ 242, „ 13 „ jos „ „ „ *Fufluns*.
„ 247, „ 13 „ sus „ „ „ *prenestină*.
„ 248, „ 5 „ „ „ „ adăuga după *piept: lat*».

În restul volumului:

La p. 11, rîndul 2 de sus: *Documenti*.
La p. 87, rîndul 3 de jos: Busuioceanu. Rîndul 11 de jos: „in carità".
La p. 93, rîndul 6 de sus: Schuyler pentru Schugler.
La p. 95, rîndul 5 de sus: Ratherius, în loc de Ratheims.
La p. 96, rîndul 10 de sus: exige pentru scize.
La p. 173, rîndul 17 de sus: „città".
Scrisoarea lui Vasile Lupu, p. 283, e luată din *Calendarul bisericesc* pe 1927 de la Chișinău.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL : 60 de lei pe an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

Pentru cărţile despre care se fac recensii care le recomandă, se poate reţinea, după dorinţă, anunciul de pe copertă.

www.dacoromanica.ro